

Kati Suomalainen

**ENGLANNINKIELISEN FANTASIAKIRJALLISUUDEN KLASSIKOIDEN
BIBLIOGRAFIA**

75 keskeistä teosta 1900-luvulta

ENGLANNINKIELISEN FANTASIAKIRJALLISUUDEN KLASSIKOIDEN BIBLIOGRAFIA

75 keskeistä teosta 1900-luvulta

Kati Suomalainen
Opinnäytetyö
Syksy 2015
Kirjasto- ja tietopalvelun
koulutusohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma

Tekijä: Kati Suomalainen

Opinnäytetyön nimi: Englanninkielisen fantasiakirjallisuuden klassikoiden bibliografia - 75 keukeistä teosta 1900-luvulta

Työn ohjaaja: Juho-Antti Tuhkanen

Työn valmistumislukukausi- ja vuosi: Syksy 2015

Sivumäärä: 72 + 17

Tämä on toiminnallinen opinnäytetyö, jossa kokosin englanninkielisen fantasiakirjallisuuden klassikoiden bibliografian. Aihe tuli omasta kiinnostuksestani fantasiakirjallisuuteen sekä tunteesta, että tällaisesta kirjallisuusluettelosta voisi olla hyötyä kirjastoille. Toimeksiantajana oli kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma, joka voi käyttää bibliografiaa opetukseen.

Bibliografia on tarkoitettu auttamaan kirjastojen kokoelmatyössä ja aineistohankinnassa sekä lisäämään fantasiakirjallisuuden tuntemusta. Se on tarpeellinen, sillä aiheesta ei ole aiempaa suomenkielistä lähdemateriaalia. Ainoat englanninkielistä fantasiakirjallisuutta käsittelevät teokset lähestyvät aihetta suomennosten kautta ja näin rajaavat pois suomentamattomat kirjailijat.

Bibliografia on valikoimabibliografia eikä pyri täydellisyyteen. Valinnan kriteereinä käytettiin teosten merkittävää asemaa sekä keuvävää suosiota. Bibliografia rajattiin 1900-luvulle ja aikuisille sopivaan kirjallisuuteen. Fantasiakirjallisuuden määrittelyssä lähdettiin lukijoiden fantasiakäsityksestä eli siitä, mieltävätkö lukijat teoksen fantasiakirjallisuudeksi. Bibliografiassa eroteltiin fantasiakirjallisuuden keskeisimmät teokset ja vähemmän tunnetut klassikot.

Bibliografia julkaistiin sekä osana opinnäytetyötä että erillisenä Excel-tietokantana. Molemmat löytyvät Theseuksesta. Bibliografiaa ei julkaista painetussa muodossa.

Tietoperustassa käsittelen kolmea aihetta, fantasiakirjallisuutta, klassikoita ja bibliografiaa. Määrittelen kaikki kolme käsitettä sekä kerron fantasiakirjallisuuden ja bibliografian historiasta. Esittelen myös fantasiakirjallisuuden keskeisiä alalajeja ja kuvailen bibliografian laadintaprosessia.

Asiasanat: Fantasiakirjallisuus, klassikot, bibliografiat, 1900-luku

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Library and Information Services

Author: Kati Suomalainen

Title of thesis: A Bibliography of the Classics of English Fantasy Literature - 75 central works from the 20th century

Supervisor: Juho-Antti Tuhkanen

Term and year when the thesis was submitted: Autumn 2015 Number of pages: 72 + 17

In this project-based thesis a bibliography of the classics of English fantasy literature was created. The sources of inspiration included the author's own interest in the subject and the belief that a bibliography like this might be useful for libraries. The work was commissioned by the degree programme in library and information services, and can be used as course material.

The aim of the bibliography is to help libraries with collection management and acquisition. Its objective is also to increase knowledge of fantasy literature. The bibliography is necessary because there are no previous works like this in Finnish. The only books discussing English fantasy literature approach it through translated works and ignore important authors whose books have not been translated.

This is a selective bibliography. It is not a comprehensive listing of all fantasy literature. The selection was based on the significance and the lasting popularity of the works included. The bibliography was limited to the 20th century and to books suitable for adult readers. Fantasy literature was defined as works that readers commonly consider to be fantasy. The most central works and the less known classics were listed separately.

The bibliography was made available both as a part of this thesis and additionally as a separate Excel file. They can both be found in Theseus, the open repository of the universities of applied sciences. The bibliography will not be printed.

The frame of reference for this thesis includes fantasy literature, classics and bibliography. All of these three concepts are defined. Furthermore, the history of both fantasy literature and bibliography is discussed. Additionally, the various subgenres of fantasy literature and the process of making a bibliography are described.

Keywords: Fantasy literature, fantasy fiction, classic, bibliography, 20th century

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	7
2	MITÄ ON FANTASIAKIRJALLISUUS?	9
2.1	Fantasia ja fantasiakirjallisuus	9
2.2	Kaksi koulukuntaa	11
2.3	Rajat kirjallisuudenlajien välillä	12
2.4	Piirteet ja teemat	13
3	FANTASIAKIRJALLISUUDEN ALALAJIT	16
3.1	Korkea ja matala fantasiakirjallisuus	16
3.2	Muut fantasiakirjallisuuden alalajit	17
3.3	Fantasiakirjallisuuden rajoilla	21
4	FANTASIAKIRJALLISUUDEN HISTORIA JA SPEKULATIIVINEN FIKTIO	23
4.1	Muinainen aika ja keskiaika	23
4.2	1700- ja 1800-luku	24
4.3	1900- ja 2000-luku	25
4.4	Spekulatiivinen fiktio	27
5	KLASSIKOT	29
6	MITÄ ON BIBLIOGRAFIA?	32
6.1	Bibliografian määritelmä	32
6.2	Bibliografiatyypit	34
6.2.1	Bibliografiatyypit Forsmanin mukaan	34
6.2.2	Bibliografiatyypit Sievänen-Allenin ja Stokesin mukaan	37
6.3	Bibliografian tehtävät ja yhteiskunnallinen merkitys	38
7	BIBLIOGRAFIAN HISTORIA	40
7.1	Bibliografian varhainen historia	40
7.2	Eikoisbibliografioiden kehitys	41
7.3	Yleisbibliografioiden kehitys	42
7.4	Informaatiojärjestelmät ja informaatiotoiminta	43
8	BIBLIOGRAFIAN LAATIMINEN	45
8.1	Bibliografian valmisteluvaihe	45
8.2	Bibliografian analyyttinen vaihe	46
8.3	Bibliografian synteettinen vaihe ja yhteenvetovaihe	48

8.4	ALA:n ohjeet bibliografian laatimiseen.....	49
8.5	Kuvailutasot.....	50
9	ENGLANNINKIELISEN FANTASIAKIRJALLISUUDEN KLASSIKOIDEN BIBLIOGRAFIAN LAATIMINEN.....	53
9.1	Valmisteluvaihe	53
9.1.1	Aiheen tarkentaminen ja sisältösuunnitelma	53
9.1.2	Aineiston kerääminen	55
9.2	Analyttinen vaihe	57
9.3	Synteettinen vaihe.....	58
9.3.1	Valintakriteerit	59
9.3.2	Valintaprosessi.....	60
9.3.3	Ryhmittely ja hakemistot	64
9.4	Yhteenvetovaihe.....	65
10	POHDINTA	67
	LÄHTEET.....	70
	OSA II	73
	ENGLANNINKIELISEN FANTASIAKIRJALLISUUDEN KLASSIKOIDEN BIBLIOGRAFIA - 75 keskeistä teosta 1900-luvulta	

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni aiheena on englanninkielisen fantasiakirjallisuuden klassikoiden bibliografia. Raajan fantasiakirjallisuuden aikuisille sekä kaiken ikäisille sopiviin teoksiin. Bibliografialla tarkoitan kirjallisuusluetteloja ja klassikolla merkittävää sekä tunnettua teosta. Idea työhön tuli omasta kiinnostuksestani fantasiakirjallisuuteen. Luen pääasiassa englanniksi, joten kielirajaus tuli luontevasti sitä kautta. Tilaajana toimi kirjasto- ja tietopalvelun tutkinto-ohjelma.

Fantasiakirjallisuus on ajankohtainen aihe, sillä sen suosio on kasvamassa. Yhä useampi alan harrastaja lukee englanniksi, koska he eivät malta odottaa käännöksiä. Kaikkia teoksia ei edes käännetä suomeksi, joten ne voi lukea vain alkukielellä. (Hirsjärvi 2006, 116–117.) Osaltaan kiinnostuksen kasvuun ovat voineet vaikuttaa myös fantasiakirjojen valtavan suosittu elokuvasovitukset, kuten Taru sormusten herrasta ja Harry Potter.

Minusta myös tuntui, että kirjastoissa ei ole kovin paljon tietoa fantasiakirjallisuudesta yleensä, joten englanninkielistä fantasiakirjallisuutta luultavasti tunnetaan vielä vähemmän. Bibliografian tarkoitus onkin tarjota tietoa sekä kirjaston työntekijöille kokoelmatyön avuksi että kaikille aiheesta kiinnostuneille. Bibliografiaa voidaan käyttää kirjastoissa hankintatyön apuna, sillä nykyisiä kokoelmia voidaan verrata siihen ja selvittää, onko kirjaston fantasiakirjallisuuden kokoelmissa puutteita. Lisäksi bibliografia auttaa vanhojen kirjojen poistoissa huomioimaan klassikkoteokset, joita saattaa olla järkevää jättää kokoelmaan iästä huolimatta.

Vaikka käsittelen englanninkielisiä teoksia, voi bibliografiaa soveltaa myös suomennettuun fantasiakirjallisuuteen. Suuri osa fantasiakirjallisuudesta on käännöskirjallisuutta, ja bibliografia sisältää myös suomennosten nimet. Aiheesta on aiemmin kirjoitettu muutamia vanhoja englanninkielisiä teoksia sekä yksi tuoreempi artikkeli, mutta suomeksi ei ole laadittu mitään varsinaisesti englanninkielisen fantasiakirjallisuuden klassikoista käsittelevää teosta.

Sisätön toimittamat teokset *Ulkomaisia fantasiakirjailijoita* (2003) ja *Ulkomaisia fantasiakirjailijoita 2* (2009) tosin käsittelevät useita englanninkielisiä kirjailijoita ja heidän tuotantoaan. Teoksissa kuitenkin painotetaan suomennettuja kirjoja, eikä monia fantasiakirjallisuuden merkittäviä teoksia ole suomennettu. Esimerkiksi Terry Goodkindilta ei ole suomennettu yhtään teosta, eikä Sisätö mainitse ollenkaan tätä merkittävää kirjailijaa. Siksi näiden kahden teoksen ei voi katsoa käsitte-

levän varsinaisesti englanninkielisen fantasiakirjallisuuden klassikoita eivätkä ne auta riittävästi kirjastojen kokoelmatyössä. Opinnäytetyöni on siis tarpeellinen ja hyödyllinen.

Fantasiakirjallisuudesta löytyi valtava määrä lähdekirjallisuutta, joista merkittävimmät olivat Sisätön (1996–2011) kirjoitukset useissa teoksissa sekä Cluten ja Grantin (1997) *Encyclopedia of Fantasy* ja Pringlen (1998) *Ultimate Encyclopedia of Fantasy*. Bibliografiasta ja klassikoista taas löytyi vain vähän lähteitä ja nekin olivat melko vanhoja. Opinnäytetyön bibliografiaosuus pohjautuu pitkälti Forsmanin (1985) *Savitaulusta tietokooneeseen* -teokseen. Klassikoista merkittävimmät lähteet olivat Kermoden (1975) *The Classic* ja Calvinon (2000) *Why Read the Classics?*

Opinnäytetyöni on toiminnallinen opinnäytetyö. Virkan ja Airaksisen mukaan toiminnallinen opinnäytetyö ”tavoittelee ammatillisessa kentässä käytännön toiminnan ohjeistamista, opastamista, toiminnan järjestämistä tai järjeistämistä”. Työn tuloksena voi syntyä muun muassa ohje, opastus tai tapahtuman järjestäminen. Toiminnallisessa opinnäytetyössä yhdistetään käytännön toteutus ja sen raportointi. (2003, 9.)

Opinnäytetyö muodostuu kahdesta osasta. Ensimmäinen osa sisältää raporttiosuuden, jonka tietoperusta koostuu fantasiakirjallisuudesta, klassikoista ja bibliografiasta. Luvussa kaksi tarkastelen fantasiakirjallisuuden määritelmää. Luvuissa kolme ja neljä esittelen lyhyesti fantasiakirjallisuuden alalajeja sekä historiaa. Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan klassikon määrittelemistä luvussa viisi. Luvuissa kuusi ja seitsemän avaan bibliografian määritelmää ja tehtäviä sekä historiaa. Luvussa kahdeksan esittelen bibliografian laadintaohjeita. Tietoperustan jälkeen kerron luvussa yhdeksän, kuinka bibliografia toteutettiin, ja lopuksi pohdin luvussa kymmenen kuinka opinnäytetyö onnistui sekä miten aihetta voisi tutkia tulevaisuudessa.

Opinnäytetyön toinen osa muodostuu itse kirjallisuusluettelosta. Se on valikoimaluettelo, jossa esittelen 75 englanninkielisen fantasiakirjallisuuden keskeistä teosta. Jaottelen ne suosion perusteella keskeisiin ja vähemmän tunnettuihin klassikoihin, jotta kirjastot pystyvät parhaiten valikoimaan kokoelmiinsa sopivanlaisia teoksia. Bibliografia julkaistaan sekä osana opinnäytetyötä että erillisenä Excel-tiedostona Theseuksessa.

2 MITÄ ON FANTASIAKIRJALLISUUS?

On vaikeaa määritellä, mitä fantasiakirjallisuus tarkalleen on. Kaikilla on varmasti siitä jonkinlainen käsitys. Ehkä mieleen tulevat velhot, lohikäärmeet, taikuus ja toiset maailmat. Fantasiakirjallisuus on kuitenkin paljon laajempi kokonaisuus kuin nämä stereotyyppit ja sisältää paljon erilaisia elementtejä. Fantasiakirjallisuudella on paljon alalajeja, joiden välillä on suuriakin eroja. Lisäksi sillä on monia läheisiä kirjallisuudenlajeja, joten on vaikea sanoa tarkalleen, missä niiden välinen raja menee. Ovatko sadut fantasiakirjallisuutta? Missä menee raja fantasiakirjallisuuden ja tieteiskirjallisuuden välillä?

Jokaisella fantasiakirjallisuuden lukijalla on oma näkemyksensä fantasiakirjallisuudesta. Myös kirjallisuuden tutkijoilla ja asiantuntijoilla on omat, toisistaan eroavat määritelmänsä. Koska kyse on laajasta, vaikeasti määriteltävästä kokonaisuudesta, ei voida sanoa, että toisen näkemys olisi oikeampi tai arvokkaampi kuin toisen. Tutustumalla erilaisiin fantasiakirjallisuuden määritelmiin on kuitenkin mahdollista pohtia omaa määritelmäänsä ja nähdä fantasiakirjallisuus toisessa valossa.

2.1 Fantasia ja fantasiakirjallisuus

Sisäntö aloittaa erottelemalla fantasia-sanan ja fantasiakirjallisuuden. Fantasia tarkoittaa jotain arkitodellisuuden ylittävää, mielikuvituksellista ja hämmästyttävää. Se on siis eräänlainen yleiskäsite, joka ulottuu kirjallisuuden ulkopuolelle kaikkeen mahdolliseen. Fantasiakirjallisuus taas kertoo näistä asioista. Pelkästään yksi fantastinen elementti ei kuitenkaan tee teoksesta fantasiakirjallisuutta, vaan kerronnan täytyy keskittyä näihin elementteihin. (2003, 5.)

Monet muut kirjallisuuden asiantuntijat ovat samoilla linjoilla tämän hyvin tyypillisen fantasiakirjallisuuden määritelmän kanssa. Hirsjärven mukaan fantasia on sekä paranormaaleja elementtejä sisältävä kirjallisuudenlaji että laaja yleistermi kaikelle tavallisesta poikkeavalle kerronnalle tieteiskirjallisuudesta Aku Ankkaan. Englannissa jälkimmäiseen tarkoitukseen käytetään termiä *fantastic*, mutta Suomessa ei ole erillistä termiä tähän. (2006, 106–107.) Bengtsson kutsuu fantasiaa harhauttavaksi termiksi, joka voi tarkoittaa sekä kirjallisuudenlajeja että -tyyliä. Bengtsson rajaa fantasiakirjallisuuden väljästi koskemaan yliluonnollisia tapahtumia ja painottaa fantasiakirjallisuuden monimuotoisuutta. (2000, 6–7, 12.)

Hume menee vielä pidemmälle ja katsoo kaiken kirjallisuuden rakentuvan kahdesta samanarvoisesta impulssista, fantasiasta ja mimesiksestä. Fantasia on konsensustodellisuudesta (*consensus reality*) poikkeamista, kun taas mimesis on todellisuuden jäljittelyä. Humen lähtökohtana ovat ongelmalliset fantasian poissulkevat määritelmät, sillä ne rajaavat usein myös yleisesti fantasiakirjallisuudeksi katsottuja teoksia kirjallisuudenlajin ulkopuolelle. (Hume 1984, 20–21.) Tämä sisäänsä sulkeva määritelmä on kuitenkin aivan liian laaja määrittelemään varsinaista fantasiakirjallisuutta. Hume täsmentääkin käsittelevänsä fantastisia elementtejä, joita löytyy lähes kaikesta kirjallisuudesta, eikä yritä määritellä kaikkea kirjallisuutta fantasiakirjallisuudeksi (1984, 22).

Myös Sinisalo puhuu fantasiasta laajemmassa mielessä eikä vain fantasiakirjallisuudesta. Hän kutsuu tätä ”ultrafiktioksi”, jossa mennään arkitodellisuuden ulkopuolelle ja entistäkin mielikuvituksellisempiin asioihin. Toisaalta Sinisalo käsittelee myös fantasiateoksia, -tekstejä ja -kertomuksia, mikä vaikuttaisi viittaavan nimenomaan fantasiakirjallisuuteen, mutta kaikesta käytetään samaa fantasia-sanaa. (2004, 11, 13–14.) Tämä fantasia-termin käyttö useaan eri tarkoitukseen on omiaan aiheuttamaan väärinkäsityksiä. Tässä opinnäytetyössä käytetään kirjallisuudenlajista termiä fantasiakirjallisuus, mutta viitteissä kirjoittajat voivat käyttää fantasia-termiä useissa eri merkityksissä.

Sinisalo muistuttaa myös, että vaikka fantasian määrittelyssä tärkeää on mielikuviutus, on se aivan yhtä läsnä kaikessa muussakin fiktiossa. Hän vertaa J. R. R. Tolkienin hobitteja Väinö Linnan Akseli Koskelaan ja toteaa, että molemmat ovat yhtä lailla mielikuvituksen tuotetta. (2004, 12–13.) Pelkkä mielikuvituksellisuus ei siis riitä fantasiakirjallisuuden määrittelyssä. Ehkä tärkeämpää onkin siis se, miten mielikuvitusta käytetään.

Hosiaisuusloman mukaan fantasiakirjallisuus kertoo yliluonnollisista, sadunomaisista tai tuonpuoleisista tapahtumista, mutta ei kuitenkaan uskonnollisista asioista. Lisäksi fantasiakirjallisuudessa on mystisiä ja taianomaisia tapahtumia, joita ei voi selittää järjellä. (2003, 238.) Samoin Sisätön (2003, 10) mukaan fantasiakirjallisuudessa on lähes aina taikuutta tai muuta yliluonnollista tai mahdotonta.

Clute ja Grant viittaavat myös mahdottomaan. He kutsuvat fantasiakirjallisuutta sumeaksi joukoksi (*fuzzy set*), jota ei voi määritellä rajojen kautta. Sen ymmärrys onnistuu tarkastelemalla merkittäviä teoksia. He kuitenkin tarjoavat karkean määritelmän, jossa fantasiakirjallisuuden keskiössä

ovat mahdottomuus ja tarina. Jos tarina sijoittuu meidän maailmaamme, tapahtumat ovat meidän näkökulmastamme mahdottomia. Jos se taas sijoittuu toiseen maailmaan, tapahtumat ovat tämän maailman lakien mukaan mahdollisia, mutta itse maailma on mahdoton. (1997, vii.) Fantasiakirjallisuuden määrittely merkittävien teosten tarkastelun kautta sopii hyvin tähän opinnäytetyöhön, jossa tarkastellaan fantasiakirjallisuuden klassikkoja. Ne siis tavallaan määrittävät fantasiakirjallisuuden ydinalueen.

Sinisalo muistuttaa, että kulttuuriset erot vaikuttavat fantasian määrittelyyn. Suomessa ”ultrafiktio” luetaan yleensä fantasiakirjallisuuteen, mutta unimaailmaa ei aina. Toisissa maissa taas kaikki outo ja todellisuutta vääristävä on fantasiakirjallisuutta. Eri kulttuureilla on lisäksi erilaiset uskomukset reaali maailmasta. Mikäli kulttuuri uskoo, että vainajien kanssa voi keskustella, ei tätä koeta siellä fantasiaksi, vaikka toinen kulttuuri onkin eri mieltä. (2004, 12.) Tämä ei ole ongelma yhden kulttuurin tai usean samoihin asioihin uskovien kulttuurien sisällä. Se on kuitenkin pidettävä mielessä keskusteltaessa muista kulttuureista peräisin olevista teoksista tai muiden kulttuurien edustajien kanssa. Tässä opinnäytetyössä fantasiakirjallisuutta tarkastellaan länsimaisen kulttuurin kautta.

2.2 Kaksi koulukuntaa

Fantasiakirjallisuuden määrittelyssä on kaksi koulukuntaa, romaaninen ja anglosaksinen. Romaanista koulukuntaa edustaa Tzvetan Todorov, joka jakaa kirjallisuuden outoon, fantastiseen ja ihmeelliseen lajityyppiin. Todorovin mukaan olennaista on yliluonnollisten tapahtumien todellisuus. Jos lukija ja usein myös päähenkilö eivät ole varmoja tapahtumien todellisuudesta, kyseessä on fantastinen lajityyppi. Jos selviää, että yliluonnollisille tapahtumille on luonnollinen selitys, on teos outoa lajityyppiä. Tätä edustavat kauhu- ja jännityskirjallisuus. Jos taas yliluonnolliset tapahtumat ovat todella yliluonnollisia, on kyseessä ihmeellinen lajityyppi, johon kuuluvat fantasiakirjallisuus, tieteiskirjallisuus ja sadut. Todorovin teoriaa käytetään maagisen realismin tutkimiseen, ja se sopii siihen paremmin kuin fantasiakirjallisuuteen. (Sisättö 1996, 189; Sisättö 2003, 7.) Koska Todorovin fantastinen lajityyppi on eri asia kuin fantasiakirjallisuus, voivat nämä termit aiheuttaa sekaannusta.

Anglosaksinen koulukunta pohjaa usein näkemyksensä brittiläiseen fantasiakirjallisuuteen, kuten J. R. R. Tolkienin ja C. S. Lewisin tuotantoon. Koulukuntaa edustavan C. N. Manloven mukaan

fantasia on fiktiota, johon kuuluu ihmeellisyyden tunne sekä yliluonnolliset tai mahdottomat maailmat, olennot tai objektit. Lisäksi näiden on oltava vähintään jonkin verran ystävällisiä teoksen henkilöitä tai lukijaa kohtaan. Tämä määritelmä erottaa fantasiakirjallisuuden tieteiskirjallisuudesta, sillä Manloven mukaan tieteiskirjallisuuden maailmat ovat aina jotenkin mahdollisia. Kauhukirjallisuudessa taas yliluonnollinen herättää pelkoa, joten määritelmä erottaa fantasiakirjallisuuden myös kauhusta. Tämä kuvailee fantasiakirjallisuutta melko onnistuneesti, vaikka siinä onkin puutteita. (Sisättö 1996, 189; Sisättö 2003, 6.)

2.3 Rajat kirjallisuudenlajien välillä

Fantasiakirjallisuus on hyvin laaja kirjallisuudenlaji, joten sen rajaaminen on vaikeaa (Sisättö 1996, 195; Bengtsson 2000, 7; Sinisalo 2004, 11; Hirsjärvi 2006, 115). Bengtssonin mukaan tieteiskirjallisuus kuvaa maailmaa, joka on todellinen tulevaisuudessa. Fantasiakirjallisuus taas kuvaa mielikuvitusmaailmaa, joka eroaa meidän todellisuudestamme. (2000, 34.) Fantasiakirjallisuuden ja satujen eroa Bengtsson lähestyy myyttien kautta. Saduissa sankarin voitto koskee vain hänen läheisiään eli on mikrokosminen. Myyteissä voitto vaikuttaa koko yhteisöön eli on makrokosminen. Fantasiassa nämä molemmat yhdistyvät ja sankarin voitto voi olla sekä mikro- että makrokosminen. (2000, 17.)

Saduilla sekä fantasia- ja tieteiskirjallisuudella on yhteiset juuret, mutta niissä on myös eroja. Fantasiakirjallisuudelle ja saduille ovat yhteisiä arkitodellisuudesta poikkeavat tapahtumat, mutta sadut ovat allegorisia ja niiden hahmot ovat arkkityyppejä. Fantasiakirjallisuus on ”eksaktiksi kirjoitettua satua”, joka on täynnä tarkkoja yksityiskohtia, ja mahdolliset allegoriat eivät ole pääosassa. Tieteiskirjallisuus on ”eksaktiksi kirjoitettua fantasiaa”, jossa kaikelle löytyy tieteellinen selitys. Fantasiakirjallisuudessa taas mahdotonta ei selitetä, tai se selitetään taikuuden kautta. Fantasiakirjallisuus ja sadut perustuvat ”olipa kerran” -asetelmaan, kun taas tieteiskirjallisuuden peruskysymys on ”entäpä jos”. (Sinisalo 2004, 13–15; Matilainen 2014, 26.)

Fantasiakirjallisuuden määrittelyssä oma lukunsa ovat kirjallisuudenlajeja sekoittavat teokset. Hirsjärven mukaan fantasia- ja tieteiskirjallisuuden rajat ovat murtumassa. Niiden teemat ja kerronnalliset keinot sekoittuvat sekä keskenään että myös valtavirtafiktioon. Hän luettelee useita tällaisen sekoittumisen tuloksia: uuskumma on fantasia- ja tieteiskirjallisuuden sekoitus, jossa paranormaali on reaalimaailman luonnollinen osa, tieteisfantasia yhdistää tieteellisen maailman-

kuvan sekä paranormaalit ilmiöt, ja maaginen realismi on reaalimaailman ja yliluonnollisen yhdistelyä valtavirtafiktiossa. (2006, 106–107.)

Sisättö selittää tätä kirjallisuudenlajien sekoittumista toteamalla, että 2000-luvulla kirjailijat halusivat tehdä persoonallisempaa ja lumoavampaa fantasiaa. Siksi fantasian sekoittaminen sekä valtavirtafiktioon että muihin kirjallisuudenlajeihin on tullut entistä suosittumaksi. Fantasia- ja tieteiskirjallisuuden sekoittaminen valtavirtafiktioon on saanut nimen uuskumma, ja lisäksi fantasiaelementtejä yhdistellään muun muassa historiallisen romaanin piirteisiin. (2009, 7–8.)

Huomattavaa on, että Hirsjärvi ja Sisättö määrittelevät termit eri tavoin. Tämä vaikeuttaa jo muutenkin hankalaa kirjallisuudenlajin määrittystä entisestään. Lisäksi teokset sekoittavat useita eri kirjallisuudenlajeja, joten on todella vaikea sanoa, mihin ne itse kuuluvat. Osa on fantasiakirjallisuutta, osa tieteiskirjallisuutta ja osa voi olla jotain aivan muuta. Määrittely pitää tehdä teoskohtaisesti, ja usein jaottelu ei ole ollenkaan yksiselitteistä.

2.4 Piirteet ja teemat

Kirjoittajat ovat erimielisiä fantasiakirjallisuuden ominaispiirteistä. Hosiailuoman mukaan fantasiakirjallisuudelle tyypillisiä ovat muun muassa aaveet, vampyyrit, utopiat ja paholaisen kanssa tehdyt sopimukset (2003, 238). Tämä lista koskee kyllä joitain fantasiateoksia, mutta ei varmasti vastaa nykyisen lukijakunnan käsitystä tyypillisestä fantasiakirjallisuudesta. Esimerkiksi aaveet liittyvät vahvemmin kauhuun kuin fantasiakirjallisuuteen ja utopiat tuovat enemmän mieleen tieteiskirjallisuuden.

Miettinen kiteyttää fantasian maailmankuvan neljään asiaan: menneisyys, kaksijakoisuus eli hyvän ja pahan taistelu, tuonpuoleisuus eli arkimaailmasta poikkeaminen ja sankaruus (2004, 130). Samaan tapaan Sisätön (2003, 10–11) mukaan fantasiakirjallisuudelle ominaista ovat velhot ja taikuus, lohikäärmeet ja muut mielikuvitusolennot sekä pahaan vastaan taistelu. Lisäksi Sisättö (2011, 87) listaa kaavamaisen juonen, joka on usein tehtävä-tyyppinen sankaritarina ja päättyy hyvin. Nämä määritelmät vastaavat paremmin stereotyyppistä fantasiakirjallisuuden mielikuvaa. Määritelmät ovat kuitenkin myös ongelmallisia, sillä ne ovat melko suppeita eivätkä sovi fantasiakirjallisuuden kaikkiin alalajeihin tai muunnoksiin, kuten anti-sankari tyyppiseen päähenkilöön.

Bengtsson mainitsee myös fantasiakirjallisuuden keskeisiksi piirteiksi yliluonnollisuuden ja taikuden. Hän kuitenkin ottaa huomioon fantasiakirjallisuuden monimuotoisuuden kertomalla, mihin alalajiin tarkemmat määritelmät ja piirteet sopivat, eikä puhu koko kirjallisuudenlajista yleensä. (2000, 15, 34.) Lisäksi Bengtssonin (2000, 21) mukaan fantasiakirjallisuudessa on tyypillistä eri myyttien ja uskontojen sekoittaminen. Myös Sinisalo vahvistaa, että fantasiassa esiintyy usein myyteistä ja kansanperinteestä tuttuja olentoja (2004, 14). Myytit ja kansansadut toimivatkin usein inspiraationa fantasiakirjailijoille, ja niistä ammennetaan sekä aiheita että hahmoja.

Fantasiakirjallisuutta pidetään usein vain viihteenä (Miettinen 2004, 13). Sitä se voikin olla, eikä tämä ole välttämättä paha asia. Hosiaisuusluoman (2003, 238) mukaan fantasiakirjallisuus voi olla ”henkireikä”, jonka kautta pääsee pakoon ahdistavasta arkimaailmasta. Fantasiakirjallisuuden kautta voi kuitenkin käsitellä periaatteessa mitä tahansa aihetta. Fantasiakirjallisuus voi kertoa myös vakavista asioista, kuten yhteiskunnallisista ongelmista. (Bengtsson 2000, 16; Sisättö 2011, 83, 88.) Fantasiakirjallisuus antaa aiheisiin etäisyyttä, mutta käsittelee todellisia asioita. Näin se tarjoaa keinoja todellisuuden ymmärtämiseen. (Hirsjärvi 2006, 114, 116.) Miettisen mukaan hyvällä fantasiakirjalla onkin sanoma ja se käsittelee eettisiä ongelmia sekä elämän perusvalintoja (2004, 12). Lukija voi oman kiinnostuksensa ja ymmärryksensä mukaan lukea fantasiakirjallisuutta itselleen sopivalla tavalla. Esimerkiksi lapsille teos on vain hauska tarina, kun taas aikuiset voivat saada siitä irti huomattavasti enemmän.

Keskeisiä teemoja ovat hyvän ja pahan taistelu sekä kasvukertomus. Taitava kirjailija voi hyvän ja pahan taistelun kautta käsitellä eettisiä kysymyksiä, kun taas vähemmän taidokkaassa käytössä teema menee vain voimankoetuksi. Kasvuteema ja kehityskertomukset ovat erityisen yleisiä lasten ja nuorten fantasiakirjallisuudessa, sillä ne auttavat lukijaa eläytymään tarinaan ja antavat voimaa oman elämän kanssa. (Bengtsson 2000, 17; Sisättö 2011, 88.) Miettisen mukaan fantasiakirjallisuudessa toistuvat samat aiheet, ja tärkeintä onkin kerronnan tehokkuus eikä uusien, omaperäisten aiheiden keksiminen (2004, 25). Tämä liittyy myös aiemmin mainittuun juonen kaavamaisuuteen, kun samanlaisia aiheita käsitellään samalla tavalla. Kaikki kirjailijat eivät kuitenkaan kierrätä aiheita, vaan fantasiakirjallisuudesta löytyy myös omaperäisyyttä.

Näistä eri kirjoittajien määritelmistä käy ilmi fantasiakirjallisuuden moninaisuus ja määrittelyn haastavuus. Jokaisella on hieman erilainen käsitys siitä, mitä fantasiakirjallisuus on. Määritelmistä toistuvat asiat, kuten yliluonnollisuus, mielikuvitus ja arkitodellisuuden ulkopuolelle meneminen, voidaankin nähdä fantasiakirjallisuuden ydinalueena. Tarkemmat määritelmät riippuvat siitä,

miten laajasti tai suppeasti fantasiakirjallisuuden eri alalajeja otetaan mukaan sekä missä määritelmän laatija katsoo fantasiakirjallisuuden ja läheisten kirjallisuudenlajien välisten rajojen menevän. Mikäli haluaa mukaan mahdollisimman kattavasti eri alalajeja, ei ole mielekäästä edes yrittää tarkkaan rajata koko laajaa kirjallisuudenlajia. Sen sijaan voi huomioida keskeiset fantasiakirjallisuuden piirteet ja pohtia rajatapauksia yksitellen.

3 FANTASIAKIRJALLISUUDEN ALALAJIT

Fantasiakirjallisuus on valtavan laaja kirjallisuudenlaji, jolla on suuri määrä alalajeja. Ne vaihtelevat ”perusfantasiasta” sellaisiin teoksiin, joita ei ensi näkemältä edes ajattelisi fantasiakirjallisuudeksi. Oikeastaan minkä tahansa elementin voi ottaa alalajin perusteeksi ja erotella teoksia sen mukaan tai lisätä jonkin elementin fantasiatarinaan, kuten etsiväfantasia tai kristillinen fantasia. Lisäksi sama teos voi kuulua useaan alalajiin samanaikaisesti (Matilainen 2014, 27–28). Eri kirjoittajilla on erilaiset määritelmät ja erilaiset termit, joten väärinkäsitysten takia eri lähteiden yhdistelyssä on oltava tarkka merkitysten kanssa.

Tämän opinnäytetyön puitteissa ei ole mahdollista käsitellä läheskään kaikkia fantasiakirjallisuuden alalajeja. Tässä luvussa esitellään niitä mahdollisimman kattavasti, kuten korkea ja matala fantasia, miekka ja magia -fantasia ja eepinen fantasia. Suuri määrä pieniä alalajeja jätetään kuitenkin käsittelemättä. Lisäksi esitellään fantasia- ja tieteiskirjallisuuden rajatapauksia.

3.1 Korkea ja matala fantasiakirjallisuus

Yleisin fantasiakirjallisuuden jäsentämismuoto on jako korkeaan ja matalaan fantasiaan (Bengtsson 2000, 31). Clute ja Grant (1997, 466) määrittelevät ytimekkäästi, että korkea fantasia sijoittuu toiseen eli sekundaariseen maailmaan ja käsittelee kyseisen maailman kohtaloa. Myös Matilainen katsoo, että korkean fantasian tapahtumien on sijoitettava toiseen maailmaan. Lisäksi tämän maailman on oltava suljettu, eli se on kokonaan erillään meidän maailmastamme. (2014, 28.) Bengtssonin mukaan fantasiakirjallisuus yleensä ja korkea fantasia erityisesti kuvaavat yliluonnollisia tapahtumia maailman murroskohdassa. Tässä määritelmässä tarinan ei ole pakko sijoittua kokonaan toiseen maailmaan, joten esimerkiksi matkustus meidän maailmaamme on sallittua. (2000, 15.)

Toisen maailman lisäksi keskeisiä ovat myös yliluonnollisuus, tehtävää suorittava sankari, hyvän ja pahan taistelu ja muut tyypillisesti fantasiaan liitettävät asiat, kuten velhot ja lohikäärmeet (Bengtsson 2000, 15, 31; Sisättö 2011, 86). Yliluonnollisuuden suuri määrä voi olla jopa tärkein asia korkean ja matalan fantasian eron määrittelyssä (Matilainen 2014, 29). Korkeassa fantasiasa juonet muistuttavat usein toisiaan ja ovat yksinkertaisia. Monesti kyseessä on matkan kuvaus

ja jonkin asian etsiminen. Tyypiesimerkki tästä on J. R. R. Tolkienin *Taru sormusten herrasta* (*The Lord of the Rings*), joka on toiminut inspiraationa myöhemmille teoksille ja jonka perusteella korkeaa fantasiaa kutsutaan myös tolkienilaiseksi fantasiaksi. (Pringle 1998, 37; Bengtsson 2000, 16, 31.)

Siinä missä korkea fantasia sijoittuu toiseen maailmaan, matalassa fantasiassa taas yliluonnolliset elementit tulevat meidän maailmaamme (Bengtsson 2000, 15; Matilainen 2014, 28). Matilainen kutsuu tätä myös reaalifantasiaksi (2014, 28). Lisäksi taikuuden vähäinen määrä voi vaikuttaa teoksen määrittelyyn matalaksi fantasiaksi (Matilainen 2014, 29). Myös kätketyn eli implisiittisen maailman sisältävät teokset kuuluvat matalaan fantasiaan. Niissä itse kätketty maailma ei näy tekstissä, vaan vain sieltä saapuneet olennot, kuten aaveet. (Sisättö 2011, 87.) Pelkät paranormaalit ilmiöt eivät kuitenkaan tarkoita, että kyseessä olisi kätketyn maailman teos (Ihonen 2004, 85). Matala fantasia ei ole yhtä yleistä tai tunnettua kuin korkea fantasia (Pringle 1998, 37). Ehkä suosituin esimerkki matalasta fantasiasta on J. K. Rowlingin *Harry Potter* -sarja, jossa tavallisena kasvanut poika saa tietää olevansa velho.

Korkean ja matalan fantasian määrittely perustuu siis pitkälti maailmoihin, joko toiseen maailmaan tai meidän omaamme. Eräänlainen välimuoto näiden kahden välillä ovat avoimet maailmat eli kahden maailman fantasiat, joissa matkustus on mahdollista meidän maailmamme ja fantasiamaailman välillä jonkinlaista kulkureittiä pitkin (Sisättö 2011, 87; Matilainen 2014, 28–29). Esimerkki tästä on C. S. Lewisin *Narnia*-sarja, jossa vaatekaappi toimii kulkureittinä maailmojen välillä.

3.2 Muut fantasiakirjallisuuden alalajit

Useat fantasiakirjallisuuden alalajit liittyvät läheisesti korkeaan fantasiaan, ja niitä voisikin kutsua korkean fantasian alalajeiksi. Näitä ovat miekka ja magia -fantasia, sankarifantasia tai herooinen fantasia (*heroic fantasy*), eepinen fantasia, adventurer fantasy ja tehtäväfantasia. Lisäksi samantyyppinen, mutta yleensä meidän maailmaamme sijoittuva on Arthuriana. Koska useat näistä alalajeista ovat hyvin lähellä toisiaan, jotkin tutkijat katsovat niiden tarkoittavan käytännössä samaa asiaa. Näiden lisäksi on myös monia muita alalajeja, muun muassa eläinfantasia, aikafantasia, urbaanifantasia ja uuskomma.

Miekka ja magia -fantasiassa voimakas sankari taistelee väkivaltaisissa konflikteissa velhoja, pahoja henkiä ja muita yliluonnollisia vihollisia vastaan. Sankarilla itsellään ei ole yliluonnollisia kykyjä. Tapahtumat sijoittuvat keskiaikaistyyppiseen maailmaan, joka ei kuitenkaan ole aivan meidän maailmamme. (Clute & Grant 1997, 915; Matilainen 2014, 29.) Clute ja Grant kuvaavat miekka ja magia -fantasiaa hyvin: "The hero (and from an early stage the heroine) of S & S does not age in the mind's eye; he or she fights on, for ever, in the dawn of a day we do not wish to end." (1997, 915.)

Miekka ja magia -fantasia kehittyi Amerikassa pulp-lehtien pohjalta 1920- ja 1930-luvuilla ja sen mukaisesti onkin usein novelleja. Alalajin isänä pidetään Robert E. Howardia. Hänen luomansa Conan barbaari teki seikkailukertomuksista fantasiakirjallisuutta ja on vaikuttanut valtavasti myöhempiin kirjailijoihin. Conanista on tullut kultti-ikoni, ja Conan-mukaelmia on julkaistu paljon myös Howardin kuoleman jälkeen. (Clute & Grant 1997, 915; Pringle 1998, 33–35.)

Alalajia on syytetty muun muassa rassistiseksi ja seksistiseksi väkivaltakirjallisuudeksi. Nykyään se on kehittynyt monilla eri tavoilla ja esimerkiksi naispäähenkilöiden suosio on kasvanut. (Pringle 1998, 35; Bengtsson 2000, 31.) Parhaimmillaan teoksissa on mielikuvitusta, nokkeluutta ja varsinkin jännitystä (Pringle 1998, 35). Vaikka miekka ja magia -fantasialla ei alun perin ollut mitään tekemistä Tolkienin kanssa, on se myöhemmin aikoina sulautunut osaksi yleistä Tolkienin jälkeistä sankarifantasiatyyppejä (Pringle 1998, 35).

Sankarifantasia eli herooinen fantasia (*heroic fantasy*) katsotaan joskus samaksi kuin miekka ja magia -fantasia, mutta kyseessä on laajempi termi. Sankari seikkailee mielikuvitusmaailmassa, jossa hän kohtaa usein taikuutta ja yliluonnollisia ilmiöitä. Englanninkielisen nimen "heroic" eli sankarillinen ei tarkoita vain sankaria, vaan laajemmassa merkityksessä koko hahmojoukon, tekojen ja maailman suurta skaalaa. Mielikuvitusmaailma onkin tärkeämpi kuin yksittäiset hahmot ja nivoo yhteen pitkän kirjan tai kirjasarjan, jossa päähenkilöt voivat vaihtua. Tällaista laajamittaista fiktiota kutsutaan myös korkeaksi tai eepiseksi fantasiaksi. (Pringle 1998, 35–36.)

Eepisen fantasian keskeiset piirteet ovat laajuus ja juonen keskittyminen joko maan perustamiseen tai lopulliseen puolustukseen. Monet viimeisen sadan vuoden aikana kirjoitetut, fantasiakirjallisuuden kehittymisen kannalta keskeiset toisen maailman tarinat ovat eepistä fantasiaa, kuten Tolkienin *Taru sormusten herrasta*. (Clute & Grant 1997, 319.) Clute ja Grant sisällyttävät

tähän myös pitkät kerronnalliset runot, kuten *Gilgamesh* tai *Kalevala* (1997, 319). Runoepokset menevät kuitenkin opinnäytetyön aiheen ohi.

Clute ja Grant ovat ristiriitaisia määritelmissään. Heidän mukaansa miekka ja magia -fantasia on hieman erilaista kuin sankarifantasia, mutta se on myös sama asia, ja terminvaihdoksella pyritään vain eroon miekka ja magia -fantasian negatiivisesta mielikuvasta. Sankarifantasia on myös eepisen fantasian synonyymi samalla kun voitotellaan eepinen fantasia -termin väärinkäyttöä pitkien sankarifantasiasarjojen myynnissä. Miekka ja magia -fantasian ja eepisen fantasian eroksi listataan vain päähenkilön höllempi moraalit. (1997, 319, 464, 915–916.) Tästä voikin päätellä, miten lähellä toisiaan nämä kolme alalajia ovat. Erot ovat hiuksenhienot, jos niitä edes on.

Clute ja Grant mainitsevat kaikille yllä käsitellyille fantasiakirjallisuuden alalajeille kattokäsitteeksi **adventurer fantasyn**. Siinä tavalliset tai epätavalliset ihmiset yrittävät selvitä fantasiamaailmassa. Erona muihin alalajeihin on, että juonen ei tarvitse olla elämää suurempi eikä päähenkilö ole välttämättä sankari. Tämä termi ei kuitenkaan ole laajassa käytössä. (1997, 7, 915.) Tästä näkeekin, miten fantasiakirjallisuutta jaotellaan myös vähän tunnettuihin luokkiin, joita suurempi yleisö ei käytä tai tunne.

Tehtäväfantasia keskittyy nimensä mukaisesti jonkin suuren tehtävän suorittamiseen. Yleensä kyseessä on maailman pelastaminen ja tehtävän kohteena voi olla esimerkiksi tiedon tai tietyn esineen löytäminen. (Bengtsson 2000, 31; Matilainen 2014, 29.) Päähenkilö sekä kumppanit ovat matkalla pääosan tarinaa sekä suorittavat matkan aikana vähäisempiä tehtäviä (Matilainen 2014, 29). Tehtäväfantasiassa tarina keskittyy päämäärään, joka yleensä saavutetaan. Tarinassa on myös oltava joku, joka vastustaa tehtävän suorittamista. (Clute & Grant 1997, 796.)

Clute ja Grant tekevät jaon ulkoisiin ja sisäisiin tehtäviin. Ulkoisessa tehtävässä päähenkilö etsii jotain omalle tai maansa selviämiseksi tärkeää, kohtaa matkalla vaikeuksia ja palaa kotiin voitokkaana. Sisäisessä tehtävässä taas päämääränä on itsetuntemus. Päähenkilö suorittaa aikuistumisriitin ja palaa eheänä ihmisenä, mahdollisesti maagina tai shamaanina. Sama teos voi sisältää sekä ulkoisen että sisäisen tehtävän, kuten Tolkienin *Taru sormusten herrasta*. (1997, 796.) Tämän tyyppinen juonikuvio onkin hyvin yleinen varsinkin korkeassa fantasiassa, mutta myös kaikessa fantasiassa yleensä (Clute & Grant 1997, 796; Bengtsson 2000, 31).

Arthuriana käsittelee kuningas Arthurin legenda. Se on inspiroinut loputtoman määrän fiktiota sekä viimeisten sadan vuoden aikana että myös paljon ennen sitä. Aihetta lähestytään hyvin monilla eri tavoilla satiirista traagiseen. (Pringle 1998, 25.) Arthurin legenda pohjautuu Walesin perimätietoon. Kuuluisin Arthuria käsittelevä teos on noin vuonna 1470 julkaistu Thomas Maloryn *Le Morte D'Arthur*. Se on toiminut suurena inspiraationa myöhemmille kirjoittajille ja teoksille, kuten T. H. Whiten *The Once and Future King*. (Pringle 1998, 23–25.)

Tähän alalajiin kuuluvat varsinaisen Arthurin legendan uudelleentulkinnan lisäksi myös tarinat, joissa Arthurin hovi on sijoitettu toiseen aikaan tai toiseen maailmaan. Arthur-myytin henkilöitä tai esineitä voi myös olla selvinnyt myöhempisiin aikoihin. Kaikki aiheeseen liittyvä kirjallisuus ei ole fantasiakirjallisuutta, vaan Arthurista kirjoitetaan myös realistisia teoksia. (Clute & Grant 1997, 62; Pringle 1998, 25.)

Eläinfantasiassa henkilöinä ovat eläimet, jotka yleensä osaavat puhua, voivat pukeutua kuten ihmiset ja kokevat seikkailuja. Tähän alalajiin kuuluvat myös muodonmuutokset eläimeksi ja takaisin. (Pringle 1998, 20–22.) Tarina voi sijoittua toiseen maailmaan tai meidän maailmamme, ja se voi olla satiirinen tai allegorinen (Clute & Grant 1997, 31). Eläinfantasian juuret ovat kaukana menneisyydessä Aisopoksen faabeleissa, mutta toisin kuin faabelit, eläinfantasia ei ole opettavaisista (Pringle 1998, 20; Bengtsson 2000, 32). Vaikutusvaltaisina varhainen eläinfantasiateos on Richard Adamsin *Ruohometsän kansa (Watership Down)*. Se on inspiroinut monia muita kirjoittajia, kuten vuorollaan eläinfantasiaa uudistanutta Brian Jacquesta ja hänen *Redwall*-sarjaansa (Pringle 1998, 22; Bengtsson 2000, 32).

Käänteismaailmat ovat feministien suosiossa, sillä niiden kautta voidaan tarkastella yhteiskuntaamme ja sen rooleja. Esimerkiksi naisten ja miesten asema voidaan kääntää pääläelleen. **Rinnakkais- ja vaihtoehtomaailmat** taas ovat meidän maailmamme kaltaisia, mutta kehitys on jossain kohdassa kääntynyt toiseen suuntaan. Näitä rinnakkaismaailmoja on useita, ja niiden välillä voi matkustaa. Esimerkki rinnakkaismaailmoista on Philip Pullmanin *Universumin tomu* -sarja. (Bengtsson 2000, 31–32.)

Urbanifantasiassa yhdistyvät fantasia ja tavallinen maailma. Tarina sijoittuu kaupunkiin, joka on tärkeässä osassa eikä vain tapahtumien taustamaisemana. Kaupunki voi olla todellinen tai kuvitteellinen paikka joko meidän maailmassamme tai kokonaan toisessa maailmassa. (Clute & Grant 1997, 975; Matilainen 2014, 34.) Urbanifantasia sekä sen alalajit ovat usein matalaa fantasiaa.

Esimerkki tällaisesta teoksesta on Neil Gaimanin *Neverwhere - maanalainen Lontoo (Neverwhere)*.

Urbanimaisemat ovat yleisiä myös monissa muissa 1900-luvun fantasiakirjallisuuden alalajeissa, kuten **nykyfantasiassa** (*contemporary fantasy*). Kaupungit ovat niille luontaisia tapahtumapaikkoja. Niissäkin yhdistellään tavallista ja yliluonnollista joko meidän maailmassamme tai matkustamalla portista toiseen maailmaan. Usein tämä portti sijaitsee juuri kaupungissa. Monesti näissä teoksissa käsitellään nykymaailman ongelmia, ja kaupungin sisäinen konflikti heijastuu koko maailmaan. (Clute & Grant 1997, 976.)

Myös **paranormaali romantiikka** sijoittuu usein kaupunkiin ja voidaan laskea urbaanifantasiaksi, joskin tarina voi sijoittua myös kaupungin ulkopuolelle. Tässä alajissa on romanttinen kipinä ihmisen ja myyttisen olennon välillä. Usein kyseessä on joko vampyyri tai ihmissusi. Paranormaali romantiikka on noussut suosioon varsinkin 2000-luvulla. (Matilainen 2014, 34.) Tätä fantasiakirjallisuuden alalajia edustaa muun muassa Stephenie Meyerin huippusuosittu *Twilight*-sarja.

Aikafantasia eroaa tieteiskirjallisuuden aikamatkustuksesta siinä, että ajassa matkustaminen on yllättävää ja selittämätöntä. Joko henkilön tietoisuus siirtyy omaan tai toisen kehoon menneisyydessä tai henkilö tai esine siirtyvät kokonaan toiseen aikaan. Yleensä tämä siirtymä ei ole sattumanvarainen, vaan esimerkiksi esi-isä yhdistetään jälkeläiseensä tai rakastavaiset pääsevät yhteen. (Clute & Grant 1997, 948.) Aikafantasiassa voidaan siirtyä myös kuviteltuun menneisyyteen, ei vain historialliseen (Bengtsson 2000, 28).

3.3 Fantasiakirjallisuuden rajoilla

Fantasiakirjallisuuden ja tieteiskirjallisuuden sekoituksia on monenlaisia, kuten uuskomppi ja tieteisfantasia. Lisäksi on enemmän tieteiskirjallisuuteen kalliistuvia alalajeja kuten steampunk, tai valtavirtafiktiota kuten maaginen realismi. Tämä on varsinkin 2000-luvun ilmiö, kun kirjallisuudenlajeja on alettu sekoittaa entistä enemmän ja kirjallisuudenlajien väliset rajat ovat murtumassa (Hirsjärvi 2006, 106; Matilainen 2014, 24). Sekoittaminen johtuu sekä lukijoiden mielenkiinnosta uudenlaiseen fantasiakirjallisuuteen että kirjailijoiden halusta tehdä omaperäisiä teoksia (Sisättö 2009, 7). Vain pienen ripauksen fantasiaa sisältävät alalajit, kuten steampunk, rajautuvat opinäytetyön aiheen ulkopuolelle.

Uuskumma sekoittaa useita eri lajityyppejä, varsinkin fantasiakirjallisuutta ja tieteiskirjallisuutta. Siinä reaalimaailmaan tulee paranormaaleja ilmiöitä maailman luonnollisena osana. (Hirsjärvi 2006, 107; Sisätkö 2009, 8.) Uuskumma on kokeellista fantasiakirjallisuutta, joka hyödyntää sekä fantasiakirjallisuuden perinteitä että muita vaikutteita. Sitä kutsutaan myös moderniksi fantasiaksi. Uuskumma on syntynyt vuonna 2003, joten kyseessä on melko uusi lajityyppi. (Matilainen 2014, 24, 34.)

Hirsjärven (2006, 107) mukaan uuskumma on lähellä **maagista realismia**, joka kuuluu valtaviirtafiktioon. Maaginen realismi on uuskummaa laajempi taidesuuntaus, jossa realismin osuus on suurempi kuin fantasian (Matilainen 2014, 29). Koska maaginen realismi on valtaviirtafiktiota eikä fantasiakirjallisuutta, sitä ei käsitellä laajemmin tässä opinnäytetyössä.

Tieteisfantasiassa yhdistyvät rationaalinen maailma ja mystiset ainekset (Sinisalo 2004, 16). Yliluonnollisille asioille on tieteellinen selitys, kuten lohikäärmeen tulelle biologinen alkuperä (Hirsjärvi 2006, 107). Tieteisfantasian maailma liittyy omaan maailmaamme, mutta on jotenkin siitä erossa, esimerkiksi ajallisesti tai toisessa ulottuvuudessa (Clute & Grant 1997, 843). Tieteisfantasiaan läheisesti liittyvä alalaji on **kuoleva maa -fantasia**, jossa taikuus ja yliluonnolliset ilmiöt palaavat kaukaisessa tulevaisuudessa vanhaan, ikäloppuun maailmaan. Silloin tiede on aikoja sitten unohtunut ja jäljelle jääneet laitteet ovat yhtä mystisiä kuin taikuus. (Clute & Grant 1997, 305, 843–844.) Esimerkki kuoleva maa -fantasiasta on Jack Vancen *Itaruskon maa* (*The Dying Earth*).

4 FANTASIAKIRJALLISUUDEN HISTORIA JA SPEKULATIIVINEN FIKTIO

4.1 Muinainen aika ja keskiaika

Fantasia on ollut läsnä kirjallisuudessa kirjoitustaidon keksimisestä lähtien (Pringle 1998, 9). Vaikka länsimaisen kirjallisuuden historia on täynnä fantastisia elementtejä, on siihen suhtauduttu torjuvasti jo antiikin ajoista asti. Platon ja Aristoteles arvostivat vain todellisuuden jäljittelyä ja väheksyivät fantasiaa, vaikka heidän omissa kirjoituksissaankin oli fantastisia elementtejä. Tämä asenne on periytynyt myöhemmille ajoille. Lisäksi kristinuskon kirkkoisät hyljeksivät fantasiaa, vaikka kirkon moraalia opetettiin fantastisten allegorioiden avulla. (Hume 1984, 6–7.)

Fantasian juuret ovat mytologiassa ja kansantaruissa (Pringle 1998, 9). Muinaisissa tarinoissa esiintyvät jumalat ja myyttiset olennot ovat nykylukijan silmin selvästi fantastisia elementtejä. Silloinen maailmankuva oli kuitenkin hyvin erilainen ja nämä yliluonnolliset ilmiöt kuuluivat todellisuuteen eivätkä mielikuvitukseen. (Matilainen 2014, 20.) Muinoin tarinaa ja historiaa ei myöskään eroteltu, joten monet tositahtumiin perustuvat legendat muutettiin kerrottaessa fantastisemmiksi. Nämä muinaiset tarinat ovat toimineet esimerkkinä monille myöhemmille fantasiateoksille. (Pringle 1998, 9–10.)

Myös keskiajalla ihmeellinen oli luonteva osa ihmisten maailmankuvaa ja siitä sepitettiin kertomuksia. Ne olivat kuitenkin pääasiassa suullisia ja suurin osa ei ole säilynyt meidän päiviimme. Muun muassa Arthurin legenda pohjautuu näihin tarinoihin. (Pringle 1998, 10–11; Matilainen 2013; 20.) Varhaiset tarinat olivat pääasiassa runomuodossa. 1500-luvulta alkaen myös proosan määrä kasvoi, ja yhdessä ritarietiikan sekä pohjoismaisten saagojen kanssa tämä loi pohjan modernille fantasiakirjallisuudelle. (Pringle 1998, 11; Matilainen 2014, 20.)

Vaikka nämä myytit ja legendat voidaan periaatteessa katsoa fantasiakirjallisuudeksi, eivät ne vastaa nykylukijan käsitystä kirjallisuudenlajista. Myös myöhempi kirjallisuus, kuten ritarietiikka, sisältää kyllä fantastisia aineksia mutta eroaa modernista fantasiakirjallisuudesta liikaa. Lisäksi on otettava huomioon kieliongelma. Vanha englanti voi olla liian vaikeaselkoista nykyenglantiin tottuneelle, varsinkin jos englanti ei ole lukijan äidinkieli. Siksi nämä teokset rajautuvat opinnäytetyön klassikko-määritelmän ulkopuolelle.

4.2 1700- ja 1800-luku

Fantasiakirjallisuus erottui omaksi kaunokirjalliseksi lajikseen ja siirtyi pois maailmanselittämisen roolista vasta 1700-luvulla. Silloin tieteellinen kehitys muutti maailmankuvaa ja loi realistisen kirjallisuuden. (Sisättö 2003, 8.) Vaikka realistisista romaaneista tuli fiktion hallitseva muoto, fantasia teki vahvan paluun goottilaisen kauhukirjallisuuden muodossa. Tämän voi katsoa olevan fantasiakirjallisuuden kaikkein varhaisin muoto. Ensimmäinen tällainen teos oli Horace Walpolen *Otranton linna* (*The Castle of Otranto*, 1764). (Pringle 1988, 14-15; Matilainen 2014, 21.) Vaikka tällaiset teokset ovatkin fantasiakirjallisuuden varhainen muoto, eivät ne nykylukijan silmin ole varsinaisesti fantasiakirjallisuutta, vaan kuuluvat kauhukirjallisuuteen.

1800-luvun Britanniassa fantasiakirjallisuus kehittyi lastenkirjallisuudessa. Aiemmin oli korostettu opettavaisuutta ja moraalia sekä totuuteen pohjautuvia tarinoita. Tämän näkökulman väistyessä alkoi ilmestyä mielikuvitusta hyödyntäviä lastenkirjoja, sekä fantasiakirjallisuutta että satuja. (Ihonen 2004, 80.) Fantasiakirjallisuudessa lapsi seikkailee tyypillisesti ”paratiisimaisessa” fantasia-maailmassa, jossa on jännitystä ilman varsinaista vaaraa. Myöhempään fantasiakirjallisuuteen ovat vaikuttaneet muun muassa Lewis Carrollin *Liisan seikkailut ihmemaassa* (*Alice’s Adventures in Wonderland*, 1865) ja George MacDonaldin *The Princess and the Goblin* (1871). (Bengtsson 2000, 9–11; Sisättö 2003, 9.)

Sadut eivät kuulu opinnäytetyön aihepiiriin, mutta kaiken ikäisille sopiva fantasiakirjallisuus kuuluu. Jotkin tässä esitellyt varhaiset teokset voisivat aivan hyvin olla modernin fantasiakirjallisuuden klassikkoja. Niitä ei kuitenkaan yleisesti lasketa moderniksi fantasiakirjallisuudeksi, vaan kirjallisuudenlajin alku sijoitetaan hieman myöhemmäksi. Ehkä syynä tähän on se, että nämä teokset katsotaan lastenkirjallisuudeksi. Myös ne rajautuvat siis opinnäytetyön ulkopuolelle.

Varsinainen moderni fantasiakirjallisuus alkoi 1800-luvun lopulla William Morrisista. Häntä pidetään toiseen maailmaan sijoittuvan fantasiakirjallisuuden isänä. Hänen teoksensa, kuten *The Well at the World’s End* (1896), innoittivat myöhempiä 1900-luvun kirjailijoita. Merkittäviä seuraajia olivat muun muassa J. R. R. Tolkien ja C. S. Lewis, joiden teokset määrittelevät nykyfantasian. (Pringle 1998, 11, 36.) Morris vaikutti myös Lordi Dunsanyyn, jonka *Haltimaan kuninkaantytär* (*The King of Elfland’s Daughter*, 1924) mainitaan ensimmäiseksi moderniksi ja aikuisille tarkoitetuksi fantasiaromaaniksi (Pringle 1998, 11; Matilainen 2014, 22).

Koska tämän voi katsoa modernin fantasiakirjallisuuden aluksi, on se opinnäytetyössä tarkasteltavien fantasiakirjallisuuden klassikoiden lähtökohta. Morris itse on kuitenkin nykylukijoille melko tuntematon, joten hänen työnsä rajautuvat tässä käytetyn klassikko-määritelmän ulkopuolelle. Varhaisimmat modernin fantasiakirjallisuuden klassikot ovat siis 1900-luvun puolella kirjoitettuja Morrisin seuraajien töitä.

4.3 1900- ja 2000-luku

1800–1900-luvun vaihteen pulp-lehdillä oli tärkeä rooli fantasiakirjallisuuden kehityksessä varsinkin Amerikassa. Suuri joukko uusia lahjakkaita kirjailijoita alkoi kirjoittaa novelleja ja pienoisromaaneja, joissa parhaimmillaan yhdistyi populaarisuus ja taiteellisuus. Yksi näistä oli H. Rider Haggard, joka kehitti kadonnutta kansaa tai maata kuvaavan lost race fantasyn ja on miekka ja magia -fantasian henkinen isä. Hän vaikutti suuresti pulp-lehtiin myöhemmin kirjoittaneeseen Robert E. Howardiin, joka loi varsinaisen miekka ja magia -fantasian Conan barbaari -teoksillaan. (Pringle 1998, 12–16, 33.) Howardin suosio oli osaltaan vastuussa fantasiakirjallisuuden leviämisestä laajempaan tietoisuuteen ja vaikutti lukijakunnan mielikuvaan siitä, mitä fantasiakirjallisuus on (Pringle 1988, 16).

Fantasiakirjallisuuden historiasta ei voida puhua mainitsematta Tolkienia. Hän oli koko kirjallisuudenlajin merkittävin vaikuttaja 1900-luvulla ja uudisti fantasiakirjallisuutta. (Sisättö 2003, 9.) Jotkut näkevät Tolkienin jopa modernin fantasiakirjallisuuden isänä. Tolkien ei vain kirjoittanut fantasiakirjallisuutta, hän kirjoitti myös siitä. Esseessään *Saduista (On Fairy Tales, 1947)* Tolkien erotti toisistaan lasten sadut ja aikuisten fantasiakirjallisuuden. Tämä kahtiajako on vaikuttanut merkittävästi kirjallisuudenlajin myöhempään määrittelyyn. (Hirsjärvi 2006, 114.)

Tolkienin *Taru sormusten herrasta (The Lord of the Rings, 1954–55)* teki fantasiakirjallisuuden tunnetuksi sekä julkaisijoille että lukijoille. Monille fantasiakirjallisuus tarkoittaa nykyään nimenomaan Tolkienin tyyppisiä teoksia. Tolkienin valtava suosio myös mahdollisti myöhempien fantasiateosten julkaisemisen. Monet tunnetut fantasiateokset, kuten Stephen R. Donaldsonin *The Chronicles of Thomas Covenant, the Unbeliever* -sarja (1977), olisivat luultavasti jääneet julkaisematta ilman Tolkienin esimerkkiä. (Pringle 1998, 16, 37.)

Tolkien ei kuitenkaan noussut heti suosioon, vaan hänen teoksistaan innostuttiin vasta kymmenen vuotta myöhemmin 1960-luvulla (Pringle 1998, 36). 1960-luvulla julkaistiin myös monia muita teoksia, jotka vaikuttivat modernin fantasiakirjallisuuden kehitykseen ja suosioon. Näitä ovat muun muassa Michael Moorcockin Elric- ja Hawkmoon-teokset, kuten *Stormbringer* (1965), Fritz Leiberin *The Swords of Lankhmar* (1968) ja Ursula Le Guinin *Maameren velho (A Wizard of Earthsea)*, 1968). (Pringle 1988, 16.) Tässä mainitut teokset voidaan katsoa niin keskeisiksi, että niiden kutsuminen fantasiakirjallisuuden klassikoiksi on aiheellista.

Tolkienin jälkeen on ilmestynyt valtava määrä jäljittelijöitä, ja se on vähentänyt fantasiakirjallisuuden monimuotoisuutta (Sisättö 2003, 10). Tolkien-tyyppinen korkea fantasia on todella suosittua, ja sitä julkaistaan myös paljon. Näitä seuraajia ovat muun muassa David Eddings (*Kiven vartija, Pawn of Prophecy*, 1982), Margaret Weis ja Tracy Hickman (*Syyshämärän lohikäärmeet, Dragons of Autumn Twilight*, 1984), Robert Jordan (*The Eye of the World*, suomennettu useassa osassa, *Vaarojen taival*, 1990), Terry Goodkind (*Wizard's First Rule*, 1994) ja Robin Hobb (*Salamurhaajan oppipoika, The Assassin's Apprentice*, 1995). (Pringle 1998, 37.)

1980- ja 1990-luvuilla julkaistuja fantasiateoksia on valtavasti, ja niiden klassikko-asemaa täytyy pohtia teos teokselta. Monet todella suositut teokset ovat myös hyvin kliseisiä ja Matilaista (2014, 28) lainaten "tusinafantasiaa" eli kaupallista massatuotantoa. Toisaalta joukosta löytyy myös laadukkaita teoksia, jotka ovat klassikkoainesta.

Vasta viime aikoina fantasiakirjallisuuden kirjo vaikuttaisi olevan laajentumassa uudelleen (Sisättö 2003, 10). 2000-luvun fantasiakirjallisuudessa huomattavassa asemassa ovat J. K. Rowlingin *Harry Potter* -kirjat, jotka ovat valtavan suosittuja ympäri maailmaa (Matilainen 2014, 23). Toisin kuin aiemmin suosioon nousseet korkean fantasian teokset, Rowlingin kirjat ovat matalaa fantasiaa.

Toinen 2000-luvun ilmiö on paranormaali romantiikka. Vampyyrit ovat muuttuneet kauhukirjallisuuden materiaalista seksikkäiksi ja kiehtoviksi, kuten Stephenie Meyerin *Twilight*-sarjassa. (Matilainen 2014, 23, 34.) Tämä on tuonut uusia aiheita fantasiakirjallisuuteen. Fantasiakirjallisuuden kirjon laajenemiseen on osaltaan vaikuttanut myös fantasia- ja tieteiskirjallisuuden sekoittuminen uusnumma-alalajissa (Sisättö 2003, 10; Matilainen 2014, 24).

2000-luvulla fantasiakulttuuri on myös levinnyt paljon kirjallisuutta laajemmalle. Fantasiaa löytyy tietokonepeleistä, roolipeleistä ja keräilypelikorteista. Suosittuja fantasiateoksia filmataan elokuviksi, kuten Tolkienin *Taru sormusten herrasta* ja Rowlingin *Harry Potter* -sarja. (Sisättö 2003, 10.) Ne lisäävät osaltaan fantasiakirjallisuuden yleisöä ja saattavat herättää katsojissa mielenkiinnon alkuperäisten teosten lukemiseen.

4.4 Spekulaatiivinen fiktio

Spekulaatiivinen fiktio kertoo mielikuvituksellisista maailmoista ja ilmiöistä. Se on kattokäsite oudolle kirjallisuudelle eli fantasia-, tieteis- ja kauhukirjallisuudelle ja uusimmalle sekä näiden alalajeille. Käsitteenä spekulaatiivinen fiktio on melko uusi, sillä se on yleistynyt vasta 2000-luvulla. Spekulaatiivista fiktiota on kuitenkin kirjoitettu jo paljon kauemmin ja vain termi on uusi. Jo antiikin aikaisia teoksia voidaan luokitella spekulaatiiviseksi fiktioksi. (Matilainen 2014, 17, 19.)

Spekulaatiivinen fiktio on laaja käsite, ja mielikuvituksellisuuden määrä siihen kuuluvissa teoksissa vaihtelee suuresti. Spekulaatiivista fiktiota ovat yhtä lailla kokonaan toiseen maailman tai aikaan sijoittuvat teokset kuin omaa maailmaamme hieman muuttavat tarinat. Keskeistä spekulaatiiviseen fiktion kuuluvassa tarinassa on ”entä jos” asetelma. (Matilainen 2014, 11–12, 17.)

Spekulaatiivisen fiktion rajojen määrittäminen ei aina ole helppoa, eikä tiukka rajaus ole välttämättä edes mielekäästä. Yksi tapa tarkastella spekulaatiivista fiktiota on kokeilla, voiko spekulaatiivisen elementin eli mahdottoman asian poistaa teoksesta. Jos ei voi, niin teos on spekulaatiivista fiktiota ja päinvastoin. Tällä tavoin tarkasteltuna spekulaatiiviseksi fiktioksi tosin määrittyy myös sellaisia teoksia, joita siihen ei ensisilmäyksellä liittäisi, ja pois rajautuu selkeästi spekulaatiiviselta fiktiolta tuntuvia teoksia. (Matilainen 2014, 11, 18–19.) Määritelmä ei siis ole täydellinen, mutta se on hyödyllinen lähestymistapa spekulaatiivisen fiktion ymmärtämiseen.

Yllä mainitun määritelmän mukaan myös varhaiset fantasiateokset, kuten Homeroksen *Ilias* ja *Odyссеia*, ovat spekulaatiivista fiktiota. Yksi tapa tarkastella varhaisia fantasiateoksia onkin katsoa, että ne ovat spekulaatiivista fiktiota eivätkä suoranaista fantasiakirjallisuutta. Tämä rajaa muun muassa muinaisen mytologian, ritarioppiikan ja goottilaisen kauhun fantasiakirjallisuuden ja opinäytetyön aihepiirin ulkopuolelle. Varsinainen fantasiakirjallisuus alkaa vasta, kun fantasia-, tieteis- ja kauhukirjallisuus eriytyivät spekulaatiivisesta fiktiosta omiksi alalajeikseen.

Toisaalta tässäkin määritelmässä on ongelmansa, sillä esimerkiksi 1800-luvun lasten fantasiakirjallisuus sijoittuu tämän eriytymisen jälkeen. Modernin fantasiakirjallisuuden alku määritellään kuitenkin yleisesti tätä myöhemmäksi. Pelkkä spekulatiivisen fiktion käsite ei siis riitä yksinään perustelemaan opinnäytetyössä käytettyä rajausta. Se kuitenkin tukee modernia fantasiakirjallisuutta varhaisemman kirjallisuuden poissulkemista opinnäytetyön aihepiiristä.

5 KLASSIKOT

Klassikolle on monia määritelmiä. Sanakirjan mukaan se on ”klassisen kauden teos tai kirjailija; pysyväarvoinen, yleisesti tunnustettu; kirjallisuuden parhaimmiston kuuluva, vakiintuneen aseman saavuttanut; ns. kuolematon teos tai kirjailija” (Hosiaisuus 2003, 443). Klassisen kauden eli antiikin Kreikan ja Rooman kirjallisuus ei kuulu tämän opinnäytetyön piiriin, joten kyseisen määritelmän voi rajata pois. Muut määritelmät ovat kuitenkin hyödyllisiä.

Kermoden mukaan klassikon määritelmä on hyvin vanha kysymys. Sitä täytyy pohtia aina, kun ollaan muodostamassa maallista kaanonin ja valitaan arvovaltaisia esikuvia. (1975, 15.) Myös Kermode katsoo, että klassikon on oltava tunnettu ja pysyväarvoinen eli vanha teos, jota luetaan edelleen. Klassikoilla on siis oltava jokin olennainen ominaisuus, jonka ansiosta ne kestävät omaa aikaansa pidemmälle, mutta samalla pysyvät avoimina loputtomalle määrälle erilaisia tulkintoja. Jos kirja ei puhuttelisi myöhempiä lukijoita, sitä ei luettaisi ja se ei olisi klassikko. (1975, 43–44, 80, 117.)

Fantasiakirjallisuus on lajina nuori, mutta tätä määritelmää voi silti soveltaa siihen. Varhaiset fantasiakirjallisuuteen luettavat teokset, kuten William Morrisin *The Well at the World's End*, ovat kyllä merkittäviä fantasiakirjallisuuden historian ja kehityksen kannalta, mutta niitä ei juuri tunneta tai lueta enää nykyään. Toisaalta J. R. R. Tolkienin ja C. S. Lewisin teokset ovat edelleen valtavan suosittuja, vaikka ne ovat yli 60 vuotta vanhoja. Yhä uudet sukupolvet löytävät niistä jotain, joka puhuttelee heitä. Tällaisten teosten voi siis katsoa olevan fantasiakirjallisuuden klassikkoja.

Myös Eliot erottelee klassikko-termille useita merkityksiä. Se voi tarkoittaa yleisesti arvostettua kirjailijaa ja osoittaa tämän pysyvyyden ja tärkeyden omassa lajissaan. Toisaalta klassikko voi tarkoittaa latinan- ja kreikankielistä kirjallisuutta tai niillä kirjoittaneita kirjailijoita, mikä ei siis ole opinnäytetyön kannalta olennainen määritelmä. Kaikkein keskeisimmäksi klassikoksi hän katsoo Vergiliuksen. (1975, 115.) Koska Eliot pohjaa määritelmänsä Vergiliukseen, lähestyy hän klassikko-käsitettä runouden ja historian näkökulmasta. Pohdinnoista löytyy kuitenkin myös moderniin fantasiakirjallisuuteen päteviä ajatuksia.

Eliot erottelee universaalien klassikon, kuten Vergiliuksen, ja klassikot, jotka ovat sellaisia vain kun niitä verrataan toisiin teoksiin tai tarkastellaan tietynä aikana (1975, 116). Samalla tavoin fanta-

siakirjallisuudessa on teoksia, jotka ovat yleensäkin kirjallisuuden klassikoita, sekä teoksia joita voi kutsua klassikoiksi vain oman kirjallisuudenlajinsa sisällä. Tolkienin *Tarun sormusten herrasta* voi varmasti katsoa olevan yleisesti kirjallisuuden klassikko kirjallisuudenlajista riippumatta. Monet fantasiakirjallisuuden sisällä merkittävät teokset, kuten Michael Moorcockin *Stormbringer*, taas eivät ole tunnettuja fantasiakirjallisuuden ulkopuolella. Tämä ei kuitenkaan vähennä niiden merkitystä fantasiakirjallisuudelle.

Lisäksi Eliot väittää, että Vergilius on ”keskeinen” klassikko, jonka asemaa kukaan muu ei voi jakaa tai ylittää (1975, 128–129). Samalla tavoin voitaisiin sanoa, että Tolkienin ja *Tarun sormusten herrasta* asema on niin keskeinen fantasiakirjallisuudessa, ettei mikään muu kirjailija tai teos yllä samaan. Sisätön (2003, 9) mukaanhan Tolkien oli fantasiakirjallisuuden merkittävin vaikuttaja 1900-luvulla. Eliot vaatii myös klassikolta laajaa vetovoimaa kaikenlaisille ihmisille (1975, 128). Fantasiakirjallisuudesta löytyy hyvin tunnettuja teoksia, kuten Lewisin *Narnia*-sarja, joka sopii sekä aikuisille että lapsille. Suurin osa fantasiakirjallisuudesta on kuitenkin vain alan harrastajien tiedossa eikä kiinnosta laajempaa yleisöä.

Calvino tarkastelee klassikon määritelmää monesta eri näkökulmasta. Hänen mukaansa klassikot ovat teoksia, joiden lukeminen on yhtä palkitsevaa sekä uudelle lukijalle että tuttuun teokseen palaavalle. Klassikot ovatkin nimenomaan teoksia, joihin palataan yhä uudelleen. (2000, 3–4.) Tämä on hyvin subjektiivista, sillä lukija voi rakastaa tarinaa ja lukea sen yhä uudelleen vaikka se ei mitenkään klassikkoainesta olisikaan. Toisaalta esimerkiksi Tolkienin teoksista löytyy valtavasti yksityiskohtia ja viittauksia, joita ei ensilukemalla huomaa. Uusilla lukukerroilla onkin palkitsevaa löytää tällaisia yllätyksiä.

Calvinon mukaan klassikkoa ensimmäistä kertaa lukeva tuntee, että on lukenut sen aiemmin. Samoin klassikkoja aiemmin lukenut tunnistaa sen välittömästi klassikoksi. (2000, 5, 7.) Fantasiakirjallisuutta lukiessa tulee varmasti tunne, että teoksessa ollaan tutulla maaperällä. Se ei kuitenkaan johdu klassikkoaineksesta vaan fantasiakirjallisuuden taipumuksesta kierrättää samoja aiheita (Miettinen 2004, 25). Lisäksi nimenomaan Tolkienilla on valtava määrä jäljittelijöitä (Sisättö 2003, 10). Calvinon (2000, 7) mukaan klassikko onkin teos, joka edeltää muita klassikkoja, mikä sopii Tolkieniin hyvin.

Klassikot vaikuttavat meihin sekä jäämällä unohtumattomasti mieleen että alitajuisesti sisäistettyjen vaikutteiden kautta. Varsinkin nuorena luetut teokset muokkaavat käsitystä kirjallisuudesta ja

odotuksia muista teoksista. Kun klassikkoa lukee uudelleen, voi huomata, mistä omat näkemykset ovat muodostuneet. (Calvino 2000, 4.) Monelle fantasiakirjallisuus tarkoittaa nimenomaan Tolkien-tyyppisiä teoksia, ja muun fantasiakirjallisuuden odotetaan olevan samankaltaista. Robert E. Howardin Conan barbaariin henkilöityy miekka ja magia -fantasian vahva sankari, ja Lewisin *Narnia*-kirjat ovat tyyppillinen esimerkki kahden maailman fantasiasta. Tällaiset merkkiteokset osaltaan muodostavat lukijoiden käsitystä fantasiakirjallisuudesta.

Calvino myös katsoo, että klassikoita tutkitaan, niistä keskustellaan ja ne vaikuttavat kulttuuriin (2000, 5–6). Keskeisiä fantasiakirjallisuuden klassikoita, kuten Tolkienia ja Lewistä, onkin tutkittu ja analysoitu erittäin paljon. Nämä teokset näkyvät edelleen kulttuurissamme, kuten valtavan suosittu elokuvasoovitukset todistavat. Toisaalta monia fantasiakirjallisuuden merkittäviä teoksia ei tunneta kirjallisuudenlajin ulkopuolella, joten niiden vaikutus jää vähäiseksi. Lisäksi melko uudetkin teokset, kuten vuosina 1995–2000 julkaistu Philip Pullmanin *Universumin tomu* -sarja, saavat osakseen paljon huomiota.

Calvinon mukaan ”oma” klassikko on teos, jota kohtaan ei voi olla välinpitämätön. Reaktio voi olla positiivinen tai negatiivinen, mutta teokseen on reagoitava. Jokaisen tulisikin kehittää oma klassikoiden ihannekokoelmansa. Siinä puolet on luettuja teoksia, joista on löytänyt jonkin tarkoituksen, kun taas toinen puoli on teoksia, jotka aikoo lukea ja joista voisi löytää tarkoituksen. Lisäksi on oltava tilaa yllätyksille. (2000, 7, 9.)

Klassikko siis herättää tunteita, eikä sitä voi vain lukea ja unohtaa. Tämäkin on hyvin subjektiivinen määritelmä, sillä vaikutus riippuu paljon lukijasta. Jokaisen tulisikin päättää itse, mitkä ovat hänen mielestään klassikoita.

Tässä opinnäytetyössä kerätään ja esitellään yhden määritelmän mukaisia fantasiakirjallisuuden merkittäviä ja pysyväarvoisia teoksia, mutta niiden asemasta klassikoina voi aivan hyvin olla eri mieltä. Olen painottanut klassikoita ja keskeisiä teoksia valitessani nimenomaan kirjan pysyvää suosiota. Sinänsä arvokkaita teoksia, joita ei enää nykyään lueta, on rajautunut klassikkomääritelmäni ulkopuolelle. Vaikka ei olisikaan samaa mieltä kaikkien mukaan otettujen kirjailijoiden ja teosten klassikkoasemasta, voi työstä silti löytää yllättäviä lisäyksiä omalle klassikkohyllylleen.

6 MITÄ ON BIBLIOGRAFIA?

6.1 Bibliografian määritelmä

Bibliografia on hyvin monimerkityksellinen käsite, ja sen merkitys vaihtelee maittain ja kielialueittain. Se on myös tarkoittanut eri ajanjaksoina eri asioita. Yleisesti bibliografialla tarkoitetaan taitoa eli bibliografiatoimintaa, tämän toiminnan tulosta eli bibliografisia luetteloita sekä tiedettä eli bibliografiaa käsittelevää tutkimusta. (Forsman 1985, 9.) Tämän opinnäytetyön kannalta keskeisintä ovat varsinaiset bibliografiset luettelot. Bibliografista tutkimusta ei käsitellä.

Forsmanin mukaan bibliografialla tarkoitetaan Suomessa yleensä dokumenttiluetteloja, joka on tavallisimmin kirjamuotoinen kirjallisuusluettelo. Eri toiminta-alueille on annettu niitä täsmällisemmin kuvaavia termejä, kuten bibliografiatoiminta, bibliografiatyö ja bibliografiantutkimus. (1985, 10.) Forsman kirjoitti aiheesta ennen tietotekniikan ja elektronisen julkaisun kehittymistä nykyiselle tasolle. Bibliografian tavallisin muoto tuskin on nykyään enää painettu luettelo, vaan se on todennäköisesti tietokanta tai elektroninen julkaisu.

Bibliografia tarkoittaa kaikkea sekundaari-informaatiota, joka koskee informaation kantajana toimivaa dokumenttia. Dokumentti taas tarkoittaa aineellista kantajaa, johon on kiinnitetty sosiaalista informaatiota sen säilyttämiseksi ja välittämiseksi. Sekä bibliografia että dokumentti ovat fyysisestä muodostaan riippumattomia. (Forsman 1985, 11.) Grönroos rajaa useita luettelotyyppisiä bibliografian tavallisen merkityksen ulkopuolelle: kirjastojen ja erillisten kirjakokoelmien kirjamuotoiset luettelot, julkaisusarjojen ja aikakauslehtien hakemistot sekä teosten yhteydessä olevat kirjallisuus- ja lähdeluettelot (1965, 13). Forsman (1985, 15) taas katsoo näiden kuuluvan bibliografioihin, joten määrittely ei ole aivan yksiselitteistä.

Bibliografinen informaatio on dokumenttiin liittyvää informaatiota eli bibliografian ilmaisutapa ja kieli. Se on bibliografiatyön sisällöllinen tulos. (Forsman 1985, 11.) Bibliografinen informaatio voidaan jakaa käsittelyn syvällisyyden perusteella signaalitasoon, analyyttiseen tasoon ja analyttis-synteettiseen tasoon. Niillä kullakin on oma tehtävänsä, ja vaikka korkeammat tasot rakentuvat matalampien tasojen päälle, eivät ne korvaa matalampia tasoja. Mitä keskeisempi aineisto on, sitä korkeammalla tasolla sitä käsitellään. (Forsman 1985, 16–17.)

Signaalitaso on perinteisin ja helpoin. Se tiedottaa dokumenttien olemassaolosta ja kertoo niiden tarkat bibliografiset tiedot. Tätä tasoa käytetään usein yleisbibliografioissa. Analyttisessä tasossa bibliografista informaatiota käsitellään syvällisemmin tiivistelmissä ja käännöksissä. Tämä taso vaatii enemmän työtä, joten siihen täytyy valikoida keskeisiä dokumentteja. Analyttis-synteettisessä tasossa tuotetaan katsausinformaatiota jostain erityiskysymyksestä. Ensin perehdytään syvällisesti tiedon- tai tieteenalaan, ja sen pohjalta yleistetään, tulkitaan sekä tehdään johtopäätöksiä. Tämä on hyvin lähellä tieteellistä artikkelia. (Forsman 1985, 16–17.)

Bibliografinen kirjaus on bibliografisen informaation yksikkö. Siihen kuuluvat bibliografinen kuvailu sekä dokumentin sisältöä käsittelevät asiat, kuten luokitusymbolit ja asiasanat. Bibliografinen kuvailu käsittää dokumenttia koskevat tiedot. Näin dokumentti pystytään identifioimaan ja saadaan käsitys muun muassa sen sisällöstä ja laajuudesta. (Forsman 1985, 11–12.)

Bibliografiatoiminta kattaa kaiken sekundaari-informaation tuottamisen ja käsittelyn, kuten tiivistelmien tekemisen ja luetteloinnin. Tärkeintä on välittää bibliografista informaatiota eli dokumenttia koskevaa tietoa tarvitsijoille. Bibliografisessa toiminnassa ei siis välitetä itse dokumentteja tai niiden sisältämää tietoa, vaan dokumentteja koskevaa informaatiota. (Forsman 1985, 11.)

Bibliografiatoiminta voidaan jakaa kolmeen prosessiin. Ensin primaari dokumentti-informaatio muunnetaan sekundaariksi dokumentti-informaatioksi eli bibliografiseksi informaatioksi. Seuraavaksi se muokataan vastaamaan kohdeyleisön tarpeita. Lopuksi bibliografinen informaatio toimitetaan sitä tarvitsevien ulottuville, jotta he voivat käyttää sitä. (Forsman 1985, 61.)

Bibliografia-termin monet eri käyttötavat johtuvat sen historiallisesta kehityksestä. Varhaisin muoto oli ajanlaskumme kolmen ensimmäisen vuosisadan aikana kreikan- ja latinankielisissä kirjoituksissa käytetty *bibliographus*, joka on tarkoittanut kirjojen puhtaaksikirjoittajaa. Tätä merkitystä ei käytetty enää myöhemmin, mutta kirjojen kirjoittaminen on edelleen sanan suora käännös. 1600-luvulla Ranskassa latinankielistä *bibliographia*-sanaa alettiin käyttää tarkoittamaan kirjallisuuden tuntemusta ja kuvailua. Sen esikuvina ovat luultavasti olleet geografian ja biografian tyyppiset termit. (Forsman 1985, 9.)

Vuonna 1633 *bibliografia* esiintyi ensimmäisen kerran merkityksessä ”kirjallisen tuotteen merkitseminen, luetteloiminen”. Tästä lähtien bibliografialla on ollut kaksi merkitystä, kirjallisuuden tun-

temus ja kuvailu sekä kirjallisuusluettelo. Nämä saman sanan kaksi eri merkitystä löytyvät myös monista kielistä, kuten englannista, ranskasta ja saksasta. (Forsman 1985, 9.)

Englanninkielisellä *bibliographylla* on enemmän kuin kaksi merkitystä. Yhdistettynä eri adjektiiveihin se tarkoittaa bibliografisen toiminnan lajeja ja bibliografisen kuvailun viittä erilaista tavoitetta. Esimerkiksi enumeratiivinen bibliografia koskee luetteloiden laatimista ja analyttinen bibliografia taas dokumenttien fyysisten piirteiden tarkastelua ja vertailua. Esiintyessään kirjan nimessä *bibliography* viittaa yleensä kirjallisuusluetteloon. Tämän monimerkityksellisyyden takia sekä englannin että muiden kielten bibliografia-sanalla on oltava tarkka, jotta asiayhteyden ymmärtää oikein. (Forsman 1985, 10.)

6.2 Bibliografiatyypit

Bibliografiat voidaan jakaa tyypeihin useilla eri tavoilla. Forsman erottelee bibliografiat yhteiskunnallisen tehtävän, sisällöllisen kattavuuden, kronologisen peittävyuden, sisällön kuvauksen syvällisyyden, fyysisen muodon ja bibliografian itsenäisyyden perusteella (1985, 13). Sievänen-Allen taas jakaa bibliografiat enumeratiivisiin eli systemaattisiin, selektiivisiin eli valikoiviin, analyttisiin eli kriittisiin, deskriptiivisiin eli kuvaileviin ja teksti- sekä historiallisiin bibliografioihin (1978, 169–171). Stokes (1982) käyttää samanlaista jaotusta, tosin ilman selektiivistä eli valikoivaa bibliografiaa.

6.2.1 Bibliografiatyypit Forsmanin mukaan

Seuraavalla sivulla oleva taulukko 1 esittelee Forsmanin tapaa jaotella bibliografiat eri tyypeihin. Kaikki bibliografiat voidaan jakaa kuuteen eri ryhmään. Jokaista bibliografiaa pystytään siis kuvailemaan vähintään kuudella eri ominaisuudella. Lisäksi on muistettava bibliografioiden bibliografiat ja tietokantojen tietokannat, joita ei tähän ole otettu erikseen. (Forsman 1985, 15.)

TAULUKKO 1. Bibliografiatyypit Forsmanin (1985, 13–15) mukaan

Yhteiskunnallinen tehtävä	Kansallisbibliografiat Tieteen- ja tiedonalan erikoisbibliografiat Valikoimaluettelot Kirjakauppa- ja kustannustoimen bibliografiat
Sisällöllinen kattavuus	Yleisbibliografiat Erikoisbibliografiat Aihekohtaiset bibliografiat Henkilöbibliografiat Alue- tai maakohtaiset bibliografiat
Kronologinen peittävyys	Takautuvat bibliografiat Jatkuvat bibliografiat
Kuvailun syvällisyys	Signaalitaso Analyttinen taso Analyttis-synteettinen taso
Fyysinen muoto	Luettelokortisto Painetut bibliografiat Mikromuotoiset bibliografiat Bibliografiset tietokannat
Itsenäisyys	Itsenäiset bibliografiat Epäitsenäiset bibliografiat

Yhteiskunnallisen tehtävän perusteella bibliografiat voidaan jaotella kansallisbibliografioihin, tieteen- tai tiedonalan erikoisbibliografioihin, valikoimaluetteloihin ja kirjakauppa- ja kustannustoimen bibliografioihin. Kansallisbibliografian tehtävä on luetteloida mahdollisimman täydellisesti kaikki tietyssä maassa ilmestyneet dokumentit ja tiedottaa niiden olemassaolosta. Se myös vahvistaa kansallista identiteettiä ja kulttuuria. Tieteen- tai tiedonalan erikoisbibliografian tärkein tehtävä on edistää tieteellistä tutkimustyötä, opetusta sekä käytännön toimintaa. Valikoimaluettelo eli suositteluva bibliografia esittelee jotain aihetta käsitteleviä dokumentteja. Kirjakauppa- ja kustannustoimen bibliografia eli kustantajaluettelo antaa tietoa myytävänä olevista ja lähitulevaisuudessa ilmestyvistä julkaisuista. Sillä on myös kaupallinen tehtävä. (Forsman 1985, 13.)

Sisällöllisen kattavuuden mukaan bibliografiat jaotellaan yleisbibliografioihin, erikoisbibliografioihin, aihekohtaisiin bibliografioihin, henkilöbibliografioihin ja alue- tai maakohtaisiin bibliografioihin. Yleisbibliografia sisältää mahdollisimman laajasti julkaisuja koko tiedon kentältä. Erikoisbibliografia taas sisältää jonkin tietyn tiedon- tai tieteenalan dokumentteja. Aihekohtainen eli teemaattinen bibliografia kohdistuu suppeammin johonkin tiettyyn aihepiiriin. Henkilöbibliografia kattaa jonkin henkilön tuotantoa mahdollisimman laajasti. Alue- tai maakohtainen bibliografia käsittelee julkaisuja, jotka ovat ilmestyneet jollain alueella tai jossain maassa. (Forsman 1985, 13–14.)

Kronologinen peittävyys jakaa bibliografiat takautuviin ja jatkuviin bibliografioihin. Takautuva bibliografia koskee jollain ajanjaksolla ilmestyneitä dokumentteja. Sen merkitys on erityisen suuri, kun selvitetään jonkin alan aiempia julkaisuja tai olemassa olevan tiedon laajuutta. Jatkuva bibliografia ilmestyy säännöllisesti tai epäsäännöllisesti, mutta jatkuvasti. Se täydentää aiempia bibliografioita ja on erityisen tärkeä uusimman julkaisutoiminnan ja kehityksen seuraamisessa. (Forsman 1985, 14.)

Kuvailun syvällisyyden perusteella bibliografiat voidaan jakaa kolmeen tasoon. Niitä ovat bibliografinen kirjaus eli signaalitaso, tiivistelmäinformaatio eli analyttinen taso ja katsausinformaatio eli analyttis-synteettinen taso. Signaalitasossa dokumentin olemassaolosta tiedotetaan mahdollisimman täydellisellä bibliografisella käsittelyllä. Analyttinen taso tarjoaa syvällisempää bibliografista informaatiota tiivistelmien ja käännösten muodossa. Analyttis-synteettinen taso on kaikkein syvällisin taso, jossa syvennytään johonkin yksittäiseen ongelmaan, aihepiiriin tai kehitykseen. Julkaisu voi sisältää myös kaikkien kolmen tason piirteitä. (Forsman 1985, 14.)

Fyysisen muodon mukaan bibliografiat jaetaan luettelokortistoon, painettuun bibliografian, mikro muodossa olevaan bibliografiaan ja bibliografiseen tietokantaan. Näistä painettu bibliografia on perinteisin muoto, mutta uudemmat tyypit ovat yleistyneet. Bibliografian käsite laajenee tämän jaottelun perusteella kirjamuodossa olevasta bibliografiasta kaikkiin fyysisiin muotoihin. (Forsman 1985, 15.)

Itsenäisyyden perusteella bibliografiat voivat olla joko itsenäisiä eli vapaita tai epäitsenäisiä eli piilo- tai kryptobibliografioita. Itsenäinen bibliografia julkaistaan omana kokonaisuutenaan eikä se ole riippuvainen muista julkaisuista. Epäitsenäinen bibliografia taas on jonkin muun teoksen osa, kuten merkkihenkilön elämäkertaan sisältyvä henkilöbibliografia. (Forsman 1985, 15.)

6.2.2 Bibliografiatyypit Sievänen-Allenin ja Stokesin mukaan

Enumeratiivinen eli systemaattinen bibliografia luettelee toisiinsa liittyvät julkaisut perätysten tietyssä järjestyksessä. ”Systemaattinen” tulee nimeen siitä, että materiaalin systemaattinen organisointi on erittäin tärkeää. Enumeratiivinen bibliografia on yksinkertaisin bibliografiatyyppi ja kaiken muun bibliografiatoiminnan perusta, koska se rekisteröi julkaisun ja tiedottaa dokumentin olemassaolosta. Se on bibliografiana täydellinen, mutta myös epäkriittinen. Tällaisia ovat muun muassa kansallisbibliografiat, jotka sisältävät kaiken tietyssä maassa julkaistun aineiston. Enumeratiivinen bibliografia on bibliografioiden varhaisin muoto. (Sievänen-Allen 1978, 169–170; Stokes 1982, 17.)

Selektiivisessä eli valikoivassa bibliografiassa asiantuntija valitsee aineiston. Tällä yritetään poistaa enumeratiivisen bibliografian epäkriittisyyttä. Valikointi on erityisen tärkeää tieteellisissä erikoisbibliografioissa, joita laaditaan joltain tieteenalalta tutkijoiden käyttöön. Aineiston valitseminen tuo esiin bibliografian tarkoituksen ja lisää sen käyttökelpoisuutta. (Sievänen-Allen 1978, 169–170.)

Analyttinen eli kriittinen bibliografia yrittää mahdollisimman perusteellisesti selvittää julkaisun luonteen ja alkuperän. Kaikkia teoksen läpikäymiä vaiheita analysoidaan, jotta voidaan selvittää, miten se on päätynyt lopulliseen muotoonsa. Tähän kuuluvat muun muassa varhaisemmat versiot sekä painovaiheessa tapahtuneet erot. Analyttisen bibliografian kohteena on yleensä varhainen kirjatuotanto. (Sievänen-Allen 1978, 170; Stokes 1982, 46–47.) On tärkeää huomata ero sellaiseen kriittiseen bibliografiaan, jossa tehdään kriittisiä annotaatioita. Siksi analyttinen bibliografia on terminä vähemmän altis väärinymmärryksille. (Stokes 1982, 17.)

Deskriptiivinen eli kuvaileva bibliografia rekisteröi ja järjestelee analyttisen bibliografian laatimisen aikana esille tulleet bibliografiset tiedot. Se on kehittynyt analyttisen bibliografian pohjalta omaksi bibliografiatyyppikseen. Deskriptiivinen ja enumeratiivinen bibliografia ovat toistensa vastakohtia, sillä enumeratiivisessa yksityiskohtien määrää on rajoitettava paljon. Deskriptiivinen bibliografia identifioi julkaisun kaikkien muiden julkaisujen joukosta, kun taas enumeratiivinen bibliografia selvittää, onko julkaisu olemassa. Vaikka deskriptiivinen bibliografia sisältää enemmän yksityiskohtia, sen ei voi sanoa olevan enumeratiivista parempi, vaan molempia käytetään omiin tarkoituksiinsa. (Sievänen-Allen 1978, 170–171; Stokes 1982, 73.)

Tekstibibliografia ja **historiallinen bibliografia** pohjautuvat myös analyttiseen bibliografiaan. Tekstibibliografia tutkii teosten tuotanto-, julkaisu- ja levitysprosesseja sekä niiden vaikutusta teosten sisältöön. Historiallinen bibliografia taas käsittelee kirjan historiaa ja varsinkin painetun kirjan kehitystä. Nämä kaksi bibliografiatyyppeä ovat kehittyneet aputieteiden kaltaisiksi. Niiden voi katsoa olevan kirjallisuuden- ja historiantutkimukseen sovellettua bibliografiaa. (Sievänen-Allen 1978, 171; Stokes 1982, 107, 137.)

6.3 Bibliografian tehtävät ja yhteiskunnallinen merkitys

Bibliografioiden tehtävänä on vastata niiden laatimisen taustalla olevaan bibliografisen informaation tarpeeseen (Forsman 1985, 7). Ne ovat tärkeitä välineitä aineiston saatavuuden toteuttamiseksi, mikä tuo niiden tehtävän lähelle kirjastoluetteloita. Bibliografiat tekevät dokumentteja ja niiden sisältämää tietoa tunnetuksi ja ilmoittavat dokumenttien olemassaolosta. Tämä on varsinkin erikoisbibliografioiden pääasiallinen tarkoitus. Tehtävän onnistumisen kannalta on tärkeää, että bibliografia on tarkka ja ajantasainen sekä helppokäyttöinen. Lisäksi on huomioitava käyttötarkoitukseen sopiva aineiston taso ja kattavuus. (Kokkonen 1987, 148–149.)

Kansallisbibliografioilla on lisäksi erityinen tehtävä, sillä niissä kuvaillaan täydellisesti jokainen tiettyssä maassa ilmestynyt julkaisu. Näin tallennetaan ja vahvistetaan kansallista kulttuuria. Tiedot on tarkoitettu sekä kansalliseen käyttöön että kansainväliseen vaihtoon. (Forsman 1985, 13; Kokkonen 1987, 148; Helsingin yliopiston kirjasto 2006, 11–12.) Kansallisbibliografia voi yhdistää bibliografian ja kirjastoluettelon, sillä esimerkiksi Yhdysvaltojen Kongressin kirjaston luettelo on myös maan kansallisbibliografia. Sivistysvaltiolla odotetaan ilman muuta olevan kansallisbibliografia. (Kokkonen 1987, 148.)

Bibliografialla on myös yhteiskunnallisia tehtäviä (Forsman 1985, 7). Se on yksi yhdysside dokumentin ja informaation tarvitsijan välillä, ja ”dokumentti – bibliografia – tarvitsija” -prosessi antaa bibliografialle sen yhteiskunnallisen merkityksen. Bibliografia on ”yhteiskunnassa tai yhteisössä tiedostettu, harkittu pyrkimys saattaa dokumentteja käytettäviksi, ilmoittaa niiden olemassaolosta, tehdä niitä tunnetuksi”. Tarvitsija voi kuitenkin löytää dokumentin myös ilman bibliografiaa esimerkiksi kollegan tai toisen julkaisun kautta. Huomattavaa on, että tarvitsija ei välttämättä koskaan ole lukija tai käyttäjä, mikäli bibliografista informaatiota ei ole saatavilla. (Forsman 1985, 59–60.)

Bibliografian laatimiseen vaikuttavat sekä olemassa olevat primaaridokumentit että tarvitsijoiden toiveet ja tarpeet. Tarvitsijoita on monenlaisia yksilöstä yhteiskuntaan, ja bibliografian tuottaman informaation merkitys riippuu tarvitsijan aiemmista tiedoista ja kokemuksista. Vaikka bibliografia saatettaisiinkin käytettäväksi, ei sitä siis välttämättä käytetä ellei se vastaa tarvitsijan tarpeita. (Forsman 1985, 60.)

Yhteiskunnallisesti keskeisintä bibliografiatoiminnassa on informaation tuominen käyttäjien ulottuville ja käytön organisointi. Bibliografian yhteiskunnalliset funktiot voi jakaa kolmeen tyyppiin eli hakubibliografiaan, tiedonvälittäjäbibliografiaan ja arvioivaan, kriittiseen bibliografiaan. Hakubibliografia etsii tietyn dokumentin käyttäjälle, joka kokee tarvitsevansa sen. Tärkeää on taata sellaisten dokumenttien löytyminen, joiden olemassaolosta ollaan jo tietoisia. Tiedonvälittäjäbibliografia välittää tietoa aiemmin tuntemattomien dokumenttien olemassaolosta ja sisällöstä, jolloin dokumentteja koskevat tiedot täytyy järjestää sisällöllisesti. Arvioiva tai kriittinen bibliografia pyrkii vaikuttamaan käyttäjään arvioimalla dokumentteja laadullisesti ja valikoimalla bibliografiaan vain käyttäjille hyödyllisiksi katsotut dokumentit. (Forsman 1985, 61–62.)

7 BIBLIOGRAFIAN HISTORIA

Bibliografialla on hyvin pitkä historia. Varhaiset bibliografiat syntyivät tarpeesta koota kirjallisuusluetteloita, ja ensimmäisiä bibliografioita olivatkin kirjastojen ja arkistojen inventaarioluettelot. Myöhemmin bibliografioita alettiin koota myös merkittävien henkilöiden kirjoituksista. Kansainvälisen kaupan kasvu johti kirjakauppa-alalla luetteloiden laatimiseen myytävänä olevista kirjoista. (Forsman 1985, 20.)

Bibliografiat ovatkin olleet erityisen tärkeitä näissä yhteiskunnallisissa instituutioissa, joiden tehtävänä on välittää kirjallisia dokumentteja ja niitä koskevaa tietoa (Forsman 1985, 20). Eri ryhmät ovat käyttäneet bibliografioiden laadinnassa samoja menetelmiä, sillä ne ovat pyrkineet samaan päämäärään eri lähtökohdista huolimatta. Eri tahot ovat myös tehneet yhteistyötä ja työskennelleet yhteisen bibliografisen esitystavan kehittämiseksi. (Sievinen-Allen 1978, 139.) 1900-luvun puolivälin jälkeen bibliografiatoiminta on muuttunut suunnitelmalliseksi ja yhteistyötä koordinoidaan sekä kansallisesti että kansainvälisesti (Forsman 1985, 19, 25).

Bibliografinen työ ei ole koskaan ollut helppoa, ja 1800-luvun puolivälistä lähtien se on muuttunut vain vaikeammaksi. Kirjallisuuden määrä on kasvanut valtavasti, ja vuosittain ilmestyy miljoonia julkaisuja. Julkaisut ovat muuttuneet moninaisemmiksi sekä muodoltaan että sisällöltään, kun erikoistuminen ja poikkitieteellisyys ovat lisääntyneet. Erilaiset dokumenttityypit voivat poiketa huomattavasti tavallisista monografioista, ja myös dokumentin fyysinen muoto voi vaihdella. Kirjallisuutta tuotetaan maailman joka puolella, joten kielimuuri aiheuttaa ongelmia. Myös käyttäjillä on erilaisia lähestymistapoja ja tarpeita. (Sievinen-Allen 1978, 140.)

7.1 Bibliografian varhainen historia

Bibliografian historia lähtee liikkeelle sivilisaation alusta eli kirjoitustaidon kehittymisestä Egyptissä 3000 eaa. Bibliografisen informaation varhaiset muodot syntyivät spontaanisti, kun kirjallisten dokumenttien määrä kasvoi. Pelkkä informaali, yleensä suullinen viestintä ei ollut enää riittävää, joten tiedonhaun avuksi oli pakko luoda dokumentteja kuvaavia kirjallisuusluetteloita eli bibliografioita. (Forsman 1985, 19–20.)

Aluksi bibliografiat olivat vain paikkaan sidottuja luetteloita jonkin kirjaston tai arkiston kokoelmis- sa olevista dokumenteista. Varhaisin tunnettu bibliografia oli Aleksandrian kirjastossa noin vuon- na 250 eaa. laadittu luettelo kuuluisista kirjoittajista. Vasta antiikin loppupuolella syntyivät biblio- grafiat, jotka eivät ole paikkaan sidottuja. Niistä ensimmäinen oli Marcus Tullius Ciceron *Autobibi- liografia* noin vuodelta 100 eaa. (Forsman 1985, 19–20.)

Nämä varhaiset bibliografiat laadittiin käsin papyrukselle, nahalle tai pergamentille. Niitä oli yleensä vain yksi tai korkeintaan muutama kappale, ja koska myös lukutaito oli harvinaista, ei bibliografian käyttöön ollut kovin paljon mahdollisuuksia. Tämä kuitenkin osoittaa, että sekä bib- liografiat että dokumentit sinänsä eivät ole riippuvaisia muodosta tai aineellisesta kantajasta. Teknologian kehittyessä myös bibliografian muoto on muuttunut vastaamaan ajan tasoa. (Fors- man 1985, 20.)

Antiikin jälkeen kristinusko sekä kirkko nousivat vallitsevaan asemaan. Kirkko hallitsi kirjallista toimintaa, sillä myös keskiajalla luku- ja kirjoitustaito olivat harvinaisia. Vasta 1100-luvulla yliopis- tojen perustaminen loi maallisen koulutusvaihtoehdon kirkon rinnalle. Bibliografisten informaa- tiivälineiden määrä oli kuitenkin edelleen hyvin pieni. Niiden tarve huomattiin todella vasta, kun laajimpien kirjastojen ja arkistojen kokoelmia luetteloitiin. (Forsman 1985, 20–21.)

Bibliografiatoiminta kehittyi 1400-luvulla, kun kirjapainotaito levisi Euroopassa. Käsinkirjoitetut kirjat olivat olleet harvinaisia ja pääasiassa vain luostareiden sekä hallitsijoiden ja yliopistojen omistuksessa. Kirjapainotaidon myötä kirjallisuuden määrä lähti kasvamaan ja kirjasta tuli kaup- patavara. Lisäksi tieteiden kehitys ja yhteiskunnalliset muutokset vaikuttivat bibliografiatoimin- taan, joka eriytyi useisiin alalajeihin. (Forsman 1985, 22.)

7.2 Erikoisbibliografioiden kehitys

Kirjapainotaidon edistyessä humanistisissa tieteissä heräsi kiinnostus bibliografisiin luetteloihin. Tieteet eivät olleet vielä juuri eriytyneet 1400–1500-luvuilla, joten ideaalinen oppinut henkilö hal- litsi tieteitä mahdollisimman laajasti. Siksi takautuvissa erikoisbibliografioissa käsiteltiin monesti useita tieteenaloja yhtä aikaa. Aikakauslehdet eivät olleet vielä syntyneet 1500-luvulla, joten kir- jallisuuden kokoaminen oli yksinkertaista. (Forsman 1985, 22–23.)

1600–1700-luvuilla tieteellinen tutkimustyö sekä julkaisutoiminta laajenivat nopeasti. Kaikkien tieteenalojen hallitseminen tuli mahdottomaksi. Tieteet eriytyivät toisistaan, mikä johti tieteenalojen erikoisbibliografioiden kehittymiseen. Takautuvat bibliografiat eivät pysyneet tieteen nopean kehityksen ja tiedontarpeen kasvun vauhdissa, joten aikakautiset eli jatkuvat bibliografiat kehitettiin välittämään ajankohtaista tietoa. Yleistieteelliset aikakauslehdet eivät kuitenkaan pystyneet käsittelemään kaikkea uutta tieteellistä kirjallisuutta. 1800-luvulta lähtien tieteenaloille alettiin perustaa omia tiivistelmäjulkaisuja, joissa käsiteltiin pääasiassa tuoreimpia aikakauslehtiartikkeleita. (Forsman 1985, 23–24.)

1800-luvulla bibliografiatyö alkoi eriytyä itsenäiseksi tehtäväksi, jonka pohjalta 1900-luvulla kehittyi informaatio- ja dokumentaatiotoiminta. Eri tieteenalojen koko julkaisumäärää oli liian laaja tutkijoiden itse seurattavaksi, joten he eivät voineet enää tehdä bibliografiatyötä oman tutkimustyönsä ohessa. Myös vaatimukset bibliografiatyön tuloksille nousivat. (Forsman 1985, 24–25.) Bibliografiatyö siirtyi koulutetuille ammattilaisille kirjastoissa ja informaatiopalvelulaitoksissa (Forsman 1985, 56). 1800-luvulla tieteellisissä kirjastoissa kehitettiin luettelointisäännöt auttamaan kasvavan kirjamäärän hallinnassa (Forsman 1985, 27).

Tieteellisten julkaisujen lisäksi bibliografiajulkaisujenkin määrä kasvoi valtavasti 1800-luvulla, ja 1900-luvulla erityisesti erikoisbibliografioiden määrä lisääntyi huomattavasti. Tähän vaikuttivat tieteen kehitys, julkaisutoiminnan laajeneminen, tieteellisen tiedon yhteiskunnallisen merkityksen muutos sekä informaatioteknologian antamat mahdollisuudet, kuten tietokannat. Teknologisen kehityksen ansiosta erikoisbibliografioiden uudempi muoto ovatkin erikoisalojen tietokannat. (Forsman 1985, 25.) 1900-luvulla bibliografiatoiminta muuttui myös suunnitelmallisemmaksi ja sitä alettiin koordinoita sekä kansallisesti että kansainvälisesti (Forsman 1985, 19, 25).

7.3 Yleisbibliografioiden kehitys

Jatkuvien yleisbibliografioiden kehitys alkoi 1500-luvulla, kun kirjapainotaito johti kirjakauppatoiminnan kehittymiseen. Myytävistä kirjoista laadittiin luetteloita varsinkin ennen suuria messuja. Ne olivat satojen vuosien ajan ainoa jatkuvan bibliografisen informaation muoto. (Forsman 1985, 25–26.)

Kansallisbibliografiatoiminnan alkuna voidaan nähdä 1600-luvulla Ranskassa laadittu ensimmäinen jatkuva kirjakauppabibliografia. Varsinaisesti kansallisbibliografioita alettiin kuitenkin laatia vasta 1800-luvulla Euroopassa ja Yhdysvalloissa kansallisuusaatteen innoittamana. Aluksi toiminta ei organisoitu mitenkään, vaan niitä kokosivat kirjakauppiaat tai harrastajat. Kansallisbibliografiatoiminta siirtyi vasta myöhemmin kirjastojen tehtäväksi, ja 1900-luvulla se on vakiintunut suurimpaan osaan maista. (Forsman 1985, 26.)

Takautuvat yleisbibliografiat alkoivat kehittyä 1700-luvulla Ranskassa. Kirjojen keräily oli tavallista, sillä ne nähtiin sivistyksen tunnusmerkkeinä ja kirjapainotaito mahdollisti kirjojen hankkimisen myös vähemmän varakkaille. Kirjoja ostettiin keräilyesineinä ja harvinaisuuksina. Tämä lisäsi bibliografiatoiminnan tärkeyttä, koska laadittiin suuri määrä luetteloita huutokaupattavista tai arvokkaista kirjoista. (Forsman 1985, 27.)

Bibliografioiden bibliografiat tulivat tarpeellisiksi bibliografiamäärän kasvaessa. Tarvittiin tietoa olemassa olevista bibliografioista, jotta niistä voitiin löytää tietoa primaaridokumenttien olemassaolosta. Ensimmäinen tällainen bibliografia julkaistiin vuonna 1664 ja sen jälkeen niitä on julkaistu suuria määriä kaikilta eri tieteenaloilta. (Forsman 1985, 28.)

Usean kirjaston yhteisluettelot kehittyivät painetuista kirjastoluetteloista 1800-luvulla. Niistä taas kehittyi usein kansallisbibliografioita. Painettujen yhteisluetteloiden ongelmana oli aineiston mahduttaminen kirjamuotoiseen luetteloon, mutta niiden katsottiin kuitenkin olevan välttämättömiä bibliografiselle valvonnalle. Teknologinen kehitys on auttanut, sillä tietokoneet kykenevät käsittelemään suuria tietomääriä. Bibliografiset tietokannat ovatkin täydentäneet ja korvanneet painettuja luetteloita. (Forsman 1985, 27–28.)

7.4 Informaatiojärjestelmät ja informaatiotoiminta

Atk-pohjaiset bibliografiajärjestelmät eli informaatiojärjestelmät eli tietokannat kehitettiin ensimmäiseksi Yhdysvalloissa ja Saksassa. Ne olivat aluksi kaupallisten organisaatioiden omistuksessa, sillä järjestelmien kehittäminen ja ylläpito maksoi todella paljon. Myöhemmin informaatiojärjestelmiä siirtyi myös yhteiskunnan omistukseen, osaltaan koska tietotekniikan kehitys laski hintoja ja helpotti käyttöä. (Forsman 1985, 49.)

Informaatiojärjestelmät ovat monessa suhteessa parempia kuin painetut bibliografiat. Ne voidaan pitää ajan tasalla, kun taas painettu bibliografia on aina ajastaan jäljessä. Esimerkiksi viiden vuoden välein ilmestyvä luettelo on aina 1–5 vuotta vanhentunut. (Koskela 1994, 179.) Informaatiojärjestelmistä voi myös hakea tietoa nopeammin ja vaivattomammin kuin painetuista bibliografioista (Forsman 1985, 49).

Toisaalta informaatiojärjestelmiä ei yleensä voi selailla samalla tavoin kuin painettua bibliografiaa. Niissä ei välttämättä käytetä luokitusta, ja asiasanahaun toimivuus riippuu asiasanoituksen onnistumisesta. Informaatiojärjestelmien rakentamisessa onkin syytä panostaa käytön helppouteen näiden ongelmien välttämiseksi. (Koskela 1994, 179.)

Sekä bibliografiatoiminta että informaatiojärjestelmät tekevät samoja asioita eli tuottavat ja välittävät sekundaari-informaatiota. Ne kuitenkin lähestyvät tätä eri näkökulmista. Bibliografiatoiminta järjestää ja tallentaa dokumentteja koskevaa tietoa luettelomuodossa. Informaatiojärjestelmät taas keskittyvät tiedon hakuun, ja tiedon tallennus palvelee tätä tavoitetta. (Forsman 1985, 55.)

Bibliografiatoiminta ja tieteellinen informaatiotoiminta ovat myös hyvin samanlaisia, mutta jälkimmäinen on huomattavasti uudempi käsite. Tieteellinen informaatiotoiminta kehittyi nimenomaan tukemaan tieteellistä toimintaa, kun taas bibliografiatoiminta syntyi tallettamaan dokumentteja koskevaa tietoa. Informaatiotoiminta kuitenkin perustuu bibliografiatoiminnalle ja sen menetelmille. Bibliografiatoiminnan voi katsoa olevan informaatiotoiminnan varhaisempi muoto, joka on säilynyt informaatiotoiminnan rinnalla. (Forsman 1985, 56–57.)

Bibliografiatoiminta kattaa kaikki tieteenalat, mutta se mielletään humanististen ja yhteiskuntatieteiden piiriin kuuluvaksi sekä vanhanaikaiseksi. Informaatiotoiminta syntyi luonnontieteissä, lääketieteessä ja teknisissä tieteissä, joten se mielletään modernimmaksi. Eräs tähän näkemykseen vaikuttava tekijä on informaatioteknologian kehitys. Tieteellisen informaatiotoiminnan syntyäiköihin kehitettiin myös uutta tietojenkäsittelyvälineistöä, joka otettiin nopeasti käyttöön informaatiotoiminnassa. Tämä laajensi eroa bibliografiatoimintaan, vaikka periaatteessa informaatiojärjestelmät ovat tietokonemuotoisia bibliografioita. (Forsman 1985, 57.)

8 BIBLIOGRAFIAN LAATIMINEN

Bibliografioita on monenlaisia, joten niiden kokoamiseen ei ole vain yhtä yksittäistä ohjenuoraa. Bibliografian tekijä päättää itse, miten ja missä muodossa hänen teoksensa parhaiten palvelee tarkoitustaan. Laatimiseen vaikuttavat kohdeyleisö ja dokumenttiperusta sekä dokumenteista välitettävän informaation taso. Siksi on tärkeää tietää, kenelle bibliografia on suunnattu ja mitä he siltä tarvitsevat. Tämän perusteella päätetään bibliografian sisältö, laajuus ja tyyppi. (Forsman 1985, 73.)

Koska tämä kaikki on bibliografian tekijän itse päätettävä, hänen koulutuksensa ja ammattitaitonsa vaikuttavat lopputuloksen laatuun (Forsman 1985, 73). Myös laatijan huolellisuus ja tarkkuus määräävät työn laadun, ja tietokonepohjaiset bibliografiat ovatkin lisänneet nopeasti ja hutiloiden tehtyjä bibliografioita (Forsman 1985, 75). Lisäksi työn toteuttamiseen vaikuttavat ajan ja aineiston käyttömahdollisuudet, rahoituksen saatavuus ja tekniset laitteet (Forsman 1985, 73–74).

Forsman (1985, 72) esittelee O.P. Koršunovin jaottelua, jossa bibliografian laadinnan vaiheet on jäsennetty valmisteluvaiheeseen, analyttiseen vaiheeseen, synteettiseen vaiheeseen ja yhteen-
vetovaiheeseen. American Library Association (ALA) on myös laatinut ohjeet bibliografioiden kokoamiseen (2015, viitattu 17.9.2015). Ne on viimeksi päivitetty vuonna 2008, joten ne ovat selvästi uudempia kuin Forsmanin esittelemä ohjeistus.

8.1 Bibliografian valmisteluvaihe

Bibliografian valmisteluvaiheeseen kuuluvat bibliografian aiheen päättäminen ja tarkentaminen, sisältösuunnitelman luominen ja aineiston kerääminen (Forsman 1985, 72). Suunnitteluun kannattaa panostaa, ja suunnitelmaa täytyy noudattaa hyvään lopputulokseen pääsemiseksi. Ensin selvitetään bibliografian kohderyhmä ja tarkoitus sekä aihe ja toteutustapa. (Forsman 1985, 75.) Bibliografian ala ja aihe voivat tulla joko laatijalta itseltään tai joltain toimeksiantajalta. Molemmis-
sa tapauksissa on pohdittava bibliografian tavoitetta ja tulevaa käyttöä, jotta bibliografia varmasti vastaa käyttäjiensä tiedontarpeeseen. (Forsman 1985, 74.)

Bibliografian valintakriteerit on myös vahvistettava eli on luotava sisältösuunnitelma. Bibliografia voi pyrkiä täydellisyyteen tai olla valikoimaluettelo. Valinta voi perustua kvalitatiivisiin syihin eli julkaisun arvoon jonkin kriteerin mukaan. Se voi myös pohjautua formaaleihin tai praktisiin syihin, jolloin mukaan otetaan tietynlaista aineistoa. Usein bibliografioissa yhdistellään kaikkia kolmea. (Forsman 1985, 68.) Bibliografiaan voidaan ottaa mukaan esimerkiksi kirjoja, artikkeleita tai monia erilaisia aineistotyyppjä yhtä aikaa. Bibliografinen informaatio voi olla pelkästään signaalitsoista tai syvällisemmin analyttistä tasoa. Näitä kaikkia on pohdittava ja valittava bibliografiaan parhaiten sopivat vaihtoehdot. (Forsman 1985, 74.)

Bibliografialla voi olla monenlaisia lähteitä, kuten varsinaiset dokumentit, kirjastojen luettelot ja aiemmat bibliografiat. Suunnitteluvaiheessa on päätettävä, mitä lähteitä hyödynnetään bibliografian laatimisessa. (Forsman 1985, 74.) Bibliografiat jaetaan primaareihin ja sekundaareihin riippuen siitä, havainnoidaanko dokumentteja suoraan vai otetaanko tiedot muista teoksista (Forsman 1985, 68). Bibliografista informaatiota kootaan ensin sekundaarilähteistä, mutta koska niissä voi olla virheitä, tulisi laatijan päästä käsiksi myös primaaridokumentteihin (Forsman 1985, 74).

8.2 Bibliografian analyttinen vaihe

Analyttiseen vaiheeseen kuuluvat dokumentin bibliografinen analysointi, bibliografinen kuvailu, tiivistelmän tai annotaation laatiminen, luokitus, indeksointi sekä bibliografinen kirjaus. Annotaatio tarkoittaa lyhyttä selostusta tai huomautusta dokumentin sisällöstä. (Forsman 1985, 72.) Bibliografinen kirjaus on dokumentteja koskevan informaation yksikkö, joka koostuu bibliografisesta kuvailusta sekä dokumentin sisältöä kuvaavista asioista, kuten luokitus symboleista ja asiasanoista (Forsman 1985, 12).

Bibliografiseen kuvailuun on monia vaihtoehtoja, joista on valittava sopivin. Yleisesti hyväksytyjen luettelointisääntöjen käyttö on suositeltavaa, koska bibliografista tietoa vaihdetaan monesti kansallisesti tai kansainvälisesti. Niitä myös sovelletaan usein bibliografiakohtaisesti, jotta kuvailu sopisi kyseisen bibliografian tarkoitukseen mahdollisimman hyvin. (Forsman 1985, 74–75.) Bibliografinen kuvailu jaetaan formaaliin eli pelkästään dokumentin olemassaolosta tiedottavaan ja lisäksi täydentävään. Lisäykset voivat olla lyhyitä huomautuksia, laajoja arvioita tai kaikkea siltä väliltä. Kuvailu on mahdollista myös hakusanoilla tai jonkin luokitusjärjestelmän luokkasymbolilla, esimerkiksi UDK-luvulla. (Forsman 1985, 70.)

Tiivistelmä eli abstrakti parantaa bibliografian käyttökelpoisuutta, koska siinä selostetaan dokumentin sisältö lyhyesti. Sen laatimiselle on tietyt säännöt. Tiivistelmä voi olla indikaatiivinen eli kuvaileva tai informatiivinen. Indikaatiivinen tiivistelmä viittaa lyhyesti alkuperäiseen tekstiin, mutta ei esittele sen sisältämiä faktoja. Informatiivinen tiivistelmä pitää sisällään myös keskeiset väitteet, löydökset ja tosiot. Se tarjoaa usein riittävästi tietoa niin ettei alkuperäistä tekstiä edes tarvitse lukea. Arvioiva tiivistelmä kommentoi alkuperäistä tekstiä, yleinen tiivistelmä selostaa alkuperäisen tekstin oleelliset kohdat, ja valikoiva tiivistelmä esittelee vain käyttäjän kannalta tarpeelliset osat alkuperäisdokumentista. (Sievänen-Allen 1978, 171.)

Luokitus on asioiden järjestämistä loogisesti niin, että samanlaiset asiat tulevat yhteen ja erilaiset erikseen. Luokituksella osoitetaan tietystä aiheesta sekä sen läheisistä aiheista oleva aineisto. Esimerkiksi fysiikan teos käsittelee myös luonnontieteitä. Useimmiten haetaan tietoa tietystä aiheesta, joten luokituksen on autettava sekä yksittäisen teoksen että dokumenttiryhmän löytämisessä. (Sievänen-Allen 1978, 152–154.)

Luokitusjärjestelmä on se tapa, jolla dokumentit järjestetään loogisesti asiasisällön tai muodon perusteella. Luokitusjärjestelmiä on useita, ja niiden erot johtuvat erilaisista asiasisällön käsittelyn painotuksista. Enumeratiivisissa järjestelmissä tieto pyritään pilkkomaan osiin niin, että jokaiselle aiheelle löytyy oma paikkansa. Koska monet dokumentit on vaikea sijoittaa vain yhteen paikkaan, on kehitetty myös analyyttis-synteettisiä järjestelmiä, joissa yhdistellään peruskäsitteitä kuvailemaan koko julkaisua. (Sievänen-Allen 1978, 155–156.)

Kokoelma tulisi järjestää olemassa olevan luokitusjärjestelmän perusteella eikä yrittää luoda uutta järjestelmää. Laajasti käytössä on Deweyn kymmenluokitus, jonka kymmenen pääluokkaa voidaan jakaa edelleen kymmeneen alaluokkaan niin monta kertaa kuin tarvitsee. Yleinen kymmenluokitus eli UDK laajentaa Deweyn kymmenluokitusta ja tekee siitä analyyttis-synteettisemmän. Numeroita yhdistelemällä voidaan ilmaista muun muassa kieli tai paikka. (Sievänen-Allen 1978, 159–161.)

Indeksointi on erityisten symbolien käyttämisestä dokumentin sisällön kuvailuun. Symbolit voivat olla joko alkuperäistekstistä tai erityisestä informaatiokielestä. Indeksoinnissa valitaan indeksointitermit, jotka parhaiten kuvaavat dokumentin sisältöä ja käsitteistöä. Indeksoinnin ja luokituksen ero on, että luokitus kertoo dokumentin kokonaissisällön ja sijoittaa sen valmiiseen järjestelmään.

Indeksointi taas jaottelee dokumentin sisällön siinä käytössä oleviksi valvotun keskussanaston termeiksi. (Sievänen-Allen 1978, 165–166.)

8.3 Bibliografian synteettinen vaihe ja yhteenvetovaihe

Synteettinen vaihe perustuu analyttiseen vaiheeseen. Siinä valitaan ja karsitaan lopullinen dokumenttiaineisto, ryhmitellään bibliografiset kirjaukset ja laaditaan hakemistot. (Forsman 1985, 72.) Aineiston valinnassa ja karsinnassa on otettava huomioon bibliografian käyttäjäpiiri ja heidän tarpeensa. Esimerkiksi käyttäjän koulutustaso ja tiedontaso vaikuttavat siihen, mitä he bibliografiasta tulevat tarvitsemaan. (Forsman 1985, 73.) Bibliografian aineistovalinnalla voidaan pyrkiä vaikuttamaan käyttäjään, mikäli bibliografian laadinnassa on arvioitu dokumenttien ”hyvyyttä” tai ”huonoutta” ja jätetty huonoiksi katsotut dokumentit bibliografiasta pois. Valinnassa on tärkeää olla johdonmukainen. (Forsman 1985, 77.)

Bibliografian aineisto voidaan järjestää monin eri tavoin. Bibliografiaa laadittaessa on pohdittava sitä, mikä järjestelytapa sopii parhaiten kyseiseen luetteloon. Mikäli järjestys ei toimi, bibliografian käytettävyys kärsii suuresti ja laatimiseen käytetty työ menee hukkaan. (Stokes 1982, 93.) Järjestystapoja ovat muun muassa aakkosellinen järjestys tekijöiden ja nimekkeiden mukaan, aiheen tai hakusanojen mukaan sekä systemaattisesti, kronologisesti tai maantieteellisesti järjestäminen. (Stokes 1982, 93; Forsman 1985, 70.)

Hakemistoja on hyvä pohtia jo bibliografian suunnittelun alussa, mutta ne saavat yleensä lopullisen muotonsa myöhemmin. Vasta kun aineisto on kerätty, nähdään millaisia hakemistoja tarvitaan. Bibliografian aihe ja tuleva käyttö on otettava huomioon hakemistoja laadittaessa. Esimerkkejä hakemistoista ovat tekijähakemisto, aiheenmukainen hakemisto ja maantieteellinen hakemisto. (Forsman 1985, 75.) Bibliografiassa voi olla useita hakemistoja. Esimerkiksi Grönroosin (1965, 19) *Suomen bibliografisen kirjallisuuden oppaassa* on viisi erilaista hakemistoa: asiahakemisto, henkilöhakemisto, tekijähakemisto ja kaksi erilaista julkaisuhakemistoa.

Yhteenvetovaihe on bibliografian laatimisen viimeinen vaihe. Siinä bibliografia tehdään lopulliseen muotoonsa. Yhteenvetovaiheessa kirjoitetaan esipuhe ja johdanto. Lisäksi tehdään julkaisua edeltävä toimitustyö, mikäli bibliografia on tarkoitus julkaista. (Forsman 1985, 72.)

8.4 ALA:n ohjeet bibliografian laatimiseen

American Library Associationin (ALA) ohjeet alkavat bibliografian tarkoituksen pohtimisella. Bibliografian on vastattava johonkin huomattavaan tarpeeseen, jotta sen laatiminen olisi järkevää. Ei myöskään kannata toistaa jo aiemmin tehtyä työtä, joten jos samasta aiheesta on jo muita bibliografioita, laadittavan bibliografian tulisi tarjota jotain uutta. Aihe on ilmaistava selkeästi ja määriteltävä heti alussa. (American Library Association 2015, viitattu 17.9.2015.)

Bibliografian laajuus on määriteltävä selkeästi, ja työn tulisi pyrkiä mahdollisimman täydelliseen kattavuuteen. Rajaukset on kuitenkin otettava huomioon. Niitä voivat olla esimerkiksi aikakausi tai kieli. Julkaisujen eri muodot on tunnistettava ja kuvailtava asianmukaisesti. Bibliografian kokoomisessa käytetyt lähdetiedot on ilmoitettava. Bibliografiaan otetaan mukaan kaikki saatavilla olevat bibliografiset yksiköt, kuten kirjat tai artikkelit. Mikäli laatija ei tarkastele teosta henkilökohtaisesti, on se ilmoitettava selkeästi. (American Library Association 2015, viitattu 17.9.2015.)

Bibliografian materiaali organisoidaan aiheeseen ja käyttäjien tarpeisiin sopivalla tavalla. Materiaali järjestetään niin, että bibliografiaa voi käyttää ainakin yhdellä tavalla ilman indeksin tai muiden oheisdokumenttien käyttöä. Hakumahdollisuuksia on tarpeelliseksi katsottu määrä, ja luokittelu on loogista sekä helppoa ymmärtää. Internetissä julkaistuissa bibliografioissa tulisi käyttää navigointiominaisuuksia ja muita asetteluun ja tiedoston kokoon liittyviä hyviä menetelmiä. (American Library Association 2015, viitattu 17.9.2015.)

Bibliografiasta täytyy löytyä laajuuden ja tehtävän määrittely, käyttöohjeet, lista käytetyistä lyhenneistä, sisällysluettelo ja vähintään yksi, riittävän tarkka indeksi. Elektronisessa bibliografiassa on myös oltava hakukone tai mahdollisuus avainsanahaun käyttöön. Ristiviittausten on riitettävä normaaliin referointiin. Lisäksi olisi hyvä numeroida bibliografiset yksiköt sekä elektronisissa bibliografioissa linkittää koko teksti, mikäli tekijänoikeus sen sallii. (American Library Association 2015, viitattu 17.9.2015.)

Merkintöjä ja annotaatioita eli lyhyitä selostuksia tai huomautuksia on kolmenlaisia. Tiedottavat merkinnät kertovat pääasiassa, miksi tietty julkaisu on otettu mukaan. Niitä käytetään vain bibliografioissa, jotka kattavat aihepiirinsä lähes täydellisesti. Annotaatiot sisältävät riittävästi tietoa, että käyttäjä voi päättää, haluaako hän tutustua myös alkuperäiseen lähteeseen. Kriittisen tai arvioivan annotaation kirjoittaa alan asiantuntija, ja se on laajin merkintävaihtoehto. Kaikissa vaih-

toehdoissa on huomioitava kohderyhmän taso sekä tehtävä tarvittaessa asianmukaiset lähde-merkinnät. (American Library Association 2015, viitattu 17.9.2015.)

Bibliografiassa käytetään yleisesti tunnettuja luettelointisääntöjä. Kuvailutasossa otetaan huomioon bibliografian tarkoitus sekä kohderyhmän tarpeet. Julkaisusta on kerrottava riittävästi tietoa sen helppoon identifioimiseen. (American Library Association 2015, viitattu 17.9.2015.)

Kaikkien viittausten sekä faktojen oikeellisuus on varmistettava eikä työssä saa olla kirjoitusvirheitä. Muotoilun ja kirjasintyyppien tulee olla selkeitä ja tarkoitukseen sopivia. Mikäli bibliografia julkaistaan painetussa muodossa, sen on kestettävä käyttöä. Bibliografian tulee olla kohderyhmän varallisuudelle sopiva ilman, että tärkeistä ominaisuuksista joudutaan luopumaan. (American Library Association 2015, viitattu 17.9.2015.)

Bibliografia julkaistaan mahdollisimman pian sen valmistumisen jälkeen. Sitä markkinoidaan ja jaetaan joko painetussa muodossa tai elektronisena aineistona. Johdannossa kerrotaan valmistumisvuosi selkeästi. Bibliografian elinkaarta ja nykyistä relevanssia arvioidaan ajoittain. (American Library Association 2015, viitattu 17.9.2015.)

8.5 Kuvailutasot

Bibliografinen kuvailu tapahtuu Suomessa kansainvälisiin ISBD-sääntöihin (International Standard Bibliographic Description) pohjautuvien luettelointisääntöjen perusteella. Niiden tehtävä on esitellä julkaisujen kuvailun ja tunnistamisen vaatimukset, elementtien järjestys sekä käytettävä välimerkitys. (Helsingin yliopiston kirjasto 2006, 10.) Tarkoituksena on mahdollistaa yhtenäinen kuvailu, jotta tietueita voitaisiin vaihtaa sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Ohjeet on suunnattu pääasiassa kansallisille bibliografisille keskuksille, mutta niitä voivat käyttää myös muut luettelot. (Helsingin yliopiston kirjasto 2006, 11.)

Koska luettelointisäännöt sisältävät enimmäismäärän monissa erilaisissa bibliografisissa tehtävissä tarvittavaa kuvailutietoa, eivät kaikki elementit ole pakollisia. Jotkin elementit ovat aina pakollisia, sillä ne ovat identifioinnin kannalta välttämättömiä tai sisältävät muuten tärkeää tietoa. Toiset ovat pakollisia vain tietyissä tilanteissa, ja loput ovat aina valinnaisia. Valinnaisia elementtejä käytetään luotteloijan harkinnan mukaan. (Helsingin yliopiston kirjasto 2006, 11.)

Kuvailun tasoja on kolme, vähimmäistaso, välitaso ja kansallisbibliografiataso. Yleensä kirjastojen ja erilaisten luetteloiden kannattaa käyttää vain tärkeimpiä elementtejä, joten ne eivät käytä kansallisbibliografiatasoa. Jotta kirjastot voivat osallistua yhteisiin luettelointitiedostoihin, on tärkeää määritellä kunkin luettelointitason vähimmäisvaatimukset eli mitkä tiedot julkaisuista on ainakin oltava. (Helsingin yliopiston kirjasto 2006, 113.)

Kuvailutasojen eroja havainnollistaa seuraava esimerkki:

TAULUKKO 2. Esimerkki kuvailutasoista (Helsingin yliopiston kirjasto 2006, 116):

Vähimmäistaso	Välitaso	Kansallisbibliografiataso
Waltari, Mika Isästä poikaan. –4. p. – Porvoo : WSOY, 1986. 799 s. ISBN 951-0-13436-8	Waltari, Mika Isästä poikaan : romaani kolmen sukupolven Helsingistä / Mika Waltari. –4. p. – Porvoo : WSOY, 1986. 799 s. : kuv. – (Lukemisen pikkujättiläiset). ISBN 951-0-13436-8	Waltari, Mika, 1908–1979 Isästä poikaan : romaani kolmen sukupolven Helsingistä / Mika Waltari. –4. p. – Porvoo ; Helsinki ; Juva : WSOY, 1986 (Juva). 799 s. : kuv. ; 23 cm. – (Lukemisen pikkujättiläiset). 3. p. 1960. ISBN 951-0-13436-8 (sid.) : 189 FIM

Vähimmäistaso pyrkii kuvailemaan julkaisua lyhyesti. Siinä määritellään pienin vaadittava tietomäärä, jonka avulla julkaisun voi tunnistaa ja joka edellytetään kirjaston osallistumiseksi yhteisiin tiedostoihin. Vain helposti saatavilla olevat tiedot otetaan mukaan, ja jos jotain pakollista elementtiä ei löydy julkaisusta, sitä ei tarvitse etsiä muualta. (Helsingin yliopiston kirjasto 2006, 113–114.)

Välitaso sisältää enemmän tietoa kuin vähimmäistaso, mutta ei yhtä paljon kuin kansallisbibliografiataso. Yleensä välitason kuvailu perustuu julkaisusta löytyviin tietoihin. Tämä on tavallisin kirjastoissa käytetty luettelointitaso, ja siihen voidaan lisätä alueita ja elementtejä tarpeen mukaan. (Helsingin yliopiston kirjasto 2006, 114.)

Kansallisbibliografiataso on laajin kuvailutaso, joka kuvailee julkaisut täydellisesti. Se sisältää kaikki pakolliset elementit sekä harkinnan mukaan valinnaisia elementtejä. Sitä käytetään kansal-

lisbibliografisissa keskuksissa, mutta sen käyttö ei yleensä ole mielekäästä kirjastoissa ja luette-
loissa. (Helsingin yliopiston kirjasto 2006, 11, 113.)

9 ENGLANNINKIELISEN FANTASIAKIRJALLISUUDEN KLASSIKOIDEN BIBLIOGRAFIAN LAATIMINEN

Kuvailen tässä luvussa bibliografian laatimisprosessiani. Olen käyttänyt aiemmin esiteltyä bibliografian laatimisen jaottelua neljään vaiheeseen (ks. lukua 8, 45–49). Niitä ovat valmisteluvaihe, analyttinen vaihe, synteettinen vaihe ja yhteenvetovaihe. Valitsin tämän esitystavan, jotta työn etenemistä olisi mahdollisimman selkeää seurata. Lisäksi halusin yhdistää tietoperustan käytännön työhön.

9.1 Valmisteluvaihe

Valmisteluvaiheeseen kuuluvat aiheen päättäminen ja tarkentaminen, sisältösuunnitelman laatiminen sekä aineiston kerääminen. Idea aiheeseen tuli omasta kiinnostuksestani fantasiakirjallisuuteen. Koska luen englanniksi, kielirajaus tuli heti sitä kautta. Klassikot taas valikoituivat kohdeksi siksi, että fantasiakirjallisuutta on valtavan paljon ja näin sain siitä erotettua opinnäytetyöhöni sopivan kokoisen kokonaisuuden. Esimerkiksi uutuusluettelo olisi ollut aivan liian laaja opinnäytetyöhön. Bibliografiani on kattavuudeltaan aihekohtainen bibliografia, sillä se keskittyy yhteen kysymykseen eikä käsittele tiedonala laajemmin.

Bibliografia on suunnattu kirjastoammattilaisille ja kaikille aiheesta kiinnostuneille. Minusta tuntui, että kirjastoissa ei välttämättä ole paljon tietoa fantasiakirjallisuudesta, joten englanninkielisistä teoksista tiedetään luultavasti vielä vähemmän. Siksi koin, että tällaiselle bibliografialle voisi olla käyttöä. Otin mukaan myös teosten suomennosten nimet, jotta bibliografia sopii sekä englanninkielisten että suomenkielisten fantasiakirjallisuuden kokoelmien arvioimiseen ja kehittämiseen.

9.1.1 Aiheen tarkentaminen ja sisältösuunnitelma

Bibliografian käyttäminen kirjastotyössä on huomioitu sen sisällössä. Bibliografia on valikoimaluettelo, joka ei pyri täydellisyyteen, vaan esittelee englanninkielisen fantasiakirjallisuuden keskeisiä teoksia. Keskityin fantasiakirjallisuuden klassikoita valitessani teoksiin, jotka ovat edelleen suosittuja ja joita siis olisi hyvä olla kirjastoissa saatavilla. Tämä rajasi sinänsä arvokkaita, mutta nykyään vähän tunnettuja teoksia bibliografian ulkopuolelle. Lisäksi päätin ottaa mukaan teoksia,

joilla ei sinänsä ole erityistä kirjallista arvoa useita vuosikymmeniä kestäneen suosion lisäksi. Aineistotyypeistä valitsin pääasiassa romaaneja, mutta poikkesin tästä kolmessa tapauksessa, kun kirjailijoiden selkeästi suosituimmat teokset olivat novellikokoelmia tai kokoomateoksia.

Päätin käsitellä fantasiakirjallisuutta signaalitasolla eli bibliografisen informaation matalimmalla tasolla. Se tiedottaa dokumentin olemassaolosta ja antaa tarkat bibliografiset tiedot, mutta ei sisällä sen enempää informaatiota. Korkeampi, analyttinen taso olisi tarkoittanut tiivistelmien ja käännösten tekemistä, minkä koin tarpeettomaksi. Kirjastojen kokoelmatyössä auttamiseen riittää, että kirjaston työntekijä tiedostaa keskeisten teosten olemassaolon ja alkaa pohtia niiden tarvetta kokoelmissa. Nykyään on paljon erilaisia palveluja, joista löytyy tarkempia tietoja teoksista. Mikäli bibliografian käyttäjä kiinnostuu jostain teoksesta, voi hän löytää niistä paljon enemmän tietoa kuin tähän bibliografiaan olisi ollut mahdollista sisällyttää.

Lisäksi monilla kirjailijoilla on useita klassikkoteoksia ja monet teokset ovat osa sarjaa. Katsoin parhaaksi rajoittaa bibliografian yhteen teokseen per kirjailija, jotta pystyin esittelemään mahdollisimman laajan joukon klassikkokirjailijoita ja -teoksia. Bibliografian käyttäjän olisi siis joka tapauksessa järkevää tarkastaa kiinnostavat kirjailijat myös muista lähteistä, jotta hän löytäisi mahdolliset muut merkittävät teokset.

Aikarajaukseksi päätin alustavasti 1900-luvun eli bibliografiani on takautuva. Tämä pohjautui useista eri lähteistä löytämäni modernin fantasiakirjallisuuden määritelmään, joka sijoitti sen alun aivan 1800-luvun loppuun. Lisäksi vanhempien teosten kieli voisi olla nykylukijalle liian hankalaa, varsinkin mikäli lukijan äidinkieli ei ole englanti. Huomattavaa on, että tämä rajasi pois joitain varhaisia fantasiakirjallisuuden klassikkoja, kuten Lewis Carrollin *Alice's Adventures in Wonderland* (1865, *Liisan seikkailut ihmemaassa*), George MacDonaldin *Phantastes: A Faerie Romance for Men* (1858) ja William Morrisin *The Well at the World's End* (1896). En kuitenkaan halunnut siirtää aikarajauksen alkua noin paljon taaksepäin vain muutaman kirjan takia, sillä 1900-luku tuntui muuten hyvältä rajaukselta. Se olisi myös sotinut tietoperustassa määriteltyä modernin fantasiakirjallisuuden alkua vastaan (ks. lukua 4, 24).

Aikarajauksen loppupäätä tarkastellessani 2000-luku jäi selkeästi pois, sillä niin uusia teoksia ei mielestäni voi vielä kutsua klassikoiksi. 1990-luvun sisällyttäminen oli hieman kyseenalaista, sillä se vaikutti minusta hieman liian tuoreelta sopiakseen klassikkokirjallisuudeksi. Päätin kuitenkin

ottaa sen alustavasti mukaan ja lyödä aikarajauksen lukkoon vasta lopullisen aineiston valinnan yhteydessä.

Aluksi aion ottaa mukaan sekä aikuisten että lasten fantasiakirjat, mutta aineistoa kerätessäni totesin, että pelkästään lapsille tarkoitettut kirjat olisi järkevämpää rajata bibliografian ulkopuolelle. Lastenkirjallisuus muodostaa oman selkeän kokonaisuutensa, johon en ole perehtynyt, joten päätin tarkentaa bibliografian selkeämmin aikuisen lukijan tarpeisiin. Kaiken ikäisille sopivat kirjat kuuluvat kuitenkin mukaan, kuten C. S. Lewisin *Narnia*-sarja, joka sopii lapsille mutta sisältää myös aikuisia kiinnostavan sanoman.

Bibliografiani käsittelee englanninkielisiä teoksia, joista osa on hyvin vanhoja ja joista on julkaistu useita painoksia. Halusin bibliografiaani kaikista teoksista saman painoksen eli ensimmäisen painoksen. Siksi arvelin, että niiden saatavuus voi olla Suomessa huono eikä pysty tutustumaan kaikkiin itse. Bibliografiani on siis sekundaaribibliografia, eli keräsin bibliografian tiedot muista lähteistä tutustumatta teoksiin itse. Sekundaarilähteissä voi olla virheitä, joten käytin useita eri lähteitä. Etsin tietoja muun muassa Kongressin kirjastosta, Englannin kansallisbibliografiasta sekä Finnasta.

9.1.2 Aineiston kerääminen

Aloitin tiedonhaun etsimällä fantasiakirjallisuuden klassikoihin liittyviä teoksia kirjastoista ja monista eri tietokannoista. Haku ei onnistunut kovin hyvin, vaikka kokeilin todella monia erilaisia hakusanoja ja rajauksia. Aiheen ohi meneviä tuloksia tuli niin paljon, että niistä oli vaikea seuloa mitään aiheeseen liittyvää, tai tuloksia tuli vähän tai ei yhtään. Lopulta päätin, että ilmeisesti aiheesta ei ole tehty englanniksi kuin muutama kirja ja artikkeli eikä mitään suomeksi. Ainoat suomenkieliset fantasiakirjallisuuden listaukset olivat Sisätön (2003; 2009) teokset, joiden lähtökohdina olivat suomennetut fantasiakirjat. Siksi en katsonut niitä sopivaksi lähdemateriaaliksi englanninkielisiä fantasiakirjallisuuden klassikkoja selvittäessäni, sillä monia merkittäviä kirjailijoita oli jätetty kokonaan mainitsematta.

Bibliografian kirjallisina lähteinä käytin kahta kirjaa ja yhtä artikkelia. Kirjat olivat D. Pringlen *Modern Fantasy: The Hundred Best Novels - An English-Language Selection, 1946–1987* (1988) sekä M. Tymnin, K. Zahorskin ja R. Boyerin *Fantasy Literature - A Core Collection and Reference*

Guide (1979). Molemmat olivat hyviä listauksia fantasiakirjallisuuden keskeisistä teoksista, mutta ne olivat todella vanhoja. Uudempi fantasiakirjallisuus puuttui niistä kokonaan, ja monia niissä esiteltyjä teoksia ei enää nykyään tunneta. N. Hollandsin artikkeli *SF/Fantasy's Epic Journey* (2011) sisälsi modernimman listan fantasiakirjallisuuden kymmenestä klassikosta.

Näiden tueksi etsin tietoa Internetin monista kirjallisuuspalveluista. Aloitin ensin kartoittamalla erilaisia palveluja, ja vasta sitten kävin läpi niiden varsinaisen sisällön. Tunsin jo ennestään Goodreads-sivuston (<https://www.goodreads.com>), jossa käyttäjät voivat arvostella ja luokitella kirjoja, tehdä listoja sekä keskustella erilaisissa keskusteluryhmissä. Fantasia-aiheisia kirjallisuuslistoja oli valtavasti, joten rajasin tarkastelemani listat vain fantasiakirjallisuuden klassikoita tai parhaita fantasiakirjoja käsitteleviin. Pois rajautuivat muun muassa jotain tiettyä fantasiakirjallisuuden alalajia tai tietylle ikäryhmälle sopivia kirjoja käsittelevät listat. Lisäksi rajasin pois yli tuhat kirjaa sisältävät listat, koska niiden ei enää voinut katsoa käsittelevän vain fantasiakirjallisuuden parhaimmistoa.

Goodreadsin keskusteluryhmistä löytyi linkkejä useille eri fantasia- ja tieteiskirjallisuutta käsitteleville nettisivuille, kuten Worlds Without End (<https://www.worldswithoutend.com>) ja Fantasy-Faction (fantasy-faction.com). Näiltä sivuilta löytyi lisää linkkejä muille kirjallisuussivustoille. Lisäksi tiesin jo ennestään Risingshadow-sivusta (www.risingshadow.net), ja tietoperustaa kootessani löysin myös muita mahdollisia lähteitä, kuten Locus-lehti (www.locusmag.com).

Näistä monet osoittautuivat hyödyttömiksi, sillä ne sisälsivät muun muassa arvosteluja ja ilmoituksia uutuuskirjoista, mutta eivät mitään omaan aiheeseeni liittyvää. Lisäksi keskustelupalstoilla pyydettiin pääasiassa vain suosituksia eikä mainittu klassikoita tai edes parhaita fantasiakirjoja. Joiltain sivuilta kuitenkin löytyi myös hyödyllistä lähdemateriaalia. Worlds Without End -sivustolla oli useita erilaisia kirjallisuuslistoja, kuten erilaisten kirjallisuuspalkintojen voittajat sekä Fantasy Masterworks -julkaisusarjan kirjat. Useilla muilla sivuilla oli parhaiden fantasiakirjojen listauksia, kuten top 25 ja top 100 -listoja.

Lopuksi käytin Googlea fantasiakirjallisuutta ja sen klassikoita käsittelevien sivustojen löytämiseen. Tätä kautta löysin muun muassa useiden kauppojen listoja, kuten Amazonin fantasiakirjallisuuden klassikoiden listan. Googlella pystyin myös hakemaan klassikoihin liittyviä artikkeleita ja keskusteluja sellaisilta sivuilta, joista olisi ollut valtavan tietomäärän takia todella hankala löytää

aiheeseen liittyviä asioita suoraan. Esimerkiksi Reddit-sivuston fantasiaosiosta (<https://www.reddit.com/r/fantasy>) löytyi useita aiheeseen sopivia keskusteluja.

9.2 Analyttinen vaihe

Analyttiseen vaiheeseen kuuluvat dokumentin bibliografinen analysointi, bibliografinen kuvailu, tiivistelmän tai annotaation laatiminen, luokitus, indeksointi ja bibliografinen kirjaus. Koska käsitteelin teoksia signaalitasolla, en tehnyt tiivistelmiä enkä annotaatioita. Lisäksi katsoin luokituksen ja indeksoinnin turhiksi, sillä kaikki kirjat olivat englanninkielisiä fantasiakirjoja ja näin ollen kuuluivat samaan luokkaan.

Bibliografiseen kuvailuun valitsin Suomalaiset luettelointisäännöt (Helsingin yliopiston kirjasto 2006). Ne vaikuttivat itsestäänselvältä valinnalta, sillä niitä käytetään laajasti sekä kirjastoissa että muissa luetteloissa. Kolmesta eri kuvailutasosta valitsin välitason, sillä vähimmäistasoon kuului aivan liian vähän tietoa ja kansallisbibliografiatasoon taas aivan liian paljon. Välitasoa sen sijaan pystyi soveltamaan asiayhteyteen sopivasti, joten se vaikutti parhaalta.

Oma sovellukseni oli englanninkielisen teoksen suomennoksen nimen lisääminen huomautuskenttään. Lisäksi laitoin useisiin osiin pilkottujen teosten kokonaisen version nimen sekä eri painoksen nimen rinnakkaisnimekkeen kenttään. Jätin myös sarjojen vastuullisuusmerkinnöt ja ISSN:t pois, sillä ne ovat tarpeettomia bibliografian käyttäjille.

Välitason kuvailuun sisällytettävät tiedot Suomalaisten luettelointisääntöjen (Helsingin yliopiston kirjasto 2006, 114–115) mukaan:

Päänimeke [Aineiston yleismääre]* = Rinnakkaisnimeke** : muu nimeketieto / ensimmäinen vastuullisuusmerkintö ; seuraavat vastuullisuusmerkinnöt. – Painosmerkintö / ensimmäinen painoskohtainen vastuullisuusmerkintö. – Ensimmäinen kustannuspaikka : Ensimmäinen kustantaja, julkaisu-aika. – Laajuusmerkintö*** tai aineiston erityismääre : kuvitus + liitteet. – (Sarjan päänimeke / sarjan vastuullisuusmerkintö, sarjan ISSN ; sarjan sisäinen numerointi)****. – Huomautukset. ***** ISBN

*aineistotyyppin ja harkinnan mukaan

**kolme riittää

***tarkoittaa pääasiallisinta numerointijaksoa

****voi tarkoittaa myös alasarjamerkintöä vastaavin tiedoin tai tarvittaessa sarjamerkintöjä ja alasarjamerkintöjä yhdessä; sarjan vastuullisuusmerkintö tarvitaan, kun sarjan päänimeke on yleisnimeke

****välitasolla suositeltavia huomautuksia ovat alkuteos, kansi- ja selkänimekkeet, sisältöhuomautus, väitöskirjahuomautus ja tiivistelmää koskeva huomautus aineistotyypin ja harkinnan mukaan

Kerättyäni joukon sopivia lähteitä aloin kirjata ylös niistä löytyneitä teoksia. Osassa listoista oli sekä fantasia- että tieteiskirjallisuutta sekä joissain tapauksissa myös kauhua ja maagista realismia, jolloin jokaista teosta täytyi tarkastella erikseen ja poimia mukaan vain fantasiakirjat. Tein tämän valinnan sivustojen omien genreluokitusten mukaan. Epäselvissä tapauksissa teokselle oli laitettu genreksi sekä fantasia- että tieteiskirjallisuus, jolloin luin myös teoksen kuvailutekstin ja päätin teoksen mukaan ottamisesta sen perusteella. Lasten- ja nuorten aikuisten kirjojen pois rajaamisessa noudatin myös sivustojen omia luokituksia, kansikuvia sekä omaa tietämystäni kirjailijoista. Lisäksi monissa listoissa oli liian uusia teoksia, jolloin rajasin suoraan pois 2000-luvulla ilmestyneet kirjat.

Tein alustavasti vain karkeat bibliografiset kirjaukset, joissa oli pelkästään teoksen ja kirjailijan nimi sekä julkaisuvuosi. Lisäksi merkitsin lähteen, mikäli teos mainittiin vain yhdessä paikassa, jotta pystyin jälkikäteen arvioimaan sen luotettavuutta. Tarkemmat kirjaukset tein vasta synteettisessä vaiheessa, kun olin valinnut lopulliset bibliografiaan tulevat teokset. Listasin alustavasti lähes kuusisataa käsittelemälläni ajanjaksolla ilmestynyttä fantasiakirjaa, joten tarkempien bibliografisten kirjausten tekeminen niistä kaikista olisi ollut todella suuri määrä turhaa työtä. En kuitenkaan halunnut rajata mitään minulle ennestään tuntematonta teosta pois bibliografiasta ennen kuin olin perehtynyt siihen tarkemmin synteettisessä vaiheessa.

9.3 Synteettinen vaihe

Synteettiseen vaiheeseen kuuluvat lopullisen aineiston valinta ja karsinta, bibliografisten kirjausten ryhmitteleminen ja hakemistojen laatiminen. Ennen kuin aineiston lopullinen valinta oli mahdollista, täytyi valintakriteerit päättää tarkasti. Lisäksi tein tarkemmat bibliografiset kirjaukset vasta tässä vaiheessa, kun teosten määrä oli järkevän kokoinen.

9.3.1 Valintakriteerit

Aloitin karsinnan lyömällä lukkoon lopulliset rajaukset. Olin aiemmin epäroinyt 1990-luvun ottamista mukaan, mutta lopulta päätin, että yli 15 vuotta vanhoja kirjoja voi jo kutsua klassikoiksi. Tähän vaikutti osaltaan se, että 1990-luvulla ilmestyi useita fantasiakirjallisuuden kannalta merkittäviä teoksia, kuten George R. R. Martinin *A Game of Thrones* (1996, *Valtaistuinpeli*). Lisäksi rajasin lastenkirjallisuuden lopullisesti bibliografian ulkopuolelle.

Fantasiakirjallisuuden klassikkoja valitessani päätin painottaa kirjastojen kokoelmatyön sekä fantasiakirjallisuuden lukijan näkökulmia. Lähestyin aihetta sen mukaan, mitä nykylukija näkisi fantasiakirjallisuutena. Tällä perusteella rajasin fantasia- ja tieteiskirjallisuuden sekä fantasia- ja kauhukirjallisuuden rajatapauksia bibliografian ulkopuolelle. Otin kuitenkin mukaan tieteisfantasian teoksia, jotka painottivat fantasiaelementtejä enemmän kuin tieteiskirjallisuutta. Lisäksi jouduin pohtimaan esimerkiksi lastenkirjallisuuden ja kaikille sopivan kirjallisuuden välistä rajaa tai fantasiakirjallisuuden ja maagisen realismin eroa.

Halusin ottaa bibliografiaan nimenomaan keskeisiä ja luettuja fantasiakirjallisuuden teoksia, jotta se auttaisi kirjastoja palvelemaan asiakkaidensa tarpeita. Vähemmän tunnetut klassikot ovat kuitenkin myös arvokkaita, ja fantasiakirjallisuuden harrastajat voivat löytää niistä uutta ja mielenkiintoista luettavaa, vaikka ne eivät välttämättä olekaan paras mahdollinen valinta kirjastojen rajoitetuihin englanninkielisiin kokoelmiin. Siksi otin myös vähemmän tunnettuja teoksia mukaan, mutta erottelin ne selkeästi keskeisemmistä, suosituimmista teoksista. Pysin näissä vähemmän tunnetuissa teoksissa valitsemaan joko fantasiakirjallisuuden kehitykselle tärkeitä tai omaperäistä fantasiakirjallisuutta tarjoavia teoksia.

Koska klassikomääritelmässäni kestävä suosio on tärkeässä asemassa, jouduin pohtimaan monen kirjan kohdalla, ovatko ne nykyäänkin riittävän luettuja sopiakseen määritelmäni. Minun on suomalaisena vaikea sanoa ehdottoman varmasti, miten suosittuja tietyt kirjat ovat englanninkielisissä maissa. Yritin kuitenkin epävarmoissa, vähemmän tunnetuissa tapauksissa etsiä tietoa teoksen suosioista Internetin kirjallisuuspalveluista.

Vaikka bibliografian nimessä mainitaan klassikot, päätin ottaa mukaan myös joitain teoksia, jotka eivät varmasti monen mielestä ole klassikkoja. Ne ovat kuitenkin keskeisiä fantasiakirjoja valttavan suosionsa takia, joten niiden tunteminen kuuluu fantasiakirjallisuuden ”perussivistykseen” ja

ne olisi hyvä olla kirjastojen kokoelmissa. Esimerkki tällaisesta fantasiakirjasta on R. A. Salvatoren *The Crystal Shard (Kristallisauva)*. Tutkin epävarmojen teosten klassikkoasemaa muun muassa Goodreadsin genreluokituksen ja kommenttien, Wikipedia-artikkeleiden ja Google-hakujen avulla.

9.3.2 Valintaprosessi

Aloitin valintaprosessin noukkimalla alustavasta kirjalistasta ne teokset, jotka olivat ainakin aivan ehdottomasti fantasiakirjallisuuden klassikoita. Näitä olivat muun muassa J. R. R. Tolkienin *The Lord of the Rings (Taru Sormusten Herrasta)*, C. S. Lewisin *The Lion, the Witch and the Wardrobe (Velho ja leijona)*, Ursula K. Le Guinin *A Wizard of Earthsea (Maameren velho)* ja Richard Adamsin *Watership Down (Ruohometsän kansa)*. Tähän ryhmään kuului myös useita muita teoksia, jotka olin maininnut tämän opinnäytetyöni aiemmissa luvuissa ja jotka olin siis jo valmiiksi päättänyt klassikoiksi. Näitä itsestäänselvyyksiä oli hieman yli kolmekymmentä.

Seuraavaksi kävin läpi ne kirjailijat, jotka tunsin ennestään tai joiden nimen muistin tulleen esille erittäin monta kertaa kootessani bibliografian lähdemateriaalia. Näistä bibliografia täyttyi seitsemäänkymmeneen teokseen asti. Tällaisia kirjailijoita olivat muun muassa Neil Gaiman, Guy Kaveriel Kay ja Katherine Kurtz. Tähän asti bibliografian laatiminen oli melko helppoa, sillä valinnat olivat aika itsestäänselviä.

Lopuksi kävin läpi kaikki jäljelle jääneet kirjailijat ja teokset yksi kerrallaan ja tarkastelin niiden asemaa sekä suosiota. Tässä oli iso työ kirjojen suuren määrän takia. Niistä löytyi kuitenkin monia, jotka pystyin sulkemaan suoraan pois joko väärän kirjallisuudenlajin tai todella vähäisen suosion perusteella. Esimerkiksi Paulo Coelho'n *The Alchemist (Alkemisti)* listataan useissa paikoissa fantasiakirjallisuudeksi, mutta se mielletään varmaan ennemminkin valtavirtafiktioksi.

Tämän jälkeen jäljelle jäi noin kaksisataa teosta, joita tarkastelin lähemmin. Näistä aioin valita viimeiset kolmekymmentä teosta sadan kirjan bibliografiaani. Kun olin saanut nämä viimeiset teokset valikoitua, totesin kuitenkin, että monet niistä olivat melko vähän tunnettuja. Siksi päädyin karsimaan useita niistä pois, sillä vaikka ne voisivat kiinnostaa fantasiaharrastajaa, bibliografian on tarkoitus palvella kirjastoja. Monilla kirjastoilla on hyvin rajoitetusti resursseja vieraskielisen kirjallisuuden hankkimiseen, joten vähän luetut teokset eivät auta tässä valinnassa. Jätin kyllä

mukaan useita vähemmän tunnettuja klassikoita, kuten L. Sprague de Campin ja Fletcher Prattin *The Incomplete Enchanter* ja E. R. Eddisonin *The Worm Ouroboros*.

Monilla kirjailijoilla oli useita klassikkoteoksia tai kirjat olivat osa sarjaa. Aluksi valitsin vain yhden kirjan per kirjailija, jotta bibliografiaan mahtuisi mahdollisimman monipuolisesti merkittäviä kirjailijoita ja teoksia. Kun päädyin karsimaan vähän tunnettuja klassikoita pois bibliografiasta, harkitsin niiden korvaamista lisäämällä muutamalle kirjailijalle toisen merkittävän teoksen. Lopulta päätin kuitenkin pitää kiinni yhden teoksen rajauksesta.

Tarkistin kaikista valitsemistani teoksista, että kyseessä oli nimenomaan kirjailijan merkittävin teos. Mikäli kirjailijalla oli useita klassikkoteoksia, yritin selvittää tärkeimmän teoksen vertailemalla muun muassa mainintakertoja eri listoilla sekä Goodreadsin arvostelulukuja. Esimerkiksi Diana Wynne Jonesin teos *Howl's Moving Castle (Liikkuva linna)* on arvosteltu Goodreadsissa yli 114 000 kertaa, kun taas *Charmed Life (Noidan veli)* on kerännyt vain hieman yli 18 000 arvostelua. Michael Moorcockin *Elric of Melniboné* taas on arvosteltu yli 15 000 kertaa, minkä takia se syrjäytti saman sarjan aiemmin ilmestyneen osan *Stormbringer*, joka sai vain noin 3 500 arvostelua.

Novelleja kirjoittaneilta kirjailijoilta valitsin mieluummin romaanin kuin novellin tai novellikokoelman. Tein kuitenkin kolme poikkeusta. Robert E. Howard on kirjoittanut valtavan määrän Conan-novelleja, mutta vain yhden romaanin, *The Hour of the Dragon* (myös nimellä *Conan the Conqueror, Lohikäärmeen hetki*). Se ei kuitenkaan ole läheskään yhtä tunnettu, joten otin bibliografiaan novellikokoelman *Robert E. Howard's Complete Conan of Cimmeria: 1932-1933 v. 1*. Kyseinen teos on myös bibliografian ainoa 2000-luvulla julkaistu kirja, mutta kokoelman sisältämät novellit on kirjoitettu 1900-luvulla. Fritz Leiberin *Swords and Deviltry (Lankhmarin varkaat)* on sarjansa ensimmäinen ja ehdottomasti suosituin osa, kun taas sarjan ainoa romaani, *The Swords of Lankhmar*, on selkeästi vähemmän tunnettu. L. Sprague de Campin ja Fletcher Prattin *The Incomplete Enchanter* sisältää kaksi pienoisoromaania ja on selvästi tunnetumpi kuin erilliset teokset.

Yleensä sarjan ensimmäinen osa oli myös suosituin, mutta joissain tapauksissa tämä ei pitänyt paikkaansa. Susan Cooperin *Over Sea, Under Stone (Yllä meren, alla kiven)* on sarjansa ensimmäinen teos, mutta se on saanut vain 1 300 arvostelua, kun taas toinen osa *The Dark is Rising (Pimeä nousee)* on arvosteltu yli 35 000 kertaa. Siksi valitsin tässä tapauksessa sarjan toisen osan bibliografiaan, sillä se on selkeästi keskeisempi kuin sarjan ensimmäinen osa.

Käytin samoja menetelmiä myös selvittääkseni, luetaanko teoksia edelleen nykypäivänä. Asetin ehdottomaksi alarajaksi vähintään 1 000 arvostelua. Tällä perusteella jätin esimerkiksi C. L. Mooren klassikon *Jirel of Joiry* pois, sillä sitä oli arvosteltu vain 555 kertaa. Teosta ei siis juuri lueta enää nykyään. Matala suosio rajasikin pois suuren määrän klassikoita, sillä niitä ei kannata hankkia kirjastojen pieniin englanninkielisiin kokoelmiin. Kun harvensin vähän tunnettuja klassikoita, käytin raja-arvona 4 000 arvostelua. Sen alle jäävistä teoksista jätin useita pois, mutta en kaikkia.

Otin mukaan muutamia vähän arvosteltuja teoksia, sillä fantasiakirjallisuuden harrastajat voivat löytää niistä uutta ja mielenkiintoista luettavaa. Esimerkiksi M. John Harrisonin *The Pastel City (Pastellikaupunki)* sai itsekseen vain 618 arvostelua, mutta koko sarjan kokoomateos arvosteltiin yli 1 400 kertaa. Osaltaan tämän selittää se, että kirjasta ei ole uusia painoksia, vaan se löytyy uudempana vain kokoomateoksesta. Tällä perusteella pidin Harrisonia ja kyseistä sarjaa riittävän merkittävänä fantasiakirjallisuuden edustajina, jotta voisin ottaa ne mukaan bibliografiaan. Kyseinen teos on myös mielenkiintoinen poikkeama perusfantasiakirjallisuudesta. Samoin muun muassa L. Sprague de Campin ja Fletcher Prattin *The Incomplete Enchanter* on nykyään vähän tunnettu, mutta se on kuitenkin klassikko, joka saattaa kiinnostaa alan harrastajia.

Useiden teosten kirjallisuudenlaji oli melko vaikeasti määriteltävissä. Esimerkiksi Richard Mathesonin *I Am Legend* on ehdottomasti klassikko, mutta kuitenkin enemmän tieteis- ja kauhukirjallisuutta kuin fantasiakirjallisuutta. Anne Ricen *Interview with the Vampire (Veren vangit)* luokitellaan useissa paikoissa kauhuksi, mutta mielestäni se ei pyri herättämään lukijassa pelkoa. Luokittelun perustana vaikuttaisi olevan vain vampyyriaihe. Päätin lopulta laskea teoksen fantasiakirjallisuudeksi. Octavia E. Butlerin *Kindred*, Diana Gabaldonin *Outlander (Muukalainen)* ja Richard Mathesonin *Bid Time Return* (myös nimellä *Somewhere in Time*) ovat kaikki historiallisia romaaneja, joissa on selittämätöntä aikamatkustusta. Butler itse määrittelee kirjansa fantasiakirjallisuudeksi, mutta lukijat eivät välttämättä miellä teosta fantasiakirjaksi. Siksi päädyin rajaamaan Butlerin sekä johdonmukaisuuden vuoksi molemmat muut samanlaiset kirjat pois bibliografiasta.

Monet lasten- ja nuorten aikuisten kirjat aiheuttivat myös päänvaivaa. Lewisin *Narnia*-sarjan tapaiset, kaiken ikäisille soveltuvat kirjat kuuluvat bibliografiaan. Lukematta itse teoksia minun oli kuitenkin aika vaikea arvioida sitä, mitkä teokset sopivat myös aikuisille ja mitkä vain lapsille. Tarkastelin tätä muun muassa Goodreadsin kommenttien avulla, joissa saatettiin mainita esimer-

kiksi aikuisille sopivista teemoista. Tällä perusteella otin mukaan muun muassa Lloyd Alexanderin *The Book of Three* (Kolmen kertomus) -teoksen.

Bibliografian valinta ja karsinta oli paljon yksittäisten kirjojen pyörittelyä. Kävin läpi samat kirjailijat ja teokset useita kertoja miettiessäni, mitkä ottaisin mukaan ja mitkä jättäisin pois. Yhdenkin teoksen lisääminen tai vähentäminen vaikutti myös muihin teoksiin, sillä halusin bibliografiaan tasaluvun kirjoja. Siksi jouduin joka muutoksen jälkeen joko lisäämään tai poistamaan toisen teoksen. Kokosin useita erilaisia yhdistelmiä, kuten 100, 80 ja 50 kirjan listat. Lopulta päädyin valitsemaan bibliografiaani 75 kirjaa.

Bibliografiaan tulevan painoksen valitseminen oli hankalaa. Vanhimman painoksen valitseminen tuntui johdonmukaiselta, sillä näin kaikille teoksille tulisi samanlainen painos. Se kuitenkin tuntui myös hieman turhalta, sillä ensimmäisiä painoksia tuskin on monista kirjoista enää saatavilla muuten kuin keräilykappaleina. Toisena ongelmana huomasin, että useita laajoja teoksia julkaistiin alun perin osiin pilkottuina, vaikka mielestäni kyseessä on ennemminkin yksi kirja kuin sarja. Esimerkiksi Tolkienin *The Lord of the Rings* (*Taru sormusten herrasta*) julkaistiin alun perin kolmessa osassa, joten varhaisin painos olisi vain ensimmäinen osa.

Uusimman painoksen valitseminen auttaisi bibliografian käyttäjiä löytämään saatavilla olevan painoksen. Joistain teoksista ei kuitenkaan välttämättä ole kovin uusia painoksia, tai niitä on saatettu julkaista esimerkiksi kokoomateoksissa. Siksi tämä olisi myös ollut johdonmukaisuuden kannalta ongelmallista, sillä minun olisi pitänyt päättää, otanko kokoomateoksia mukaan vai jätänkö nämä uudemmat julkaisut huomiotta.

Lopulta päädyinkin valitsemaan bibliografiaan ensimmäisen painoksen. Mikäli teoksesta oli julkaistu useita painoksia yhtä aikaa, kuten Yhdysvaltojen ja Englannin erilliset painokset, valitsin kirjailijan kotimaan painoksen. Lyötyäni lukkoon bibliografian sisällön aloin kerätä luettelointisääntöjen mukaista bibliografista informaatiota sekundaarilähteistä, kuten Kongressin kirjastosta, Englannin kansallisbibliografiasta sekä Finnasta. Varsinkin vanhimmista teoksista oli vaikea löytää tietoa, joten tähän vaiheeseen meni todella paljon aikaa. Lisäksi ongelmia aiheutti esimerkiksi se, että ISBN ei ollut vielä 1950- ja 1960-luvuilla käytössä. Pysin kuitenkin tarkistamaan tiedot mahdollisuuksien mukaan useista lähteistä välttääkseni virheitä. Ristiriitaisia tietoja löytäessäni valitsin luotettavammaksi katsomani tahon, joka oli yleensä kansallisbibliografia.

Suomennoksen nimen ja olemassaolon tarkastin Finnasta ja Risingshadow-sivustolta. Laitoin sen luettelointisääntöjen huomautuskentän kohdalle. Harkitsin aluksi myös rinnakkaisnimekkeen kentän käyttämistä suomennokselle, mutta totesin sen sopivan paremmin pilkotun teoksen koko nimekkeelle, jotta osan nimi ja koko teoksen nimi ovat lähekkäin. Laitoin samaan kenttään myös eri painoksen nimen. Huomautuskentän paikka oli lähes kaikissa teoksissa tyhjillään, sillä varsinaisia huomautuksia minulle tuli vain muutama kappale. Stephen Donaldsonin *Lord Foul's Banen* suomennos *Berek Puolikäden paluu* on kuulemani perusteella todella huono, joten halusin neuvoa, että sitä ei kannata hankkia kirjastoihin. Lisäksi merkitsin novellikokoelmat ja kokoomateoksen huomautuskenttään.

9.3.3 Ryhmittely ja hakemistot

Ryhmittelyksi päätin aakkosellisen järjestyksen kirjailijan mukaan, sillä näin tietty kirjailija on helpposti löydettävissä ilman hakemistoon turvautumista. Harkitsin myös ajan mukaan järjestämistä, sillä Pringle (1988) ryhmitteli oman listansa aikajärjestykseen. Katsoin kuitenkin, että useimmille bibliografian käyttäjille kirjailijan nimi on luultavasti tärkeämpi tieto kuin julkaisuvuosi.

Koska otin mukaan sekä keskeisiä teoksia että vähemmän tunnettuja klassikoita, halusin erotella nämä kaksi ryhmää selkeästi toisistaan. Näin kirjastot voivat helposti arvioida kokoelmiaan ja löytää omien vieraskielisten kokoelmiensa laajuuteen parhaiten sopivia fantasiakirjoja. Harkitsin kirjojen ryhmittelyä kahteen eri listaan, mutta pelkäsin sen hankaloittavan bibliografian käyttöä varsinkin PDF-muotoisessa opinnäytetyön liitteenä olevassa versiossa.

Lopulta päätin jakaa Excel-listan kahdelle eri välilehdelle ja laittaa ensimmäiselle riville selkeät käyttöohjeet. Näin bibliografian käyttäjät varmasti huomaavat toisen välilehden olemassaolon eivätkä vahingossa jätä vähemmän tunnettuja klassikoita kokonaan huomiotta. Käytin tämän jaottelun kriteerinä 10 000 arvostelua Goodreadsissa. Sen yli menevät teokset ovat keskeisiä, kun taas sen alle jäävät ovat vähemmän tunnettuja. Muutamia poikkeuksia kuitenkin oli. Esimerkiksi Howardin Conan-teokset jäivät rajan alle, mutta katsoin niiden kuitenkin olevan keskeisiä fantasiakirjallisuuden klassikoita. Osaltaan tähän varmasti vaikutti se, että Howard kirjoitti lähes pelkästään novelleja, ja niiden julkaisu useissa erinimisissä novellikokoelmissa hajauttaa arvosteluja monille teoksille.

PDF-muotoisessa bibliografiassa kahteen osaan jaottelu olisi toiminut huonosti, joten päädyin erottelemaan nämä kaksi klassikkoryhmää hakemistojen avulla. Tein kaksi eri hakemistoa, toisen keskeisille teoksille ja toisen vähemmän tunnetuille klassikoille. Näin tietynlaisia teoksia etsivät bibliografian käyttäjät voivat helposti löytää etsimänsäläistä kirjallisuutta.

Harkitsin myös teoksen nimen mukaista hakemistoa sekä kronologista hakemistoa. En kuitenkaan katsonut järkeväksi tehdä valtavaa hakemistomäärää. Useat hakemistotyytit eivät edes olisi olleet hyödyllisiä. Esimerkiksi aiheenmukainen hakemisto tai maantieteellinen hakemisto olisivat olleet aivan turhia, sillä kaikki teokset ovat fantasiakirjallisuutta ja kirjoittajan kotimaalla ei ole tässä yhteydessä merkitystä. Aakkosellinen hakemisto taas oli tarpeeton, sillä kirjailijat oli jo valmiiksi järjestetty aakkosiin. Valitsemieni kahden hakemiston avulla bibliografian käyttäjä pystyy löytämään tietynlaisen teoksen kätevästi.

9.4 Yhteenvetovaihe

Yhteenvetovaiheeseen kuuluvat bibliografian viimeistely lopulliseen muotoonsa, esipuheen ja johdannon kirjoittaminen sekä julkaisua edeltävä toimitustyö. Olin kuitenkin kirjoittanut alustavan johdannon jo ohjausseminaaria varten, sillä siinä määriteltiin joitain tärkeitä käsitteitä, kuten toiminnallinen opinnäytetyö. Yhteenvetovaiheessa täydensin johdantoon vain bibliografian koamisprosessin kuvailun.

Bibliografian esipuheessa eli johdannossa kerroin bibliografian sisällöstä, rajauksista sekä valintaperusteista. Päätin, että en kirjoita bibliografian johdantoon työn taustaa, sillä se tulee ilmestymään tässä muodossa vain opinnäytetyön yhteydessä. Siksi kaikki asiasta kiinnostuneet voivat lukea bibliografian taustan, tietoperustan sekä tarkemman kuvauksen bibliografian tekoprosessista varsinaisesta opinnäytetyöstä.

Tein jonkin verran viimeistelyä jo aiemmissa vaiheissa, mutta lopuksi kävin vielä kaiken läpi, korjasin virheitä ja hioin työtä. PDF-muotoisen bibliografian viimeistelyyn kuului sen erottaminen omaksi osakseen opinnäytetyöstä, jotta pystyin aloittamaan sivunumeroinnin alusta. Tein sille myös kansisivun ja sisällysluettelon. Sisällysluettelo minun täytyi täyttää käsin, sillä Wordin automaattinen sisällysluettelo olisi muodostunut opinnäytetyön alkuosasta. Kopioin viimeisen rivin

koko työn sisällysluettelosta ja muokkasin siitä bibliografian sisällysluettelon, jotta ne olisivat samanlaisia.

Asettelin bibliografian muutkin sivut siististi. Varsinkin hakemistojen hienosäätö oli hankalaa, että sain ne sopivasti kahdelle palstalle. Lisäksi tekstin ja sivunumeron yhdistäminen pisteillä oli työlästä. Excel-bibliografian viimeistely oli paljon helpompaa. Siihen tuli kaksi kiinnitettyä riviä, jotka ovat aina näkyvillä. Näissä on ohjeet tietokannan käyttämiseen sekä sarakkeiden otsikot.

En aikonut julkaista bibliografiaa painetussa muodossa, joten se julkaistiin bibliografisena tietokantana Theseuksessa. Bibliografian voi periaattessa katsoa olevan sekä itsenäinen että epäitsenäinen, sillä se julkaistiin sekä opinnäytetyön osana että omana tiedostonaan. Julkaisun valmisteluun kuului Word-tiedoston muuntaminen PDF-muotoon sekä sitä edeltävä opinnäytetyön tarkistaminen ja virheiden korjaaminen. Kirjoitin bibliografian julkaisusta tiedotteen Kirjastot.fi-sivustolle, jotta kirjastot löytävät bibliografian käyttöönsä.

10 POHDINTA

Opinnäytetyöni tavoitteena oli koota bibliografia englanninkielisen fantasiakirjallisuuden klassikoista. Se jaettiin kahteen osaan, tietoperustaan sekä varsinaiseen bibliografiaan. Lisäksi bibliografia julkaistiin vielä erillisenä Excel-tiedostona sen käytön helpottamiseksi. Bibliografian pääasiallinen tarkoitus on erityisesti kirjastoammattilaisten auttaminen kokoelmatyössä ja aineistovalinnassa. Tämä huomioitiin muun muassa bibliografian jaottelussa keskeisiin ja vähemmän tunnettuihin teoksiin sekä varsinaisissa valintakriteereissä. Toimeksiantajana oli kirjasto- ja tietopalvelun tutkinto-ohjelma, jolla on oikeus käyttää työtä tulevaisuudessa esimerkiksi opetustarkoitukseen.

Tietoperustassa käsitelin fantasiakirjallisuuden määritelmää, alalajeja ja historiaa, klassikoiden määritelmää sekä bibliografian määritelmää, historiaa ja laatimista. Tässä suurimmaksi ongelmaksi muodostui klassikoita ja bibliografiaa koskevan aineiston löytäminen. Fantasiakirjallisuudesta lähteitä löytyi valtavasti, mutta klassikoista ja bibliografiasta taas aineistoa oli todella vähän. Löydetyt teokset olivat pääasiassa vanhoja, mutta onneksi sekä klassikot että bibliografiat ovat aiheina sellaisia, että ne eivät varsinaisesti vanhene. Siksi myös vanhemmista lähteistä sai ajankohtaista tietoa. Varsinkin bibliografiaisuus pohjautui kuitenkin hyvin pitkälti yhteen teokseen, Maria Forsmanin *Savitaulusta tietokoneeseen* (1985).

Tietoperustan viimeisessä luvussa (ks. lukua 8, 45) käsitelin bibliografian laatimista vaihe vaiheelta. Se nivoutui hyvin yhteen seuraavan luvun kanssa, jossa kävin läpi oman bibliografiani toteutuksen samaa jaottelua hyödyntäen. Työn jakaminen selkeisiin vaiheisiin auttoi myös sen tekemisessä, sillä se teki prosessista todella selkeän. Toinen työssä auttava asia oli se, että aloitin aiheen miettimisen jo keväällä. Olin siis pohtinut kaikkea työhön liittyvää todella paljon jo ennen kuin aloitin varsinaisen opinnäytetyön tekemisen syksyllä. Muutenkin pyörittelin ja jäsensin asioita paljon mielessäni, mikä auttoi myös opinnäytetyön kirjoittamisessa.

Ongelmia taas tuotti rajausten tekeminen ja käsitteiden määrittely. Varsinkin klassikon käsite oli hyvin vaikea rajata tarkkaan. Päätin ottaa lähtökohdiksi kaksi asiaa: fantasiakirjallisuuden kanalta merkittävät teokset sekä pysyvän suosion omaavat vanhat kirjat. Useat merkkiteokset eivät kuitenkaan ole enää nykyään kovin tunnettuja, vaikka ne ovatkin selkeästi klassikkoja. Siksi päädyin soveltamaan näitä kriteereitä melko löyhästi, sillä mieluummin halusin ottaa mukaan myös

vähemmän arvokkaita teoksia kuin rajata selkeitä klassikoita pois. On siis aivan mahdollista, että muut fantasiaa tuntevat eivät katso kaikkia bibliografiani teoksia klassikoiksi. Ne ovat kuitenkin tärkeitä teoksia, jotka kirjastojen kokoelmissa olisi joka tapauksessa hyvä olla.

Myös muita rajoituksia jouduin miettimään pitkään. Bibliografian rajaaminen 1900-luvulle sulki sen ulkopuolelle muutaman merkittävän teoksen, kuten Lewis Carrollin *Liisan seikkailut ihmemaassa* (*Alice's Adventures in Wonderland, 1865*) sekä George MacDonaldin *Phantastes: A Faerie Romance for Men* (1858). En kuitenkaan halunnut laajentaa aikarajasta noin paljon vain muutaman teoksen takia. Lisäksi monissa teoksissa jouduin miettimään niiden tarkkaa kirjallisuudenlajia, sillä esimerkiksi tieteiskirjallisuus voi olla hyvin lähellä fantasiakirjallisuutta. Lasten- ja aikuisten kirjojen erottelu oli joissain tapauksissa hankalaa.

Minun oli myös ratkottava paljon yksittäisiä ongelmia. Minkä painoksen otan bibliografiaan? Laitanko ISBN:n, jos alkuperäisellä teoksella ei sitä ole? Onko kolmessa osassa ilmestynyt kirja yksi vai kolme teosta? Miten merkitsen suomennokset? Ratkaisin merkintäongelmat muokkaamalla Suomalaisia luettelointisääntöjä (2006) hieman tarkoituksiini sopivammiksi. Esimerkiksi suomennokset tulivat huomautuskenttään. Muissa tapauksissa taas valitsin yhden vaihtoehdon, kuten ensimmäisen painoksen, ja pyrin noudattamaan tätä päätöstä johdonmukaisesti.

Bibliografian laadintaprosessi oli yllättävän vaikeaa. Teosten luettelointitietojen saatavuus Internetistä oli paljon huonompi kuin olin ajatellut, joten siihen kului suunniteltua enemmän aikaa. Myös eri lähteissä olevien eroavaisuuksien pohtiminen ja niiden välillä valitseminen oli haastavaa. Lopulliseen bibliografiaan tulevien teosten valinta vaati paljon miettimistä, ja jouduin pyörittelemään samoja kirjoja todella monta kertaa hyvään lopputulokseen pääsemiseksi. Olen kuitenkin tyytyväinen valmiiseen bibliografiaani ja toivon, että siitä olisi hyötyä kirjastoille.

Aikataulu oli melko tiukka, mutta onnistuin pysymään siinä. Tässä auttoi osaltaan se, että suunnitelin etukäteen, milloin opinnäytetyön tiettyjen osien oli oltava valmiina ja pidin tästä suunnitelmasta kiinni. Olisin voinut saada opinnäytetyön valmiiksi jo hieman aiemminkin, mutta syysloma hidasti työtä, sillä halusin keskustella ohjaavan opettajan kanssa ennen lopullisen bibliografiaversioiden valintaa.

Opinnäytetyön tekeminen oli hyvin antoisaa ja opettavaista sekä myöskin haastavaa. Kuvittelin tuntevani fantasiakirjallisuuden jo hyvin, mutta työssä tuli esille uusia ja mielenkiintoisia asioita.

Lisäksi tutustuin lähemmin Internetin kirjallisuuspalveluihin, joista osaa olin jo ennestään käyttänyt. Opin paljon myös isomman projektin tekemisestä, kuten suunnittelun ja aikataulutuksen tärkeydestä. Tämän kaiken oppiminen on varmasti hyödyksi tulevaisuudessa.

Opinnäytetyöprosessi vahvisti myös ymmärrystäni eräästä heikkoudestani, sillä minulla on taipumus tehdä varsinkin muistiinpanojen laatimisessa turhaa ja päällekkäistä työtä. Teen muistiinpanot mieluummin käsin ja sitten kirjoitan ne uudelleen koneelle. Se ei ole ennen ollut ongelma, mutta tämän kokoisessa projektissa ylimääräinen työmäärä oli jo huomattava. Toisaalta aineiston syvempi tuntemus auttoi myös kirjoittamisessa. Tulevaisuudessa minun täytyykin kiinnittää tähän huomiota ja miettiä järkevää työmäärää.

Opinnäytetyöni jättää useita mahdollisuuksia tulevalle tutkimukselle. Muista kirjallisuudenlajeista, kuten tieteiskirjallisuudesta tai kauhusta, voisi tehdä samantyyppisiä klassikoiden bibliografioita. Ne olisivat varmasti kirjastoille hyödyllisiä sekä auttaisivat lisäämään kirjallisuudenlajien tuntemusta. Rajasin myös ennen 1900-lukua ilmestyneen kirjallisuuden, lastenkirjallisuuden sekä hyvin vähän tunnetun kirjallisuuden oman työni ulkopuolelle, joten ne kaikki ovat mahdollisia tulevaisuuden tutkimuskohteita.

LÄHTEET

American Library Association 2015. Guidelines for the Preparation of a Bibliography. Viitattu 19.9.2015, <http://www.ala.org/rusa/resources/guidelines/guidelinespreparation>.

Bengtsson, N. 2000. Mielikuvituksen rajaton riemu. Bibliografia ja johdatus fantasiakirjallisuuteen. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Calvino, I. 2000. Why Read The Classics? Käänt. M. McLaughlin. New York: Vintage Books.

Clute, J. & Grant, J. 1997. Encyclopedia of Fantasy. Lontoo: Orbit.

Eliot, T. 1975. What is a Classic? Teoksessa F. Kermodé (toim.) Selected Prose of T. S. Eliot. San Diego: Harcourt Inc, 115–131.

Forsman, M. 1985. Savitaulusta tietokoneeseen. Bibliografian perusteita ja teoriaa. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.

Grönroos, H. 1965. Suomen bibliografisen kirjallisuuden opas. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Helsingin yliopiston kirjasto 2006. Suomalaiset luettelointisäännöt. Monografioiden kuvailu. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Hirsjärvi, I. 2006. Genremurros? : scifin ja fantasian genreongelmia. Teoksessa K. Hypén (toim.) Fiktiota! Levottomat genret ja kirjaston arki. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 106–120.

Hosiaisuusluoma, Y. 2003. Kirjallisuuden sanakirja. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Hume, K. 1984. Fantasy and Mimesis. Responses to reality in western literature. New York: Methuen.

Ihonen, M. 2004. Lasten ja nuorten fantasian kerronnalliset keinot. Teoksessa K. Blomberg, , I. Hirsjärvi & U. Kovala (toim.) *Fantasian monet maailmat*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 76–96.

Kermode, F. 1975. *The Classic*. Lontoo: Faber & Faber.

Kokkonen, O. 1987. Bibliografia rahoituksen ja tieteen tekemisen kannalta. *Signum* 20 (7), 148–149.

Koskela, L. 1994. "Bibliografiat * kirjallisuudentutkimus * ideologia?". Teoksessa P. Lappalainen & L. Rojola (toim.) *Kulttuurista rajankäyntiä*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 179–183.

Matilainen, H. 2014. *Mitä kummaa. Opas kotimaiseen spekulatiiviseen fiktion*. Helsinki: Avain.

Miettinen, E. 2004. *Velhot, örkit, sankarit. Johdatus fantasian maailmaan*. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Pringle, D. 1988. *Modern Fantasy: The Hundred Best Novels. An English-Language Selection, 1946–1987*. Lontoo: Grafton Books.

Pringle, D. 1998. *Ultimate Encyclopedia of Fantasy. The Definitive Illustrated Guide*. Lontoo: Carlton Books.

Sievänen-Allen, R. 1978. *Johdatus kirjastotieteeseen ja informatiikkaan*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Sinisalo, J. 2004. Fantasia lajityyppinä ja kirjailijan työvälineenä. Näkemyksiä fantasiasta lajityyppinä. Teoksessa K. Blomberg, , I. Hirsjärvi & U. Kovala (toim.) *Fantasian monet maailmat*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 11–31.

Sisättö, V. 1996. Mitä kartanpiirtäjät unohtivat? Fantasian paikka kirjallisuuden maailmassa. Teoksessa T. Norkola & E. Rikkinen (toim.) *Sivupolkuja: Tutkimusretkiä kirjallisuuden rajaseuduille*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 185–200.

Sisättö, V. 2003. Johdanto. Teoksessa V. Sisättö (toim.) *Ulkomaisia fantasiakirjailijoita*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 5–14.

Sisättö, V. 2009. Johdanto: 2000-luvun fantasiakirjallisuus. Teoksessa V. Sisättö, J. Halme, & T. Jerrman (toim.) Ulkomaisia fantasiakirjailijoita 2. Helsinki: BTJ Kustannus, 7–9.

Sisättö, V. 2011. Tieteis- ja fantasiakirjallisuuden monipuoliset maailmat. Teoksessa S. Kiiskinen & P. Koivisto (toim.) Kirjallisuus liikkeessä. Lajeja, käsitteitä, teorioita. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto, 83–96.

Stokes, R. 1982. The Function of Bibliography. Second Edition. Aldershot: Gower.

Vilkkä, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

OSA II
**ENGLANNINKIELISEN FANTASIAKIRJALLISUUDEN KLASSIKOIDEN BIB-
LIOGRAFIA**
75 keskeistä teosta 1900-luvulta

SISÄLLYS

JOHDANTO	2
BIBLIOGRAFIA.....	4
KESKEISTEN KLASSIKOIDEN HAKEMISTO	12
VÄHEMMÄN TUNNETTUJEN KLASSIKOIDEN HAKEMISTO	13
LÄHTEET.....	14

JOHDANTO

Bibliografia sisältää englanninkielisen fantasiakirjallisuuden klassikoita 1900-luvulta. Fantasiakirjallisuuden määrittelyssä on lähdetty nykylukijan näkökulmasta eli siitä, mitä lukijat mieltävät fantasiakirjallisuudeksi. Myös perusfantasiasta poikkeavia teoksia on kuitenkin otettu mukaan. Klassikon määritelmässä keskeisiä asioita ovat teoksen merkittävä asema sekä pitkään jatkunut suosio. Arvioin molempia melko löyhästi, sillä en halunnut ottaa riskiä keskeisten teosten jäämisestä bibliografian ulkopuolelle liian tiukkojen rajausten takia. Siksi mukana on myös vähemmän tunnettuja klassikoita sekä vähemmän merkittäviä, mutta suosittuja teoksia.

Bibliografia ei pyri täydellisyyteen, vaan se on valikoimabibliografia. Siihen on valikoitu 75 keskeistä englanninkielisen fantasiakirjallisuuden teosta. Keskeinen valintakriteeri on 1900-luku, sillä moderni fantasiakirjallisuus alkaa aivan 1800-luvun lopusta. Aiemmat teokset eivät muutamaa poikkeusta lukuunottamatta ole enää tunnettuja ja niiden kieli voi olla nykylukijalle hankalaa. Tämä tosin rajaa pois muutaman teoksen, joiden voisi kyllä katsoa olevan fantasiakirjallisuuden klassikkoja, kuten Lewis Carrollin *Alice's Adventures in Wonderland* (*Liisan seikkailut ihmemaassa*, 1865) ja George MacDonaldin *Phantastes* (1858).

Rajauksen ulkopuolelle on jätetty pelkästään lapsille suunnatut teokset. Kaikenikäisille sopivat, myös aikuisia kiinnostavat teokset on kuitenkin otettu mukaan bibliografiaan. Bibliografiaan on valittu vain yksi teos per kirjailija. Tässä on pyritty valitsemaan heidän merkittävin teoksensa, sillä monilla kirjailijoilla on useita klassikkoteoksia. Bibliografia sisältää pääasiassa romaaneja, mutta muutama novellikokoelma ja kokoomateos on myös otettu mukaan, sillä ne ovat tekijöidensä ehdottomasti tunnetuimmat teokset.

Koska bibliografiaan on valittu teosten ensimmäiset painokset, ei niihin tutustuminen ollut mahdollista. Tiedot on kerätty verkkolähteistä, pääasiassa Englannin ja Yhdysvaltojen kansallisbibliografioista sekä kirjallisuuden verkkopalveluista. Toisen käden lähteissä voi kuitenkin olla virheitä. Lisäksi ennen 1970-lukua ilmestyneiden teosten ensimmäisiltä painoksilta puuttuu ISBN, joka ei ollut silloin vielä käytössä. Bibliografiassa on kuitenkin riittävät tiedot teosten identifioimiseen.

Bibliografian aineisto on järjestetty aakkosittain tekijän mukaan. Kuvailuun on käytetty Suomalaisia luettelointisääntöjä. Hakemistoja on kaksi: keskeisimmät teokset ja vähemmän tunnetut klassikot. Keskeiset teokset ovat sellaisia, että ne olisi hyvä löytyä kirjastojen kokoelmista. Vähem-

män tunnettuja klassikoita taas kannattaa hankkia kirjastoihin harkitusti resurssien mukaan. Bibliografia löytyy myös Excel-tietokantana, joka on jaettu kahdelle välilehdelle teosten keskeisyyden mukaan. Kyseisessä versiossa voi käyttää Excelin lajittelu- ja hakuominaisuuksia, jolloin tiedon jäsentely on helpompaa. Bibliografia on julkaistu vuonna 2015.

BIBLIOGRAFIA

Adams, Richard

Watership Down / Richard Adams. – 1. p. – London : Collings, 1972. – 413 s. : kuv., kartt. – (Watership Down ; 1). – Ruohometsän kansa.
ISBN 0-901720-31-3

Alexander, Lloyd

The Book of Three / Lloyd Alexander. – 1. p. – New York : Holt, Rinehart and Winston, 1964. – 217 s. – (The Chronicles of Prydain ; 1). – Kolmen kertomus

Anderson, Poul

The Broken Sword / Poul Anderson. – 1. p. – New York : Abelard-Schuman, 1954. – 274 s.

Anthony, Piers

A Spell for Chameleon / Piers Anthony. – 1. p. – New York : Ballantine Books, 1977. – 344 s. – (Xanth ; 1).
ISBN 0-345-25855-X

Asprin, Robert

Another Fine Myth / Robert Asprin. – 1. p. – Norfolk : Starblaze Editions, 1978. – 159 s. : kuv. – (Myth Adventures ; 1).
ISBN 0-915442-54-X

Barker, Clive

Weaveworld / Clive Barker. – 1. p. – New York : Poseidon Press, 1987. – 584 s.
ISBN 0-671-61268-9

Baum, L. Frank

The Wonderful Wizard of Oz / L. Frank Baum. – 1. p. – Chicago : G. M. Hill Co., 1900. – 259 s. : kuv. – (Oz ; 1). – Ihmemaa Oz

Beagle, Peter S.

The Last Unicorn / Peter S. Beagle. – 1. p. – New York : Viking Press, 1968. – 218 s. : kuv. – Viimeinen yksisarvinen

Bradbury, Ray

Something Wicked This Way Comes / Ray Bradbury. – 1. p. – New York : Simon and Schuster, 1962. – 317 s. – (Green Town ; 2). – Paha saapuu portin taa = Painajainen

Bradley, Marion Zimmer

The Mists of Avalon / Marion Zimmer Bradley. – 1. p. – New York : Knopf, 1982. – 876 s. – (Avalon ; 1). – Avalonin usvat.
ISBN 0-394-52406-3

Brooks, Terry

The Sword of Shannara / Terry Brooks. – 1. p. – New York : Ballantine Books, 1977. – 726 s. : kuv. – (The Original Shannara Trilogy ; 1).
ISBN 0-345-24804-X

Brust, Steven

Jhereg / Steven Brust. – 1. p. – New York : Ace Fantasy Books, 1983. – 239 s. – (Vlad Taltos ; 1).
ISBN 0-441-38551-6

Bull, Emma

War for the Oaks / Emma Bull. – 1. p. – New York : Ace Books, 1987. – 309 s.
ISBN 0-441-87073-2

Card, Orson Scott

Seventh Son / Orson Scott Card. – 1. p. – New York : T. Doherty Associates, 1987. – 241 s. :
kartt. – (The Alvin Maker Saga ; 1). – Seitsemän pojan seitsemäs poika.
ISBN 0-312-93019-4

Cook, Glen

The Black Company / Glen Cook. – 1. p. – New York : Tor, 1984. – 319 s. – (The Book of the
North ; 1). – Musta komppania.
ISBN 0-8125-3370-4

Cooper, Susan

The Dark is Rising / Susan Cooper. – 1. p. – London : Chatto and Windus, 1973. – 216 s. – (The
Dark is Rising ; 2). – Pimeä nousee.
ISBN 0-7011-5017-3

Cornwell, Bernard

The Winter King / Bernard Cornwell. – 1. p. – Englanti : Michael Joseph, 1995. – 435 s. – (The
Warlord Chronicles ; 1). – Talvikuningas.
ISBN 0-7181-3762-0

Crowley, John

Little, Big / John Crowley. – 1. p. – Toronto : Bantam Books, 1981. – 538 s.
ISBN 0-553-01266-5

de Camp, L. Sprague & Pratt, Fletcher

The Incomplete Enchanter / L. Sprague de Camp ; Fletcher Pratt. – 1. p. – New York : H. Holt
and company, 1940. – 326 s. – (The Incomplete Enchanter ; 1). – Kokoomateos

de Lint, Charles

Moonheart : a Romance / Charles de Lint. – 1. p. – New York : Ace Books, 1984. – 485 s. : kuv.–
(Ottawa and the Valley ; 1)
ISBN 0-441-53719-7

Donaldson, Stephen

Lord Foul's Bane / Stephen Donaldson. – 1. p. – New York : Holt, Rinehart and Winston, 1977. –
369 s. : kuv. – (The Chronicles of Thomas Covenant, the Unbeliever ; 1). – Berek Puolikäden
paluu. – Suomennos on huonolaatuinen.
ISBN 003022771X

Dunsany, Lord

The King of Elfland's Daughter / Lord Dunsany. – 1. p. – New York : G. P. Putnam's Sons, 1924.
– 301 s. – Haltiamaan kuninkaantytär

Eddings, David

Pawn of Prophecy / David Eddings. – 1. p. – New York : Ballantine Books, 1982. – 258 s. : kuv., kartt. – (The Belgariad ; 1). – Kiven vartija.
ISBN 0-345-33551-1

Eddison, E. R.

The Worm Ouroboros : a Romance / E. R. Eddison. – 1. p. – London : Jonathan Cape, 1922. – 446 s. : kuv.

Erikson, Steven

Gardens of the Moon : a tale of the Malazan Book of the Fallen / Steven Erikson. – 1. p. – London : Bantam Press, 1999. – 523 s. : kartt. – (Malazan Book of the Fallen ; 1).
ISBN 0-593-04470-3

Feist, Raymond E.

Magician = Magician : Apprentice = Magician : Master / Raymond E. Feist. – 1. p. – Garden City : Doubleday, 1982. – 545 s. : kartt. – (Riftwar Saga ; 1).
ISBN 0-385-17580-9

Gaiman, Neil

Neverwhere / Neil Gaiman. – 1. p. – London : BBC, 1996. – 288 s. – Neverwhere – maanalainen Lontoo.
ISBN 0-563-38746-7

Gardner, John

Grendel / John Gardner. – 1. p. – New York : Knopf, 1971. – 174 s. : kuv.
ISBN 0-394-47143-1

Gemmell, David

Legend / David Gemmell. – 1. p. – London : Century, 1984. – 383 s. – (Drenai Tales ; 1). – Legenda.
ISBN 0-7126-0387-5

Goldman, William

The Princess Bride : S. Morgenstern's classic tale of true love and high adventure. The "good parts" version, abridged. / William Goldman. – 1. p. – New York : Harcourt Brace Jovanovich, 1973. – 308 s.
ISBN 0-15-173085-7

Goodkind, Terry

Wizard's First Rule / Terry Goodkind. – 1. p. – New York : Tor, 1994. – 573 s. : kartt. – (The Sword of Truth ; 1).
ISBN 0-312-85705-5

Harrison, M. John

The Pastel City / John M. Harrison. – 1. p. – Englanti : New English Library, 1971. – 144 s. – (Viriconium ; 1). – Pastellikaupunki.
ISBN 0-450-00764-2

Hobb, Robin

Assassin's Apprentice / Robin Hobb. – 1. p. – New York : Bantam Books, 1995. – 356 s. : kartt. – (Farseer Trilogy ; 1). – Salamuraajan oppipoika.
ISBN 0-00-224606-6

Holdstock, Robert

Mythago Wood / Robert Holdstock. – 1. p. – New York : Arbor House, 1984. – 252 s. – (Mythago Wood ; 1). – Alkumetsä.
ISBN 0-87795-761-4

Howard, Robert E.

Robert E. Howard's Complete Conan of Cimmeria: 1932–1933 v. 1 = The Coming of Conan the Cimmerian / Robert E. Howard. – 1. p. – London : Wandering Star, 2002. – 480 s. : kuv. – (Conan the Cimmerian ; 1). – Novellikokoelma.
ISBN 0-9534253-7-1

Jacques, Brian

Redwall / Brian Jacques. – 1. p. – New York : Philomel Books, 1986. – 351 s. : kuv. – (Redwall ; 1). – Soturi Matiaksen miekka.
ISBN 0-399-21424-0

Jones, Diana Wynne

Howl's Moving Castle / Diana Wynne Jones. – 1. p. – New York : Greenwillow Books, 1986. – 212 s. – (Howl's Castle ; 1). – Liikkuva linna.
ISBN 0-688-06233-4

Jordan, Robert

The Eye of the World / Robert Jordan. – 1. p. – New York : T. Doherty Associates, 1990. – 670 s. : kartt. – (The Wheel of Time ; 1). – Vaarojen taival.
ISBN 0-312-85009-3

Kay, Guy Gavriel

The Summer Tree / Guy Gavriel Kay. – 1. p. – Toronto : McClelland and Stewart, 1984. – 323 s. : kartt. – (Fionavar Tapestry ; 1). – Kesäpuu.
ISBN 0-7710-4472-0

Kerr, Katherine

Daggerspell / Katherine Kerr. – 1. p. – Garden City : Doubleday, 1986. – 414 s. : kartt. – (Deverry Cycle; 1). – Hopeatikari.
ISBN 0-385-23108-3

King, Stephen

The Gunslinger / Stephen King. – 1. p. – West Kingston : Donald M. Grant, 1982. – 224 s. : kuv. – (The Dark Tower ; 1). – Revolverimies.
ISBN 0-937986-50-X

Kurtz, Katherine

Deryni Rising / Katherine Kurtz. – 1. p. – New York : Ballantine Adult Fantasy, 1970. – 271 s. – (Chronicles of the Deryni ; 1).
ISBN 0-345-01981-4

Kushner, Ellen

Swordspoint / Ellen Kushner. – 1. p. – New York : Arbor House, 1987. – 269 s. – (The World of Riverside ; 1).

ISBN 0-87795-923-4

Le Guin, Ursula K.

A Wizard of Earthsea / Ursula K. Le Guin. – 1. p. – Berkeley : Parnassus Press, 1968. – 205 s. : kuv. – (Earthsea Cycle ; 1). – Maameren velho

Leiber, Fritz

Swords and Deviltry / Fritz Leiber. – 1. p. – New York : Ace Books, 1970. – 254 s. – (Fafhrd and the Gray Mouser ; 1). – Lankhmarin varkaat. – Novellikokoelma

L'Engle, Madeleine

A Wrinkle in Time / Madeleine L'Engle. – 1. p. – New York : Farrar, Straus, 1962. – 211 s. : kuv. – (Time Quintet ; 1). – Hyppy ajassa.

ISBN 0-374-38613-7

Lewis, C. S.

The Lion, the Witch and the Wardrobe / C. S. Lewis. – 1. p. – Englanti : Bles, 1950. – 173 s. : kuv. – (The Chronicles of Narnia ; 1). – Velho ja leijona.

MacAvoy, R. A.

Tea with the Black Dragon / R. A. MacAvoy. – 1. p. – Toronto : Bantam, 1983. – 166 s.

ISBN 0-553-23205-3

Maguire, Gregory

Wicked : the Life and Times of the Wicked Witch of the West / Gregory Maguire. – 1. p. – New York : ReganBooks, 1995. – 406 s. : kuv. – (Wicked Years ; 1). – Noita : Lännen ilkeän noidan elämä ja teot : romaani.

ISBN 0-06-039144-8

Martin, George R. R.

A Game of Thrones / George R. R. Martin. – 1. p. – New York : Bantam Books, 1996. – 694 s. : kuv., kartt. – (A Song of Ice and Fire ; 1). – Valtaistuinpeli.

ISBN 0-553-10354-7

McCaffrey, Anne

Dragonflight / Anne McCaffrey. – 1. p. – New York : Ballantine, 1968. – 309 s. – (Dragonriders of Pern ; 1). – Lohikäärmeen lento

McKillip, Patricia

The Riddle-Master of Hed / Patricia McKillip. – 1. p. – New York : Atheneum, 1976. – 228 s. : kuv. – (The Riddle Master Trilogy ; 1)

ISBN 0-689-30545-1

Mirrlees, Hope

Lud-in-the-Mist / Hope Mirrlees. – 1. p. – London : W. Collins Sons & Co, Ltd., 1926. – 319 s.

Modesitt, L. E. Jr.

The Magic of Recluce / L. E. Modesitt Jr. – 1. p. – New York : Tom Doherty Associates, 1991. – 440 s. – (The Saga of Recluce ; 1)
ISBN 0-312-85116-2

Moorcock, Michael

Elric of Melniboné / Michael Moorcock. – 1. p. – London : Hutchinson, 1972. – 191 s. : kartt. – (The Elric Saga ; 1). – Elric Melnibonélainen.
ISBN 0-09-112100-0

Newman, Kim

Anno Dracula / Kim Newman. – 1. p. – New York : Carroll & Graf, 1992. – 359 s. – (Anno Dracula; 1)
ISBN 0-88184-967-7

Nix, Garth

Sabriel / Garth Nix. – 1. p. – Australia : Harper Collins, 1995. – 292 s. – (The Abhorsen Trilogy ; 1). – Sabriel.
ISBN 0-06-027322-4

Peake, Mervyn

Titus Groan / Mervyn Peake. – 1. p. – London : Eyre & Spottiswoode, 1946. – 438 s. – (Gormenghast ; 1)

Powers, Tim

The Anubis Gates / Tim Powers. – 1. p. – New York : Ace Science Fiction Books, 1983. – 387 s. – Anubikset portit 1 ; Anubiksen portit 2.
ISBN 0-441-02380-0

Pratchett, Terry

The Color of Magic = The Colour of Magic / Terry Pratchett. – 1. p. – Gerrards Cross : Smythe, 1983. – 205 s. – (Discworld ; 1). – Magian väri.
ISBN 0-86140-089-5

Pullman, Philip

Northern Lights = The Golden Compass / Philip Pullman. – 1. p. – London : Scholastic, 1995. – 399 s. – (His Dark Materials ; 1). – Kultainen kompassi.
ISBN 0-590-54178-1

Rice, Anne

Interview with the Vampire / Anne Rice. – 1. p. – New York : Knopf, 1976. – 371 s. – (The Vampire Chronicles ; 1). – Veren vangit.
ISBN 0-394-49821-6

Rowling, J. K.

Harry Potter and the Philosopher's Stone = Harry Potter and the Sorcerer's Stone / J. K. Rowling. – 1. p. – London : Bloomsbury, 1997. – 224 s. : kuv. – (Harry Potter ; 1). – Harry Potter ja viisasten kivi.
ISBN 0-7475-3269-9

Saberhagen, Fred

The First Book of Swords / Fred Saberhagen. – 1. p. – New York : Tor, 1983. – 309 s. – (Book of Swords ; 1)
ISBN 0-523-48560-3

Salvatore, R. A.

The Crystal Shard / R. A. Salvatore. – 1. p. – Lake Geneva : TSR, 1988. – 336 s. : kartt. – (The IceWind Dale ; 1). – Kristallisauva.
ISBN 0-88038-535-9

Silverberg, Robert

Lord Valentine's Castle / Robert Silverberg. – 1. p. – New York : Harper & Row, 1980. – 444 s. : kuv. – (Majipoor ; 1)
ISBN 0-06-014026-7

Stewart, Mary

The Crystal Cave / Mary Stewart. – 1. p. – London : Hodder & Stoughton, 1970. – 464 s. – (Merlin Trilogy ; 1). – Kristalliluola.
ISBN 0-340-12872-0

Tolkien, J. R. R.

The Fellowship of the Ring = The Lord of the Rings / J. R. R. Tolkien. – 1. p. – Oxford : George Allen & Unwin, Ltd., 1954. – 426 s. : kuv. – (The Lord of the Rings ; 1). – Sormuksen ritarit

Updike, John

The Witches of Eastwick / John Updike. – 1. p. – New York : Knopf, 1984. – 307 s. : kuv. – (Eastwick ; 1). – Noidat.
ISBN 0-394-53760-2

Vance, Jack

The Dying Earth / Jack Vance. – 1. p. – New York : Hillman Periodicals, 1950. – 176 s. – (The Dying Earth ; 1). – Iltaruskon maa.

Weis, Margaret & Hickman, Tracy

Dragons of Autumn Twilight / Margaret Weis ; Tracy Hickman. – 1. p. – Lake Geneva : TSR, 1984. – 447 s. : kuv., kartt. – (Dragonlance Chronicles ; 1). – Syyshämärän lohikäärmeet.
ISBN 0-88038-173-6

White, T. H.

The Sword in the Stone = The Once and Future King / T. H. White. – 1. p. – London : Collins, 1938. – 339 s. : kuv. – (The Once and Future King ; 1)

Williams, Tad

The Dragonbone Chair / Tad Williams. – 1. p. – New York : DAW Books, 1988. – 654 s. : kuv. – (Memory, Sorrow and Thorn ; 1). – Velhon oppipoika.
ISBN 0-8099-0003-3

Wolfe, Gene

The Shadow of the Torturer = The Book of the New Sun / Gene Wolfe. – 1. p. – New York : Simon and Schuster, 1980. – 303 s. – (The Book of the New Sun ; 1). – Kiduttajan varjo.
ISBN 0-671-25325-5

Zelazny, Roger

Nine Princes in Amber / Roger Zelazny. – 1. p. – Garden City : Doubleday, 1970. – 188 s. – (Chronicles of Amber ; 1). – Amberin yhdeksän prinssiä

KESKEISTEN KLASSIKOIDEN HAKEMISTO

A

Adams, Richard	4
Alexander, Lloyd	4
Anthony, Piers.....	4

B

Baum, Fank L.....	4
Beagle, Peter S.....	4
Bradbury, Ray.....	4
Bradley, Marion Zimmer.....	4
Brooks, Terry	4

C

Cook, Glen.....	5
Cooper, Susan.....	5

D

Donaldson, Stephen	5
--------------------------	---

E

Eddings, David.....	6
Erikson, Steven.....	6

F

Feist, Raymond.....	6
---------------------	---

G

Gaiman, Neil.....	6
Gemmell, David	6
Goldman, William.....	6
Goodkind, Terry	6

H

Hickman, Tracy.....	10
Hobb, Robin.....	7
Howard, Robert E.	7

J

Jacques, Brian	7
Jones, Diana Wynne.....	7
Jordan, Robert.....	7

K

Kay, Guy Gavriel	7
King, Stephen.....	7

L

Le Guin, Ursula K.	8
L'Engle, Madeleine.....	8
Lewis, C. S.	8

M

Maguire, Gregory	8
Martin, George R. R.	8
McCaffrey, Anne.....	8
Moorcock, Michael	9

N

Nix, Garth	9
------------------	---

P

Pratchett, Terry.....	9
Pullman, Philip.....	9

R

Rice, Anne.....	9
Rowling, J. K.	9

S

Salvatore, R. A.	10
Stewart, Mary	10

T

Tolkien, J. R. R.....	10
-----------------------	----

W

Weis, Margaret.....	10
White, T. H.	10
Williams, Tad.....	10
Wolfe, Gene	11

Z

Zelazny, Roger	11
----------------------	----

VÄHEMMÄN TUNNETTUJEN KLASSIKOIDEN HAKEMISTO

A

Anderson, Poul	4
Asprin, Robert.....	4

B

Barker, Clive	4
Brust, Steven	5
Bull, Emma	5

C

Card, Orson Scott	5
Cornwell, Bernard	5
Crowley, John	5

D

de Camp, L. Sprague.....	5
de Lint, Charles.....	5
Dunsany, Lord.....	5

E

Eddison, E. R.....	6
--------------------	---

G

Gardner, John.....	6
--------------------	---

H

Harrison, M. John.....	6
Holdstock, Robert	7

K

Kerr, Katherine.....	7
Kurtz, Katherine	7
Kushner, Ellen.....	8

L

Leiber, Fritz	8
---------------------	---

M

MacAvoy, R. A.....	8
McKillip, Patricia	8
Mirrlees, Hope	8
Modesitt, L. E. Jr.	9

N

Newman, Kim	9
-------------------	---

P

Peake, Mervyn	9
Powers, Tim	9
Pratt, Fletcher.....	5

S

Saberhagen, Fred	10
Silverberg, Robert	10

U

Updike, John	10
--------------------	----

V

Vance, Jack.....	10
------------------	----

LÄHTEET

Amazon 2015. Amazon Best Sellers: Best Classic Fantasy eBooks. Viitattu 5.10.2015, <http://www.amazon.com/Best-Sellers-Kindle-Store-Classic-Fantasy-eBooks/zgbs/digital-text/6809424011>.

Barnes & Noble 2015. Fantasy Classics, Other Fantasy Fiction Categories, Books. Viitattu 5.10.2015, http://www.barnesandnoble.com/b/books/other-fantasy-fiction-categories/fantasy-classics/_/N-29Z8q8Z182r.

Best Fantasy Books 2015a. Top 25 Best Fantasy Books. Viitattu 5.10.2015, <http://bestfantasybooks.com/top25-fantasy-books.php>.

Best Fantasy Books 2015b. Top 100 Best Fantasy Books. Viitattu 5.10.2015, <http://bestfantasybooks.com/top-100-fantasy-books>.

British Library 2015. Explore the British Library. Viitattu 27.10.2015, http://search.bl.uk/primo_library/libweb/action/search.do?dscnt=1&dsmtp=1446029479531&vid=BLVU1&fromLogin=true.

Curated Fantasy Books 2012. Find your next read. Viitattu 5.10.2015, <http://www.curatedfantasybooks.com/more-genres>.

Ellenwood, D. 2013. 7 Classic Fantasy Novels. Viitattu 5.10.2015, <http://www.drewellenwood.com/7-classic-fantasy-novels/>.

Fantasy Book Review 2015. Top 100 fantasy books. Viitattu 5.10.2015, <http://www.fantasybookreview.co.uk/top-100-fantasy-books/>.

Fantasy-Faction 2015. Classic SFF. Viitattu 5.10.2015, <http://fantasy-faction.com/tag/classic-sff>.

Hollands, N. 2011. SF/Fantasy's Epic Journey. *Library Journal* 136 (13), 20–25.

Goodreads 2015. Fantasy Book Lists. Viitattu 5.10.2015, <https://www.goodreads.com/list/tag/fantasy>.

Library of Congress 2015. Library of Congress Online Catalog. Viitattu 27.10.2015, <https://catalog.loc.gov/index.html>.

LibraryThing 2015. Search LibraryThing. Viitattu 5.10.2015, <https://www.librarything.com/search.php?search=classic+fantasy&searchtype=38&searchtype=38&sortchoice=0>.

Pringle, D. 1988. Modern Fantasy: The Hundred Best Novels. An English-Language Selection, 1946–1987. Lontoo: Grafton Books.

Reddit 2014. The top /r/fantasy novels of all time, results thread!. Viitattu 5.10.2015, https://www.reddit.com/r/Fantasy/comments/1ynqcm/the_top_rfantasy_novels_of_all_time_results_thread/.

Reddit 2015. Reddit Fantasy. Viitattu 5.10.2015, <https://www.reddit.com/r/fantasy>.

Risingshadow 2015. Kirjasto. Viitattu 28.10.2015, <http://www.risingshadow.fi/library>.

Symons, V. 2011. Top 25 Fantasy Books. Viitattu 5.10.2015, <http://www.ign.com/articles/2011/11/02/top-25-fantasy-books>.

Tymn, M., Zahorski, K. & Boyers, R. 1979. Fantasy Literature. A Core Collection and Reference Guide. New York: R. R. Bower Company.

von Ruff, A. 2015. Internet Speculative Fiction Database. Viitattu 27.10.2015, <http://www.isfdb.org/>.

Worlds Without End 2015a. Science Fiction, Fantasy & Horror Books By Award. Viitattu 5.10.2015, <https://www.worldswithoutend.com/books.asp>.

Worlds Without End. 2015b. Science Fiction, Fantasy & Horror Book Lists, viitattu 5.10.2015,
<https://www.worldswithoutend.com/lists.asp>.